

М.О. Семенова

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Навчальний посібник

ЧАСТИНА 1

СЦЕНАРІЇ НАРОДОЗНАВЧИХ ДІЙСТВ

**Харків
2017**

Міністерство освіти і науки України

Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Семенова М. О.

**ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ**

Навчальний посібник

Частина 1

**СЦЕНАРІЇ
НАРОДОЗНАВЧИХ ДІЙСТВ**

Харків

2017

УДК 378.015.31:398.1(076.5)

ББК 74.580.058.45+82

С 30

Рецензенти:

Одарченко В. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Осадча В. М. – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри українського народного співу Харківської державної академії культури;

Олійник Н. П. – голова Спілки етнологів та фольклористів м. Харкова, аспірант Харківської державної академії культури, викладач сценічної мови, сценічного руху та підготовки музичних спектаклів Комунального початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу «Дитяча музична школа № 11» м. Харкова

Редактор:

Лигус О. Ф. – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, старший викладач кафедри української та російської філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

С 30 Семенова М. О. Етнокультурне виховання дітей та молоді : навч. посіб. /
М. О. Семенова. – Харків : Ексклюзив, 2017. – Ч. 1. : **Сценарії народознавчих дійств.** – 92 с.

ISBN 978-617-7204-51-9

У навчальному посібнику (Ч. 1), що відповідає освітнім програмам підготовки вихователів закладів дошкільної освіти, учителів загальноосвітніх шкіл, подано теоретичне обґрунтування етнокультурного виховання дітей та молоді засобами драматизації навчального матеріалу, яким у цьому посібнику є фольклорно-етнографічні матеріали нашого краю, розміщено низку сценаріїв народознавчих дійств для дітей молодшого й середнього шкільного віку, гуртків фольклористично-етнографічного спрямування. Із цими міні-виставами учасники Зразкового художнього фольклористично-етнографічного колективу «Мережка» ЦДЮТ № 1 (кер. М.О. Семенова) брали участь у різноманітних фестивалях і заходах Харкова, області та України.

Частина 2 містить матеріали з етнографії Слобожанщини, розробки уроків і заходів, присвячених народним традиціям, частина 3 – пісенний фольклор із нотаціями.

Посібник (Ч. 1) адресовано студентам, вихователям, учителям загальноосвітніх навчальних закладів, керівникам народознавчих, етнографічних гуртків та гуртків музичного краєзнавства закладів освіти та культури, педагогам, яких цікавлять проблеми етнокультурного виховання, один зі шляхів якого – залучення дітей та молоді до фольклору, народного мистецтва, кращих здобутків традиційної народної культури засобами драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів Слобожанщини.

Рекомендовано до друку за рішенням науково-методичної ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 2 від 8 лютого 2017 р.)

УДК 378.015.31:398.1(076.5)

ББК 74.580.058.45+82

© М.О. Семенова, 2017

© «Ексклюзив», 2017

ЗМІСТ

Вступне слово педагога-етнографа	4
РОЗДІЛ 1. ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Етнокультурне виховання молодого покоління як веління часу	6
1.2. Драматизація фольклорно-етнографічних матеріалів	8
1.3. Фольклористичний рух на Харківщині: від минувшини до сьогодення	11
1.4. Фестивалі традиційної народної культури як чинник драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів	15
РОЗДІЛ 2. СЦЕНАРІЇ НАРОДОЗНАВЧИХ ДІЙСТВ	
2.1. Народознавчі сценарії з репертуару фольклористично-етнографічного гуртка «Мережка»	17
ВЕСНЯНИЙ ЩЕБЕТ	19
ВЕСНЯНОЧКА-ПАНЯНОЧКА	22
КУПАЛЬСЬКІ ЗАБАВИ	24
«СЬОДНІ КУПАЛА, А ЗАВТРА ІВАНА» (сценарій Н.П. Олійник)	27
ПЕТРІВОЧКА	31
ПРИКМЕТИ ОСЕНІ	33
ЯК МИ КОЛЯДУВАЛИ	36
РІЧНЕ КОЛО ОБРЯДОВИХ СВЯТ У ПІСНЯХ.....	39
«МІСЯЧИКУ, МІЙ БРАТІКУ» (народні уявлення про сонце й місяць)	41
«ЛЕТІЛИ ГУСИ» (лебідь, гуска та качка в народній уяві)	45
КОНИКИ (образ коня в народній культурі)	48
«Я КОЗА ЯРАЯ» (міфологічне сприйняття кози)	51
СЛІДАМИ КОЗИ-ДЕРЕЗИ (поетичний переказ М.О. Семенової)	54
РІПКА (сучасна казка, поетична версія Марини Дунець)	62
РУКАВИЧКА (казка як календар природи річних пересторог)	68
ШКОЛА ЧАКЛУНІВ (народна метеорологія)	72
БІЛЯ ДЗЕРКАЛА (міфологія дзеркала)	76
МУЗИЧНІ ЗАГАДКИ	78
«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ»	81
2.2. Етнокультурна компетентність майбутніх освітян	83
ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	86
ЛІТЕРАТУРА	88

Вступне слово педагога-етнографа

Прагматична орієнтація навчально-виховного процесу на вивчення етнографії рідного краю, його народної пісенної культури як складової основи підготовки конкурентоспроможних на ринку праці випускників педагогічного вишу окрім переваг успішного працевлаштування має й серйозні хиби. Так, через прагматичне ставлення до освіти, у тому числі й учнів загальноосвітніх шкіл й вихованців позашкільних закладів освіти, переміщено акценти з розвитку особистості, її самоосвіти, самовдосконалення, творчої самореалізації на результативність навчальних досягнень, – за мету ставиться успішність насамперед як матеріальне благополуччя. На противагу такому ринковому прагматизму гуманістичною парадигмою освіти, сформованою в західній психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Бернс, А. Комбс та ін.) і розроблена й утілена вітчизняними психологами й педагогами (Ш. О. Амонашвілі, Б. Г. Ананьєв, О. Г. Асмолов, І. Д. Бех, П. П. Блонський, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, В. О. Моляко, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський, І. С. Якиманська та ін.), передбачається особистісно орієнтоване навчання, самоактуалізація, розвиток творчих здібностей та їх реалізація, прагнення до пізнання нового, наукові дослідження. Що стосується майбутніх викладачів, учителів, керівників співацьких колективів, їхній професійно-особистісний розвиток на основі гуманістичної парадигми освіти має сприяти підготовці до успішної творчої праці, у якій вони зможуть віднаходити новий смисл, здійснювати науково-дослідницьку діяльність, отримувати насолоду від розумової праці та різноманітних творчих звершень. При цьому матеріальне благополуччя стає результатом творчої діяльності, а не основним критерієм успішності. Вихованці ж, які залучаються до творчої співпраці з такими вчителями, отримують щеплення пріоритету духовного над матеріальним, набувають смаку творчої самореалізації.

Актуальною нині є творча діяльність особистості в галузі фольклористики, етнографії, мистецтвознавства, що сприяє її етнокультурному вихованню. У процесі такого виховання майбутні педагоги не лише засвоюють етнокультурну інформацію, а набувають різні типи знань та практичні вміння, що дозволяє брати творчу участь у розвитку рідної культури. Водночас такою етнокультурною діяльністю виконується важливе не лише державне, а й цивілізаційне завдання – збереження національної культурної спадщини.

Проблема збереження культурної різноманітності знаходиться в центрі уваги ЮНЕСКО та інших міжнародних інституцій. 2005 року ЮНЕСКО опубліковано доповідь «Суспільства знання», у якій наголошено, що це «суспільства, джерелом розвитку яких є власне різноманіття та власні здібності» [12, с. 19]. У доповіді обґрунтовано необхідність побудови моделей суспільств знань, які б відображали культурне та лінгвістичне різноманіття. Поняттям «суспільство знань» на відміну від «інформаційного суспільства», що ґрунтується на досягненнях технології, передбачається більш широкі соціальні, етичні та політичні параметри. Тільки в середовищі, де співіснують різні форми знань (окрім науково-технічних, місцеві, автохтонні знання тощо), людина зможе зорієнтуватись і віднайти своє місце при нинішніх стрімких інформаційно-технологічних змінах. У цьому контексті підготовка майбутнього педагога має включати знання етнічної культури регіону, у якому передбачається його професійна діяльність.

Наша Харківщина є частиною Слобожанщини – історико-географічного краю у східній частині України та прикордонних областях Російської Федерації і належить до етноконтактної зони. Стрімкий економічний розвиток нашого краю та урбанізація впродовж XIX-XX ст. спричинили зменшення специфічних особливостей слобожанців, однак і нині етнографи фіксують певну збереженість традиційної народної культури в селах Харківщини. Тож етнокультурне виховання майбутніх педагогів, пов'язане з набуттям різних типів знань (як при засвоєнні фахових дисциплін, так і при залученні до слобожанського фольклору), є актуальним для виконання важливого завдання: за настановою ЮНЕСКО

дбати про збереження й охорону світової спадщини людства, яскравою фарбою в палітрі якої є культура нашого регіону як складової України.

Дієвість впливу діяльності в галузі народної культури на свідомість особистості майбутнього педагога, на посилення його творчого потенціалу доведено багатьма дослідниками (Р. П. Береза, О. І. Гуренко, Ю. В. Ледняк, В. І. Одарченко, І. М. Пашенко, Ю. Д. Руденко, Й. Ю. Сележан, М. Г. Стельмахович, Е. І. Сявавко, Г. Г. Філіпчук, І. В. Форостюк, Г. П. Шевченко та ін.).

Зазначимо, суспільною думкою вироблено погляд на фольклористично-етнографічну діяльність як на сукупність різних видів діяльності, що ґрунтуються на збиранні фольклорно-етнографічних матеріалів в експедиціях, підготовці їх до публікації, виданні цих матеріалів і фонографічних збірників, якщо збирач записував музичний фольклор. Сфера такої діяльності розширюється завдяки науковому аналізу зібраних матеріалів і виконавській діяльності по відтворенню різних видів народного мистецтва. До основних складників фольклористично-етнографічної діяльності школярів і студентів ми відносимо їхню *навчально-пізнавальну, експедиційну, науково-дослідну, виконавську і художньо-практичну діяльність*.

Навчально-пізнавальною діяльністю її суб'єктів передбачається оволодіння ними знаннями українознавчого, етнологічного спрямування під час навчання згідно з державними навчальними програмами освітніх закладів та курікулумом позашкільної освіти.

Експедиційна робота є провідним і найвагомим складником фольклористично-етнографічної діяльності. Така робота дає можливість організувати вивчення народної культури й життя етносу на соціальному рівні за реальних, природних умов. Експедиційною діяльністю школярів і студентів, що ґрунтується на принципах наочності, локальності, самодіяльності або соціокультурної активності, забезпечується поглиблення здобутих знань і зв'язок із реальним життям. В експедиціях формується потреба набувати досвід науково-пошукової роботи.

Науково-дослідною діяльністю школярів і студентів передбачається поступове оволодіння ними методами науково-дослідної роботи, написання наукових праць із питань етнографії, фольклористики, мовознавства, мистецтвознавства, краєзнавства, участь в учнівських і студентських конференціях, Така діяльність школярів сприяє формуванню їхнього наукового світогляду, професійної орієнтації.

Виконавською діяльністю передбачається відтворення й репрезентація яскравої й самобутньої фольклорної традиції, що є здобутком національної культури. За виконавської діяльності у фольклористичних гуртах розширюються можливості осягнення змісту української традиційної народної культури, її естетичної природи. Нею забезпечується формування естетичних смаків і національної самосвідомості, творча реалізація природних здібностей.

Художньо-практична діяльність належить до сфери матеріального виробництва культуротвірної діяльності носіїв традиційної народної культури. У загальноосвітній школі учні оволодівають навичками художньо-побутової праці, що завдяки чому в них формується свідоме ставлення до витоків нашої багатогранної культури. Школярі навчаються розуміти естетику домашніх ремесел, відрізнити народне декоративно-ужиткове мистецтво від кічу. Це сприяє художньому пізнанню світу, а студенти не тільки оволодівають художніми ремеслами, а й набувають досвіду організації художньо-практичної діяльності в школі.

Осягнення художніх ремесел допомагає у виконавській діяльності школярів і студентів адже для виготовлення костюму, атрибутики для виступів із етнографічними обрядами та народознавчими програмами необхідні різноманітні вміння.

У цьому посібнику зацентровано увагу на драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів як складової виконавської діяльності дітей і молоді в галузі етнокультури.

Авторка посібника висловлює щире подяку ректору Харківської гуманітарно-педагогічної академії, доктору педагогічних наук, професору Г. Ф. Пономарьовій та колегам за доречні зауваження щодо структури й оформлення посібника, зокрема А. А. Харківській, Л. П. Четаєвій, С. Б. Самойловій, а також О. Ф. Лигус за літературну редакцію тексту. Окрема подяка рецензентам В. І. Одарченко, В. М. Осадчій, Н. П. Олійник.

РОЗДІЛ 1. ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Етнокультурне виховання молодого покоління як веління часу

Педагогічною теорією та практикою, де зосереджується увага на вихованні молодого покоління, було розроблено низку документів, спрямованих на реформування освіти за умов розбудови суверенної держави. Згідно з Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993 р.) до принципів її реалізації належать демократизація, гуманізація, гуманітаризація освіти, «національна спрямованість освіти, що полягає в невід'ємності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку та гармонізації національних відносин». Програмою передбачається необхідність «вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах», підкреслюється «органічний зв'язок із національною історією, культурою, традиціями».

«Актуальність національно-патріотичного виховання громадян, особливо дітей і молоді, зумовлюється процесом консолідації й розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною», – зазначено у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки (Затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015). Наявність потреби у відновленні цілісності й повноти національного мовно-культурного простору ставить перед освітянами завдання національного виховання.

За М. М. Фіцулою, *національне виховання* – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях та обрядах, багатовіковій мудрості, духовності. Воно є конкретно історичною ознакою загальнолюдського гуманістичного й демократичного виховання та забезпечує етнізацію дітей як необхідний і невід'ємний складник їхньої соціалізації» [61, с. 9]. Педагог зазначає, що в українській школі за національного виховання мають орієнтуватися на історичні потреби нації, головною серед яких є державотворення. «Проте сформульована ще в довоєнні роки, загальна мета виховання – прилучати молоде покоління до творчої участі в рідній культурі, а через неї також до культури загальнолюдської – залишається основоположною» [61, с. 23].

Культуротвірна функція діяльності певного народу завжди в колі зору етнографії, тому до тезаурусу педагогічної науки ввійшли категорії цієї науки, завдяки чому конкретизували деякі поняття в теорії виховання.

Зі становленням етнографічної науки з середини ХІХ ст. її предметна галузь дослідження визначалася різними термінами: народ, плем'я, раса, нація, – зміст яких не був тотожним. Народом називають багатозначну спільність людей, як-от: населення держави, жителі країни; народність, нація; основна трудова маса населення країни; великі скупчення людей; певна вікова або професійна категорія людей. Тож для більш чіткого окреслення предмета етнографії було введено поняття «етнос». Це слово походить із Давньої Греції, де ним позначали поняття «рід», «зграя», «група». Однак в історичній літературі в V-IV ст. до н. е. воно набуло іншого значення – «народ», «плем'я», що вживали для позначення будь-якого народу. Пізніше етносом стали називати чужинців. Грецький народ іменувався словом «лаос», або якщо мали на увазі його вільних трудівників (за виключенням рабів), – словом «демос».

Поняття «етнос» в етнографічній науці для різних наукових шкіл не є однаковим, його й донині уточнюють. Однак загальноприйнятним для світової етнографічної науки і для української етнографії є сприйняття етносу як живого організму, який народжується, розвивається й умирає або ж трансформується.

Тож, «етнос – це усталена спільність людей, що історично склалася на певній території й позначена спільністю мови, культури, побуту, психічного складу, єдністю етнічної

самосвідомості, зафіксованої в самоназві, а також усвідомленням єдності родового походження й водночас несхожістю з іншими етносами. Це органічна соціальна система з чітко вираженою структурою, в основу якої покладено систему міжпоколінної етнокультурної інформації, освяченої традиціями» [42, с. 72]. Головною ознакою етносу є етнічність. В етнографії поширене саме таке визначення цього багатоаспектного поняття:

Етнічність – це сукупність суспільних відносин, що пов'язують особу як носія етнічних ознак із її етнічним середовищем, родичами, близькими тощо. Крім того, етнічність як соціальна система вмонтована в більш загальну соціально-історичну систему.

За етнопсихологією, етнічність є етнічною ідентичністю – «емоційно-когнітивним процесом прилучення суб'єктом себе до інших представників однієї з ним етнічної групи, а також його позитивне ціннісне ставлення до історії, культури, національних традицій, і звичаїв свого народу, до його ідеалів, почуттів та інтересів, до фольклору й мови, території проживання етносу та його державності» [66].

Етнічна група – це усвідомленість людиною своєї причетності до соціальної та етнічної спільноти, що для неї є найбільш цінною, тобто цією категорією відзначаються ціннісні орієнтації людей. *Етнонація* – така етнічна група, що прагне досягти в країні гідного політичного статусу та задоволення своїх особливих прав. Мобілізувати національні процеси може тільки етнонація як найактивніша та найорганізованіша етнічна група.

Ключовим терміном як в етнографії, так і політичній практиці є нація.

Нація – це особливий стан розвитку етносу, пов'язаний із творенням його державності, національної свідомості, національно-державних символів й атрибутів, національної культури [42, с. 74-76]. Цими поняттями визначається взаємозв'язок соціального та етнічного. Не висвітлюючи різні концепції щодо етногенезу та творення нації, підкреслимо, що структуроутворювальною характеристикою як для етносу, так і для нації є культура.

Етнічна культура органічно пов'язана з історією становлення й розвитку народу, його світосприйманням, менталітетом, характером і вважається дієвим засобом виховання, формування національної самосвідомості. Національна культура як етносоціальна категорія містить ще й соціально-політичну складову, що в етнічній культурі не є виразною. Етнічна культура та традиційна народна культура певного етносу в широкому розумінні є синонімами.

За визначенням експертів ЮНЕСКО, *традиційна народна культура* є сукупністю заснованих на традиціях культурної спільноти творів, що продуковані групою або індивідуумами й визнані ними як відображення сподівань співтовариства, його культурної та соціальної самобутності; фольклорні взірці й цінності передаються усно, імітацією або іншими способами. Фольклором охоплюється мова, література, музика, танці, ігри, міфологія, обряди, звичаї, ремесла, архітектура й інші види художньої творчості.

Традиційна культура не є тотожною народній культурі. Вона є традиційною за змістом, а народною – за суб'єктом. Етнічне начало в культурі кожного народу є її ядром.

Етнокультурне виховання – етносоціальний процес формування особистості, яким забезпечується її етнізація (засвоєння мови й культурних традицій) як невід'ємна складова соціалізації особистості. Це цілеспрямований навчально-виховний процес, що зорієнтований на збереження та відродження національних і культурно-історичних особливостей конкретного регіону, країни. Таке виховання сприяє формуванню естетичного смаку, художніх здібностей молодого покоління та інтересу до творчої діяльності, ціннісного ставлення до національної культури та історії, мотивації до самоосвіти.

Етнокультурне виховання сприяє етнізації особистості як оволодінню нею мовою й культурою етносу. Саме рідна материнська мова є важливою ознакою етнічної приналежності виховання, специфіка якого визначається етнокультурним середовищем.

Із погляду соціалізації, виховання – це процес залучення до цінностей, тож, у процесі етнізації відбувається залучення особистості до цінностей етносу. Під особистістю в педагогіці розуміють поєднання фізичних і психічних характеристик людини, причому психофізичний субстрат у ній опосередкований культурою, бо смислове й ціннісне оформлення явищ буття властиве тільки культурі.

1.2. Драматизація фольклорно-етнографічних матеріалів

Культура як якісна характеристика суспільства разом із ним розвивалась і водночас впливала на людей силою створених народом ідей, символів, духовних цінностей. До цінностей традиційної культури відносимо матеріальні предмети й духовні надбання, що спільнота вважала за необхідне мати, творити та відтворювати. До цінностей, пов'язаних зі світосприйняттям людини традиційної народної культури, відносять календарні й родинні обряди, ритуали, стереотипи поведінки та побутового життя, звичаєве право, народний стрій, систему традиційного харчування тощо. Традиції як елементи культури сприяють процесу спадкоємності матеріальних і духовних цінностей, що в генезисі є взаємопов'язаними. Щодо етносу, його культура характеризується специфікою мови, традицій, самосвідомості, способу життя.

Культура діє як розвинена інформаційна та знакова система. Найбільш поширеним показником ідентифікації з етнічною групою є мова, якою обслуговуються всі інші знакові системи. У традиційній спільноті комунікація здійснювалась в усній формі: міфами, переказами, завдяки особистому досвіду, – що створювалися в результаті опанування певної території (пізнання довкілля, праця, художня творчість тощо). У дописемному суспільстві уявлення про світобудову створювали образи, що фіксувалися в обрядовому житті, фольклорі, музиці, ужитковому мистецтві. Становлення писемності привело до подвоєння знакових систем, що починають жити в писемній і нотній формі. Так, обрядова форма завдяки писемності перетворилася на театр, головною метою якого є створення образів через драматургію, режисуру, сценографію, акторську гру, музику.

Для розв'язання проблеми збереження й оживлення культурної спадщини, у тому числі й народно-співацького мистецтва за нових соціально-культурних умов необхідно виробляти нестандартні підходи. Гуманістичною парадигмою музичної освіти передбачається широке запровадження інтерактивних форм навчання (дискусія, драматизація, дидактичні та рольові ігри тощо) із метою створення та посилення мотивації навчання. Важливою ланкою в залученні дітей різних вікових груп і студентства до виконавства народних і фольклорних пісень є робота з учнями, для яких (особливо для молодших школярів) ігрова діяльність має пріоритетне значення. Драматизація фольклорно-етнографічних матеріалів дає можливість школярам і студентам, які здобувають педагогічну освіту, виявляти пізнавальну активність, реалізовувати творчі здібності [47].

Поняття «драма» (від грец. δράμα, букв. – дія) означає: 1. Літературний твір, призначений для постановки на сцені, для якого характерні серйозність конфлікту та глибина переживань персонажів. 2. Переносно – приголомшлива чи зворушлива подія в житті людини, в історії народу. «Драматизація» є похідним від «драма» і трактується так: 1. Переробка розповідного твору на драматичний. 2. Надання якійсь події чи явищу приголомшливого або зворушливого характеру [51, с. 226], тобто акцентується увага на емоційності твору чи його фрагмента.

У мнемічних процесах (запам'ятовування, збереження, відтворення в головному мозку інформації) при контакт з творами традиційної народної культури емоційна пам'ять відіграє суттєву роль. Як зазначав М. А. Кузнецов, «у словесно-логічній та образній пам'яті виявляються насамперед універсальні, загальні для багатьох індивідів закономірності, тому що ці форми пам'яті первісно спрямовані на зовнішній світ, на об'єкти. Емоційна пам'ять звернена всередину особистості до її унікальної мотиваційно-потребнісної сфери» [22, с. 5].

Залучення школярів і студентів до кращих взірців традиційної народної культури засобами драматизації навчального процесу, в ігрову діяльність, до репрезентації народно-пісенного мистецтва з елементами драматизації та до сценічної постановки народознавчих та етнографічних дійств позитивно впливає на розвиток особистості, пізнавальну активність як у шкільному, так і позашкільному навчанні.

Варто зазначити, що спроможність ефективно навчатися полягає не лише в оволодінні стратегією прийому, обробкою та закріпленням інформації, а й у здатності до емоційного

відгуку на інформацію, в умінні на основі емоційної пам'яті відбирати значущу інформацію. Тож залучення молодого покоління до традиційної народної культури засобами драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів, зібраних у своєму регіоні, стає особистісно значущим для учасників такого інноваційного процесу, що доведено досвідом роботи фольклористичних і фольклорних колективів.

Зазначимо, що поняття «драматизація» не зовсім точно відображає зміст процесу навчальної та сценічної репрезентації фольклорно-етнографічних матеріалів, однак цей термін поширений у педагогічній літературі, що зумовлено запровадженням «методу драматизації» при вивченні насамперед рідної та іноземної мови та літератури. Так, англійською мовою *dramatization* = *dramatisation* означає драматизацію і тлумачиться, як перетворення на драматичну форму, так і драматичну репрезентацію, реконструкцію, виставу, інсценування (*English Dictionary / Pioneers in dictionary publishing since 1819*).

Фольклор, перенесений на сцену, починає інше життя, потребує драматургії як сценічного втілення окремих його жанрів. Тоді принцип перенесення фольклору на сцену точніше можна було б назвати «драматургізацією». Драматургізація факту як документального об'єкта уваги (фольклорно-етнографічних матеріалів) сценариста є творчим процесом перетворення його на художній драматургічний матеріал. При цьому сценічне відтворення обряду потребує значно меншої драматургії, ніж дійство з народознавчим сюжетом. Тут більш доречним є термін «інсценування» – переробка недраматичного твору, створення п'єси, а також практичне втілення сценарію засобами сценічної драматургії.

У нашому контексті на основі фольклорно-етнографічних матеріалів має бути створений художній (літературно-музичний) твір шляхом відбору й компонування фольклорної мови та пісень, тобто переробка фольклорно-етнографічних матеріалів на драматургічну форму. Принцип такої роботи можна визначити як «інсценізацію фольклорно-етнографічних матеріалів». Учителю чи керівнику фольклорного колективу найчастіше в одній особі поєднує ролі фольклориста (збирача й дослідника матеріалів), сценариста, драматурга, режисера.

М. Е. Бабічева, дисертація якої присвячена стильовим відмінностям епосу та драматургії у зв'язку з проблемою інсценування, аналізує типи інсценувань і зазначає, що «інсценізація безпосередньо й тісно пов'язана з літературним процесом, певною мірою є його складовою». Питання доцільності інсценування, наприклад, епічних творів, залишалось дискусійним до 80-х рр. ХХ ст. і пов'язане з «родовою природою інсценування» [2]. Звідси, із нашого погляду, випливає, що процес перетворення літературного твору на п'єсу (інсценізація народознавчого сюжету) можна назвати інсценуванням, результатом якого є інсценування, принцип же такої роботи – інсценізація.

Поряд із терміном «інсценізація» іноді вживають і поняття «сценізація» в тих випадках, коли не літературний твір, а обряд «переноситься» на сцену, наприклад, «сценізація обряду колядування». Режисерська школа Г. А. Товстоногова, що описана І. Б. Малочевською, пропонує студентам опанувати інсценізацію, інсценування прози. У посібнику підкреслюється, що «сам термін «інсценування» потребує пояснення, оскільки вбирає в себе різний зміст, його тлумачення історично мінливе». При цьому виокремлюється два основних значення цього поняття. «Інсценізація – це, по-перше, переробка літературної першооснови (епічної або документальної прози, поезії тощо) на рівні тексту, перетворення на літературний сценарій; по-друге, практичне втілення цього сценарію засобами театру, тобто формування сценічної драматургії» [27, с. 69].

Вдихнути життя у фольклорно-етнографічні матеріали засобами сценічного мистецтва і при цьому зберегти їх автентичність – складна, але важлива робота керівника й фольклористичного колективу, його внесок у збереження нематеріальної культурної спадщини. Доречно також вживати термін «театралізація» як явище, що належить до галузі мистецтва. Воно містить у собі драматизацію, драматургію, режисуру та сценографію. За В. В. Пушкар'євим, «фольклорний театр – явище нового часу, особлива форма

збереження й передачі спадщини традиційної культури, що тісно пов'язана з обрядово-ритуальними практиками, але й багато чим від них відрізняється» [43, с. 133]. Окрім того, «ігрові види фольклору фахівці називають народним театром, а драматичні дійства на основі фольклоризованого тексту – фольклорним театром» [43, с. 136].

Як зазначає Г. Я. Сисоєва, яка має досвід сценічної репрезентації студентами календарних, весільних обрядів, казок, історичних подій, «музично-етнографічні вистави відрізняються від фольклорних концертів достовірністю в показі традиційної обрядової й побутової культури конкретного села в конкретний історичний зріз часу. Фактично такі постановки є певною мірою музейним показом життя традиційної народної пісні, при цьому виключно важливим завданням є відтворення й показ етнографічного контексту для музичного фольклору» [57, с. 136]. Відтак будемо послуговуватися терміном «драматизація», поширеним у педагогічній літературі на відміну від поняття «інсценізація», прийнятому в театрознавстві.

Усна народна творчість надає педагогу широкі можливості для застосування елементів драматизації. У молодших школярів на фоні провідної ігрової діяльності формується навчальна. Наприклад, Т. А. Шипілкина запроваджувала музично-ігрову драматизацію на уроках музики в початковій школі. Вона переконалася в тому, що «вокально-фольклорна гра» сприяє розвитку дитячих вокальних даних, завдяки таким формам підтримується зацікавленість учнів у хоровій діяльності, якій сприяє кругова послідовність пісенного соло... Пісня театралізується нескладними танцювально-ігровими рухами, після чого учням пропонується «кругова роль заспівувача» [64].

Нашою метою є освіченість дітей і молоді в галузі народної культури. Це не означає архаїзацію як наслідування давніх форм культури в широкому її розумінні, хоча окремі елементи, безперечно, наслідуються. Так, навчанням дітей і молоді виконувати фольклорні пісні передбачається імітація прийомів і стилю їх виконання носіями фольклорної традиції. Однак на відміну від навченості освіченість як сукупність знань, умінь, навичок виявляється в глибокому розумінні історії традицій, світогляду людини традиційної культури, у вмінні гідно поцінувати взірці народної творчості, докладати зусилля до відтворення найкращих взірців культури й мистецтва. Тож народознавча освіта сприяє формуванню індивідуального світосприйняття на основі досвіду в засвоєнні, інтерпретації, відтворенні тих артефактів, явищ, норм традиційної культури, що співзвучні з сучасною гуманістичною мораллю.

Пізнання народного мистецтва відбувається під керівництвом педагога-етнографа, тому зміст навчання залежить від його майстерності подати найбільш значущу інформацію, розкрити причинно-наслідкові зв'язки, показати практичну придатність народного мистецтва. При цьому має значення й емоційне наповнення спілкування з учнями, чим забезпечується захоплення їх спільною діяльністю. Особистісний вплив викладача на основі довіри при спілкуванні з учнями сприяє успішній навчально-пізнавальній діяльності.

Посилаючись на власний досвід, дійшли висновку, що за тісного взаємозв'язку ігрової та навчальної діяльності школярів за допомогою драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів при вивченні фольклору позначається розвивальна суть такого навчання, бо сприяє їх освіченості, реалізації творчих та естетичних потреб, згуртуванню колективу, виробленню вміння дітей спілкуватись і дружити.

Кожна репетиція юних фольклористів містить елементи драматизації. Це і народні ігри з пісенним фольклором, і рольове розігрування пісень, і почергові заспіви, й імпровізація при розігруванні казок. Сценічній репрезентації фольклорно-етнографічних матеріалів сприяє й виконавська діяльність під час тематичних виступів.

Майбутнім учителям також необхідно набути досвіду драматизації навчального матеріалу. Вони можуть практикувати драматизацію на заняттях із дисциплін: методика виховної роботи, методики викладання української та російської мов, основи педагогічної майстерності. Насичення цих дисциплін народознавчим змістом дає можливість студентам спробувати сили в інсценізаціях народних казок, підготовці виховних годин з елементами драматизації, присвячених народним святам.

1.3. Фольклористичний рух на Харківщині: від минувшини до сьогодення

Інтерес до традиційної народної культури сягає 18 ст., коли дослідники й аматори розпочали збирацьку діяльність, мандруючи селами. Кращі взірці усної народної творчості з кінця XIX ст. стали складовою вивчення словесності. Казки, прислів'я, тексти обрядових і необрядових пісень увійшли до шкільних підручників. Здебільшого фольклорні записи підлягали літературній обробці з метою наблизити ці твори до лексичної норми сучасної мови. Щодо музичного фольклору, композитори також уважали за необхідне обробляти народні наспіви, створюючи хорову музику. Записавши понад 600 народних пісень, М. В. Лисенко, як і його учні та послідовники, творили національну музику. Так, усесвітньо відома хорова обробка М. Д. Леонтовичем простенького наспіву «Щедрик». Тобто фольклор розглядався як сировина, що підлягає мистецькій обробці, або фрагменти творів ставали цитатами словесній і музичній творчості.

Успішною спробою репрезентувати автентичний фольклор на сцені 1911 року здійснив збирач і знавець співочого мистецтва М. Є. П'ятницький. Російські пісні виконували селяни, яких запрошували з Російських губерній до Москви. Уже з 30-х років XX ст. хор стає професійним із танцювальною й оркестровою групами, який виконує й авторські пісні.

1943 року в Харкові після визволення міста від німецько-фашистських окупантів Постановою ради народних комісарів УРСР було створено хоровий колектив із сільських співаків, який очолив Г. Г. Верьовка. Нині це Національний заслужений академічний народний хор України ім. Г. Г. Верьовки. Керівником колективу, що складається з хорової, оркестрової й танцювальної груп, упродовж 1966-2016 років був А. Т. Авдієвський.

Ці професійні колективи демонструють пісенне й хореографічне мистецтво в народному стилі, однак із часом неминуче народний хоровий спів заступає автентичне виконання. Справа в тому, що зважаючи на манеру звукоутворення народний хор і фольклорний гурт – подібні, але не тотожні колективи. Хорове й фольклорне виконання має різні засоби виразності й естетику виконання.

Проблему існування фольклору на сцені було визнано ще 1973 року, коли музикантом, педагогом і вченим-дослідником Д. В. Покровським (1944-1996) уперше в СРСР при Фольклорній комісії Союзу композиторів РРФСР було створено експериментальний ансамбль. Професійні музиканти стали виконувати музичний фольклор на сцені без обробок, працюючи з глядачами в інтерактивному форматі.

Пісенний фольклор, якому властива музична імпровізація, тяжіє до драматизації не лише у фольклорному середовищі, а й на сцені, тому 1980 року ансамбль став відроджувати вертепну драму. Діяльність Д. В. Покровського з відтворення автентичного виконавства й презентації музичного фольклору став початком фольклорного руху в СРСР. В Україні цей рух із 1980-х років започаткував ансамбль «Древо» Київської консерваторії ім. П. І. Чайковського під керівництвом Є. В. Єфремова та Харківський гурт «Слобожани», створений 1983 року В. М. Осадчою при Харківському державному університеті ім. О. М. Горького – нині дослідницько-виконавський гурт «Муравський шлях» при Харківському обласному організаційно-методичному центрі культури та мистецтв; художній керівник Г. В. Лук'янець.

Для виконавства пісні в автентичному стилі необхідний особистісно орієнтований підхід до навчання співака. У фольклорному гурті кожен має неповторний тембр голосу й виконує свою роль. Хоровий колектив має значно більшу кількість виконавців, які виконують партії, при чому їхні індивідуальні особливості в межах партії нівелюються. Автентичне фольклорне виконання дає можливість кожному виявити власну індивідуальність.

Активізація молодіжного фольклористичного руху як альтернативи офіційній ідеології й виникнення можливості творчого самовираження поза партійних організацій стали результатом змін у політичному («Хрущовська відлига») і соціально-культурному житті народу (створення матеріально-технічної бази соціалізму).

У педагогічній літературі того часу (після ХХ й особливо після ХХІ з'їздів КПРС) усе більше акцентувалася увага на необхідності всебічного розвитку особистості як необхідній умові будівництва комунізму. Показником уваги до особистості дитини в другій половині ХХ ст. в СРСР можна вважати педагогічні вимоги бачити в ній суб'єкт, а не об'єкт виховання; у моральному вихованні запроваджувалися методи переконання, яким «чужий насильницький тиск на особистість дитини» [37, с. 377-378]. У книгах педагогів-новаторів цього часу в цікавій формі висвітлювалася педагогіка співробітництва, методи виховання й навчання дітей по-новому, без примусу [37; 38].

Отже, у 70-х роках ХХ ст. міська інтелігенція захопилася збирацькою й виконавською діяльністю творів мистецтва, що продукувало сільське середовище, тобто представники індустріальної цивілізації відчували естетичну самоцінність народного мистецтва (на противагу «партійному» мистецтву, хоча влада заохочувала вивчення фольклору в усіх союзних республіках), обов'язок зберігати взірці традиційної культури, що породжені аграрною цивілізацією, відтворювати те, що має особисту цінність для сучасної людини.

Різноманітність і багатство національних культур стало приводом для поглибленого вивчення культурної спадщини, адже за образом «радянської людини» стояла реальна особистість із етнічними рисами. До системи навчання студентів-гуманітаріїв було введено фольклорну практику. Із 1978 року двотижнева практика стала обов'язковою для студентів філологічних факультетів університетів. Із плином часу фольклорну практику було введено до навчальних планів вищих і спеціальних навчальних закладів для проходження її студентами-філологами й тими, хто отримує освіту в галузі музикознавства.

Освітня реформа 1980-х років мала сприяти подоланню системної кризи в СРСР завдяки особистісно орієнтованому підходу до навчання, задоволення різноманітних освітніх потреб, у тому числі й етнокультурних. Для виховання громадянськості став затребуваним народознавчий аспект у краєзнавчій роботі як у школах, так і в позашкільних закладах освіти й культури. Початком офіційного народознавчого руху в освіті України 1 вересня 1990 року став перший урок народознавчої тематики в усіх загальноосвітніх школах і профтехучилищах «Моя земля – земля моїх батьків». Освітня Україна позитивно сприйняла ідею прилучення учнів до національної культури, уведення до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів таких предметів, як українознавство, народознавство, народна творчість, створення кафедр українознавства у ВНЗ, адже саме народознавчий компонент є ефективним засобом національного виховання.

Зусилля, спрямовані на збереження традиційних культур і фольклору в правовому полі, мають власну історію в міжнародному і вітчизняному вимірі. На Генеральній конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури на 25-й сесії в Парижі 1989 року, «виходячи з того, що фольклор є частиною загальної спадщини людства й потужним засобом зближення різних народів і соціальних груп та утвердження їх самобутності, відзначаючи його соціальне, економічне, культурне і політичне значення, його роль в історії та його місце в сучасній культурі, підкреслюючи специфічну суть і важливість фольклору як невід'ємної частини культурної спадщини та живої культури...» вироблено Рекомендацію для держав-членів ЮНЕСКО ввести в дію Положення про збереження фольклору [45]. Відповідно до прийнятої Конвенції ЮНЕСКО, під фольклором у широкому його визначенні розуміють найрізноманітніші виявлення творчої діяльності мас – словесну, музична творчість, народну хореографію, народний театр, різні жанри прикладного мистецтва.

Поширенню такої діяльності сприяли й державні документи. Збереженню фольклору мали сприяти й інші міжнародні документи: Декларація ООН про права корінних народів (1994), Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001), Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003), Конвенції про охорону та заохочення різноманітних форм культурного самовираження (2005).

Законодавча база України розвивається в руслі загальноєвропейських тенденцій щодо збереження фольклору. 2000 року Верховна Рада України прийняла Закон України

«Про охорону культурної спадщини», а 2008 року – Закон про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини.

Відповідно до статті 2 цієї Конвенції, нематеріальна культурна спадщина – це ті «звичаї, форми подання та вираження, знання, навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, що визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини». Термін «охорона» означає заходи, спрямовані на забезпечення життєдіяльності нематеріальної культурної спадщини, у тому числі її ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію, підвищення її ролі, її передачу шляхом формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів цієї спадщини [15].

Автору посібника, виконавиці музичного фольклору в колективі «Муравський шлях» із 1986 року, пощастило брати безпосередню участь у діяльності по залученню дітей до скарбів української традиційної народної культури. Такою діяльністю передбачається освоєння автентичного мовлення, вивчення світосприйняття народу через традиції, музичний фольклор, народну художню творчість.

1991 року в Харківській гімназії № 6 було створено фольклорно-етнографічний гурток «Мережка». 1992 року на основі «Мережки», за сприяння директора О. М. Зуб, було засновано етнокультурний центр (керівник М. О. Семенова), що координував роботу шкільних гуртків народознавчого спрямування (фольклорно-етнографічного, народної вишивки, петриківського розпису, гри на сопілці, бандурі, писанкарства, театральному). Із 1998 року гурток став працювати при ЦДЮТ № 1 на базі гімназії, 2005 року він отримав звання «Зразковий художній колектив», 2010 й 2016 року гурток підтвердив це почесне звання.

Основними напрямками роботи гуртка в галузі етнографії, фольклористики та мистецтвознавства є: навчальна (вивчення основ етнології та фольклористики), експедиційна (збирання фольклорно-етнографічних матеріалів у селах Харківської, Сумської, Полтавської областей), науково-дослідницька (дослідження світосприйняття людини традиційної народної культури на основі зібраних матеріалів), виконавська (репрезентація самобутньої народно-пісенної традиції Слобідського Краю) і художньо-практична (опанування художніх ремесел для виготовлення атрибутики свят) діяльності.

Така різнопланова етнокультурна діяльність дала можливість репрезентувати традиційну народну культуру Слобідського Краю з просвітницькою метою. Цій же меті підпорядковані й міні-вистави народознавчого спрямування, створення яких ґрунтувалося на зібраних фольклорно-етнографічних матеріалах.

На початку 90-х років ХХ ст. гурток співпрацював з Харківською обласною станцією юних туристів, зустрічаючись із народознавчими колективами міста й області в етнографічних таборах, у планах роботи яких були фольклорно-етнографічні експедиції. Із 1998 року учасники «Мережки» розпочали власну експедиційну діяльність, а керівник гуртка Мирослава Семенова стала упоряджати літні табори «Цвіт папороті» для колективів міста та області. Цьому сприяла і Спілка етнологів і фольклористів, утворена однодумцями 1999 року (Н.П. Олійник, В.М. Осадча, М.О. Семенова). Із 1994 року М. О. Семенова організувала проведення обласних учнівських народознавчих конференцій, матеріали яких друкуються у збірниках «Крокове коло» [17-21]. Із 1996 року гуртківці почали брати участь у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт Малої академії Наук України в секціях етнографії, фольклористики, мистецтвознавства, мовознавства.

Історія гуртка «Мережка» відтворює історію подібних колективів із репрезентацією фольклорно-етнографічних матеріалів засобами драматизації. Нині в Харкові та області налічується чимало дитячих і молодіжних фольклористичних (вторинні колективи, що вивчають і відтворюють фольклор) і фольклорних колективів (автентичних – у районних центрах і сільських клубах) [62]. Високий рівень фольклорного виконавства демонструють такі дитячі та студентські фольклорні колективи:

- 1992 року в Новій Водолазі Харківської обл. було створено фольклорно-етнографічний колектив «Вербиченька», який за період свого існування виховав сотні знавців народних традицій. Нині це один із найкращих дитячих колективів Харківської області – народний художній фольклорно-етнографічний колектив «Вербиченька» Нововодолазького Будинку дитячої та юнацької творчості; керівники – О. В. Коваль, Т. П. Коваль. Його керівники опанували драматизацію фольклорно-етнографічних матеріалів, і щороку на Вербну неділю звітують про творчі здобутки «Вербиченьки» великим концертом.

- Фольклорний гурт (керівник – Дьяконова Ярослава Олексіївна) зразкового художнього колективу театр пісні та танцю «Забава» Харківського палацу дитячої та юнацької творчості.

- Фольклорний гурт Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості «Щебетушки». Керівник – Цуріна Ксенія Михайлівна.

- Фольклорний ансамбль «Веселка» ДШМ № 4 ім. М. Д. Леонтовича, керівник – Воропаєва Ольга Миколаївна.

- Фольклорний ансамбль «Барвінок» ДМШ № 5 ім. М. А. Римського-Корсакова м. Харкова, керівник – Гамалій Оксана Олександрівна.

- Фольклорний гурт «Зоряночка» Дитячої музичної школи № 8 м. Харкова, керівник – Малахова Надія Миколаївна.

- Вокальний ансамбль «Проталинка» Бабаївського селищного клубу Харківського району, керівник – Плотнік Наталія Анатоліївна.

- Фольклорний гурт «Світанок» Великобурлуцького Будинку культури, керівник Лузан Олена Миколаївна.

- Фольклорний ансамбль «Джерельце» Шарівського СБК Богодухівського району, керівник – Субота Олександр Петрович.

- Фольклорний гурт «Стежка» Харківського Національного університету мистецтв, керівник – Романюк Ірина Анатоліївна.

- Фольклористичний гурт «Фарби» Харківської державної академії культури. Керівник – Бреславець Галина Миколаївна.

- Фольклорний гурт «Слобожаночка» Харківського училища культури, керівник – Шишкіна Олена Анатоліївна.

Фольклорні традиції й обрядову культуру Слобожанщини зберігає чимало фольклорних гуртів Харківської області. Вони відтворюють старовинні свята та обряди, що побутували в їх осередках, як-от: «Щедрий вечір», «Масляна», «Івана-Купала», «Трійця», «Спас», «Традиційне весілля» тощо. Гуртам присвоєно почесне звання «народний», а це означає, що ці колективи передають виконавську традицію молодому поколінню – дитячим і молодіжним гуртам:

- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Лозовеньчанка» села Лозовеньки Балаклійського району, керівник – Григора Віра Стефанівна.

- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Русская песня» села Петрівського Балаклійського району, керівник ансамблю – Федорченко Тетяна Олексіївна.

- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Українські вечорниці» села Пісок-Радьківських Борівського району. Упродовж багатьох років керівником була Коваленко Лариса Олексіївна, активний учасник цього колективу від початку його заснування. Наразі гурт очолює Чуйко Валентина Вікторівна.

- Народний аматорський фольклорно-етнографічний гурт «Мерчаночка» села Нового Мерчика Валківського району. Очолює гурт заслужений працівник культури України, ініціатор його створення Губський Микола Михайлович – відомий на Харківщині фольклорист-аматор.

- Народний аматорський фольклорний гурт «Мельничани» села Мельникового Валківського району. Керівник – заслужений працівник культури України Губський Микола Михайлович.

- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Слобода» села Руської Лозової Дергачівського району. Засновник і керівник колективу – Фоміна Тетяна Афанасіївна.
- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Берегиня» села Писарівки Золочівського району. Керівник ансамблю – заслужений працівник культури України Клименко Зінаїда Іванівна.
- Народний аматорський молодіжний фольклорний гурт «Горлиця» села Одноробівки Золочівського району. Керівник гурту – Кононенко Марина Олександрівна.
- Народний аматорський фольклорний гурт «Калинонька» села Лимана Зміївського району. Засновником колективу була Щербак Тетяна Миколаївна. Керівник дитячого й дорослого складу колективу Корнієнко Ольга Іванівна.
- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Берестяночка» села Берестовеньок Красноградського району.
- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Слобожани» селища Чкаловського Чугуївського району. Засновник та керівник колективу – Довгаль Людмила Дем'янівна
- Народний аматорський фольклорний ансамбль «Малинова криниця» села Малинівки Чугуївського району. Керівник і засновник гурту – заслужений працівник культури Янкова Ольга Григорівна.

Отже, на Харківщині зусиллями фольклористів, працівників державних закладів культури й небайдужих до народної творчості аматорів збережено фольклорні осередки, а дитячі, молодіжні й дорослі колективи Харкова переймають народні традиції, щоб зберегти цінності традиційної народної культури.

У структурі Харківського обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва є лабораторія досліджень нематеріальної культурної спадщини. Працівники лабораторії дотримуються традицій лабораторії фольклору Харківського обласного центру народної творчості, заснованої 1992 року з метою створення фонду фольклорних записів нашого регіону.

У фонді лабораторії зберігається чимало фольклорних аудіо-записів основного фонду, у тому числі копії частини приватних фондів харківських фольклористів-збирачів на різних носіях, розшифровки текстових матеріалів, фото та відео матеріали фольклорних гуртів області. Триває робота з дигіталізації (переведення інформації на цифрову форму) фольклорно-етнографічних матеріалів. Працівники лабораторії надають методичну допомогу освітянам і культурологам, які цікавляться нематеріальною культурною спадщиною нашого краю.

1.4. Фестивалі традиційної народної культури як чинник драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів

Особливу роль у драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів відіграють фестивалі та мистецькі заходи, у яких учнівська творчість спрямована на репрезентацію календарної й родинної обрядовості, народознавчих програм із виконанням пісенного фольклору в автентичній манері співу.

1996 року в Харкові відбувся Перший міжнародний фестивалем традиційної народної культури «Покуть». Ідея його створення належала широко відомому в педагогічних колах письменнику-етнографу В. Т. Скуратівському. Цим фестивалем доведено, що у Східній Україні завдяки зусиллям фахівців й аматорів зберігся автентичний фольклор.

На «Покуті-98» акцентувалася увага на процесі спадкоємності фольклорної традиції та матеріально-вжиткової культури народу. Особливістю фестивалю стало дослідження й показ культурних взаємин у ланцюжку: колектив носіїв традиції – виконавсько-дослідницький гурт – дитячий фольклорний колектив. Саме на цьому фестивалі гурток «Мережка» вперше на великій сцені виступив із драматизацією весняної обрядовості.

В.Т. Скуратівський був ініціатором створення й інших фестивалів: Міжнародного фестивалю дитячого фольклору «Котилася торба з високого горба» на Рівненщині, Міжнародного фольклорного фестивалю «Берегиня» (м. Луцьк, Волинь) та інших заходів у різних областях країни, дбаючи про збереження й популяризацію фольклорного виконавства. Нині в Україні влаштовується багато фестивалів, у тому числі для дітей та молоді, що пропонують переважно комерційні структури. Найчастіше це фестивалі, у яких серед інших платних мистецьких номінацій є й фольклорне виконавство.

Для репрезентації фольклорно-етнографічних матеріалів Спілка етнологів і фольклористів м. Харкова організувала щорічне проведення для дітей та молоді обласного фестивалю-конкурсу «Крокове коло». Фестиваль заснований 2000 року та проводився за підтримки Управління освіти і науки Харківської облдержадміністрації, Управління культури Харківської міської ради, Управління освіти Харківської міської ради та Харківського обласного відділення Українського фонду культури. Із 2013 року фестиваль організовується під патронатом Департаменту культури й туризму Харківської обласної державної адміністрації. Головним завданням фестивалю є залучення дітей до активної дослідницької й виконавської діяльності зі збереження звичаїв, обрядів, традицій, автентичного співу, національного вбрання та традиційних художніх ремесел.

У конкурсах беруть участь діти таких вікових категорій: від 6 до 12 років; від 13 до 17 років; студентська молодь (бере участь у всіх конкурсах, окрім художніх ремесел). У межах фестивалю проводиться учнівська народознавча конференція за тематикою: музичний фольклор, усна народна творчість, дитячий фольклор, календарна обрядовість, родинна обрядовість, традиційний народний одяг, житло, ремесла, народна кухня, народні прикмети, обереги, народна метеорологія, народні вірування, демонологія тощо. Головна умова: для виступу на науково-практичній конференції необхідно долучити власні дослідження та польові матеріали.

Програмою фестивалю пропонуються конкурси, серед яких є етнографічна чи народознавча програма як сценічне подання фрагмента обряду або народознавчої міні-вистави на 10-15 хвилин. Конкурси фестивалю проводяться за такими номінаціями:

- «Традиційні художні ремесла» (писанкарство, вишивка, витинанка, художній розпис, ткацтво, лозоплетіння, кераміка, різьблення, вироби з соломки та бісеру).
- «Автентичний спів – гуртове виконання» (дві пісні різних жанрів пісенного фольклору);
- «Автентичний спів – солоспів» (дві пісні різних жанрів пісенного фольклору);
- «Фольклористично-етнографічні програми» (календарні свята родинна обрядовість, вечорниці, дитячі ігри і розваги та інші жанри фольклору);

До участі в зазначених номінаціях заохочуються керівники учнівських колективів з метою укладання народознавчих програм, відтворення обрядового життя слобожан, сприяння навчальній драматизації фольклорно-етнографічних матеріалів нашого краю.

РОЗДІЛ 2. СЦЕНАРІЇ НАРОДОЗНАВЧИХ ДІЙСТВ

2.1. Народознавчі сценарії з репертуару фольклористично-етнографічного гуртка «Мережка»

Навчальна драматизація сприяє створенню постановок, міні-вистав, що наближає нас до такого виду мистецтва, як театр. Театр же містить у собі різноманітні форми художньої творчості. Сама вистава як синкретично складне мистецтво складається з акторського мистецтва, виразно-зображувальних (драматургія, сценографія: музика, декорації тощо) і технічних засобів.

У посібнику вміщено сценарії народознавчих дійств, із якими учасники фольклористично-етнографічного гуртка «Мережка» Центру дитячої та юнацької творчості № 1 Харківської міської ради на базі Харківської гімназії №6 «Маріїнська гімназія» (керівник М.О. Семенова), брали участь у конкурсних програмах Обласного дитячого фестивалю традиційної народної культури «Крокове коло» та інших етнокультурних заходах міста, області та України.

Ми послуговуємося термінами «фольклорний» і «фольклористичний», що потребують пояснення. Фольклорний – такий, що пов'язаний із фольклором, стосується фольклору; фольклористичний – стосується фольклористики як науки про фольклор, вторинний (секундарний) щодо фольклору. Тож міські колективи, які виконують фольклорні твори, називають «фольклористичними» (щодо міських гуртів поширена назва «фольклорний ансамбль» як колектив професійних музикантів, а значить підкреслюється вторинність щодо фольклору). Їхня діяльність є фольклористичною.

У досвіді нашої роботи висвітлюються різні форми сценічної репрезентації пісенного фольклору. Із просвітницькою метою найчастіше слухачам пропонується лекція-концерт – форма виступу, у якому розповідь керівника (учасників колективу) супроводжується фольклорними піснями. До таких сценарії належать: «Петрівочка», у якому йдеться про традиції Петрівочки – Петрівського посту, і переважають петрівчані пісні; «Прикмети осені», у якому висвітлено значущі дні осіннього календаря та пов'язані з ними народні прикмети, що супроводжуються виконанням жнивних, весільних та козацьких пісень, яких співали о цій порі року; «Сад Божественних пісень», у якому уривки з байок Г. С. Сковороди перемежаються піснями. Осібно виокремлено чисто пісенний сценарій «Річне пісенне коло». Під час цього народознавчого дійства на сцену по черзі виходять молодша та старша групи дітей з атрибутами свят у руках (різдвяні пряники, вербові гілочки, спечені «жайворонки» з тіста, писанки, трійцькі букети, купальські віночки, колоски тощо), виконуючи календарно-обрядові пісні.

Підготовлені для конкурсної програми фестивалю «Крокове коло» народознавчі дійства демонструються й під час інших заходів. Так, у народознавчому дійстві «Пташиний щебет» діти відтворювали голоси птахів, звуки співу яких у народі позначали словами (журавлі «промовляли» «турли-турли», сороки «питали» «Чи кисле?», грачі кричали «Харч!», ворони – «Сиррр!» тощо), розповідали про птахів, співали веснянки, грали в ігри, у яких згадуються птахи. Цей виступ наш колектив неодноразово проводив в інтерактивному форматі, адже аудиторії, особливо дитячій та молодіжній, також цікаво спробувати зimitувати пташині голоси.

У репертуарі «Мережки» є драматизація матеріалів, пов'язаних із науково-дослідною роботою, тобто школярі на сцені грають міні-вистави за певною темою, наприклад, народні уявлення про Сонце й Місяць («Місячику, мій братіку»); походження образу «Весняночки-паняночки», пов'язаного, із нашого погляду, із весняним пробудженням комах; міфологічне сприйняття кози («Я коза ярая»); «Летіли гуси» – народне сприйняття качки, гуски та лебедя. Народна метеорологія втілена в дійстві «Школа чаклунів», у якому діти грають у школу чарівників. Дійство «Біля дзеркала» присвячено міфологічному сприйняттю дзеркала. Інсценізацією казки «Рукавичка» розповідаємо глядачу про стародавній народний календар. Поетичну версію осучасненої казки «Ріпка» створила старшокласниця Марина Дунець. Слід додати, що діти часто є співавторами створення сценаріїв та драматизації.

Постановки обрядових дійств здійснюють й інші колективи Харківщини, наприклад, народний колектив «Вербиченька» Нововодолазького Будинку дитячої та юнацької творчості, керівники О. В. Коваль, Т. П. Коваль. Окрім участі у фестивалях та інших заходах різного рівня щороку на Вербну неділю колектив «Вербиченька» виступає з новою драматизацією народознавчого дійства чи сценізацією обряду. Науково-дослідна етнографічна робота керівників колективу та їхня педагогічна діяльність віднайшла відображення у збірнику сценаріїв «Ой на нашій вулиці розкоші» [13].

Створюючи сценарії народознавчих дійств для вихованців «Мережки», авторка керувалася науковим підходом до подання фольклорно-етнографічних матеріалів. Їх театралізоване втілення за певною народознавчою темою часто здійснювали діти різного віку, хоча конкурсною програмою фестивалю «Крокове коло» передбачається участь дітей та молоді трьох вікових категорій. Різновіковий колектив учасників вистав давав можливість урізноманітнити дійство. Тож належність до певної вікової категорії в номінації «Етнографічна програма» визначалася переважанням дітей молодшого чи старшого віку.

Сценографія міні-вистав визначалася технічними можливостями сцени. Основною вимогою конкурсних номінацій є виступ у народному одязі чи його точній імітації, що відбиває регіональні особливості костюму XIX ст. із атрибутикою того часу. За сценографію гала-концертів відповідав його режисер та художник, а не постановники народознавчих дійств і конкурсних виступів. Для залучення школярів і студентів до традиційної народної культури необхідні засоби, властиві сучасному етапу розвитку людської цивілізації. Високий темп життя потребує візуалізації творчості й акцентування уваги на особистісній самореалізації. Тож сценарії багато проілюстровані музичним фольклором, та й самі пісні є основою для творення музично-етнографічної вистави.

У текстах сценаріїв подано тексти пісень чи їх фрагментів із визначенням жанрів музичного фольклору (позначено символом нот-вісімок). Переважна кількість пісень є власними експедиційними записами, тобто фольклорно-етнографічними матеріалами (ФЕМ), що позначено, як посилання на [ФЕМ]. Деякі пісні взято з публікацій, на які є посилання. Деякі паремії в сценаріях подано без посилань, хоча здебільшого їх узято з антології М. Т. Номіса [60]. Окрім власних фольклорно-етнографічних матеріалів у роботі над сценаріями авторка спиралася на наукову літературу й фонографічні збірники.

Переважну більшість пісень та фольклорно-етнографічних матеріалів, що ввійшли до сценаріїв народознавчих дійств, зібрано М.О. Семеновою з учнями в експедиціях селами Харківщини (Дергачівський, Дворічанський, Зміївський, Золочівський, Куп'янський, Чугуївський, Вовчанський, Печенізький райони), Полтавщини, Сумщини. Окремі пісні та фольклорно-етнографічні матеріали Слобожанщини записані сучасними фольклористами та етнографами (В. В. Дубравін, М. М. Красиков, Г. В. Лук'янець, Н. П. Олійник, В. М. Осадча) і збирачами фольклору нашого краю минувшини (П. І. Іванов, І. І. Манжура, О. І. Стеблянка, В. П. Ступницький). Кілька відомих народних пісень, пов'язаних із темою сценарію, узято з пісенників. Керівники, які скористаються текстами, можуть замінювати подані пісні піснями своєї місцевості.

Частина 2 містить матеріали з етнографії Слобожанщини, розробки уроків і заходів, присвячених народним традиціям. У частині 3 подано тексти з нотами пісень, що систематизовані за жанрами фольклору та входять до репертуару гуртка «Мережка». Кожна аналітична розшифровка супроводжується інформацією, що містить назву села, району, області побутування пісні, дату запису, прізвище записувача, прізвище, ім'я, по батькові інформанта, його рік народження, прізвище етномузиколога – автора нотації (нотної розшифровки фольклору). Сценаріями народознавчих дійств бажано послуговуватися майбутнім вихователям і вчителям, які вивчають дисципліну «Етнопедагогіка», а також тим, хто отримує спеціалізацію «організатор музичної діяльності дітей дошкільного віку». Народознавча тематика збірника стане в нагоді й педагогам-організаторам при підготовці шкільних заходів для створення власних сценаріїв на основі запропонованих.

Бажаю успіхів творчим однодумцям!

ВЕСНЯНИЙ ЩЕБЕТ

*Група дітей середнього шкільного віку в українських народних костюмах,
розмовляючи, виходить на сцену*

- Ой, як холодно, і чому весна забарилася?
- Та, мабуть, ми її погано закликали!
- А ми їздили до бабусі у село и побачили, що **журавель** прилетів.
- Ну, значить, скоро лід зійде!
- І бабуся казала, що журавель танцює на потепління.
- Кру-кру, цукру-кру, цукру-кру.
- Кругом-кругом-кругом.
- Кру-кру, цукру-кру, цукру-кру.
- Нема-нема-нема-нема!
- Кру-кру-ключем!

Вибігає малеча, імітуючи голоси журавлів

- Турли! Турли! Турли! Турли!¹
- О! Журавлики прилетіли!
- Та ні! Це наші **горобчики**!
- А в горобейка жінка маленька,
Сидить на кілочку, пряде на сорочку!
- Горобці купаються у пилуці або сидять настовбурчившись...
- (*малеча гуртом*): Незабаром буде дощ!

♪ Ой чижик-горобецьку, (веснянка [ФЕМ])

Чи був же ти на Дунаєчку,
Скажи мені усю правдочку.

Кому воля, кому неволя,
А дівочкам своя волечка,
А жіночкам все неволечка.

Що у печі да й вогонь горить,
На припічку да й куліш кипить,

У колисці да й дитя плаче,
На покуті да й милий кричить.

Вогонь каже – загібай мене,
Куліш каже – помішай мене,
Дитя плаче – погодуй мене,
Милий каже – поцілуй мене!

- У місті тільки горобці і цвірінькають!
- Чому, тільки горобці, до нас **синичка** на підвіконня прилітає:
- Ці-ці-бі, ці-ці-бі!
- (*малеча гуртом, урізної*) Ці-ці-бі, ці-ці-бі!
- Цупкий! Цупкий!
- (*малеча гуртом, в різної*) Цупкий! Цупкий!
- Куци пій! Куци пій!
- (*малеча гуртом, урізної*) Куци пій! Куци пій!
- Чорпіто, чорпіто!
- Скидай кожух, бо літо!
- Чорпіто, чорпіто!
- (*малеча гуртом, урізної*) Скинь валянки, бо літо!
- Молодці, синички-невелички!
- А **корольок** ще менший!

Діти утворюють коло. «Корольок» заходить у коло після слів «пожалуйте в городок».

Діти ідуть колом кругом «королька» й дають йому завдання виконувати певні рухи.

Після останнього прохання «корольок» обирає ту дівчинку, яка йому до душі

¹ Діти імітують голоси птахів гуртом у різної, щоб утворити пташиний гвалт.

♪ **Чорнобривий корольок край городу ходить.** (гра [54, с. 48])

Чорнобривий корольок, пожалуйте в городок.

Чорнобривий корольок, стань, примудрися!

Чорнобривий корольок, та в боки візьмися!

Чорнобривий корольок, низько поклонися!

Чорнобривий корольок, за ручку візьмися!

- А **жайворонок** теж належить до горобиних, він дуже схожий на горобця, тільки на голові чубчик.
- Коли жайворонки та граки рано прилітають, буде тепла весна. Жайворон летить угору і співає: Сонце ловити!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Сонце ловити! Сонце ловити! Сонце ловити!
- Коли летить донизу: Ціп урвався! Ціп урвався!
- Ціп урвався, ціп урвався, ціп урвався!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Кру-ці! Кру-ці! Кру-ці!
- Але в місті жайворонків і не побачиш, зате є **ворони**:
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Сиррр! Сиррр! Сиррр!
- А **граків** скільки! Он сидять на верхів'ях дерев!
- Та це ж на тепло! А от коли вони зграями в'ються над гніздами – на зміну погоди. І кричать: Харч!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Харч! Харч! Харч!
- А я в саду Шевченка і **солов'я** чула:
Стіжком! Стіжком!
По ногах батіжком!
Кров капа! Кров капа!
Цюр-р-р-р!

Діти утворюють коло, у середині стоїть «соловейко» й показує рухами, як сіють мак, як він росте, і, нарешті, як його їдять. Зі словами «Отак, от так, так сіють мак!» інші діти повторюють рухи за ним

♪ **Соловесчко, сватку, сватку,** (гра [55; ФЕМ])

Чи бував же ти в нашім садку,   Отак в садку сіють мак.

Чи бачив, як сіють мак?   – Отак, от так, так **сіють** мак!

– Отак, от так, так   ... **росте, ... полють, ... ріжуть, ... трусять, ... їдять** мак!

- І **вівсянка** живе за містом. Вона з родини горобців. Як вона свище пісеньку: Чит-чит! Чит-чит-чирз-з-з!
- *(малеча гуртом, в різнобій)* Чит-чит! Чит-чит-чирз-з-з!
- Телегіз-з-з! Телегіз-з-з!
- Покинь сани, бери віз-з-з!
- Та поїдем по рогіз-з-з!
- Кидай сани, бери віз-з-з!
- А ти, бабо, з печі злізь!
- Задумали **деркач, журавель** та **перепілка** поле орати.
Журавель за плугом ходив, деркач воли поганяв, перепілка воли водила.
Журавель промовляє: Турли!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Турли! Турли! Турли!
- Перепілка застерігає: Під пеньок!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Під пеньок! Під пеньок! Під пеньок!
- Деркач кричить: Придерж!
- *(малеча гуртом, урізнобій)* Придерж! Придерж!
- А в нашому дворі сороки живуть. **Сорока** на хвості чутку принесла, що на 40 святих сорока іменинниця.

- Сорока скрекоче – гості будуть.
- Сорока сороці, ворона вороні – і піде чутка по селі: Чи кисле?
- *(малеча гуртом, урізної)* Чи кисле? Чи кисле?
- А от **гусей** в місті не побачиш! Дикі гуси летять і гелгочуть: Де я? Де я? Де я?
- *(малеча гуртом, урізної)* Де ти? Де ти? Де ти?
- Лечу, лечу, лечу!
- *(малеча гуртом, урізної)* У хмари, у хмари, у хмари!
- Ге-ге-ге!
- Гусак просить гуску:
- Таляра, таляра, таляра!
- Гуска йому:
- Де ти тут? Де ти тут? Де ти тут?
- Гуси, гуси, вам на гніздо, а нам на тепло.
- Гуси, гуси, вам на гніздечко, а нам на здоров'ячко.
- Яке здоров'ячко? Там же вовк за горою! (малеча):

Діти грають «у гусей». «Гусенята» стоять на відстані від «матінки». На певній відстані між ними знаходиться «вовк»

Гусенята гуртом: **Щітка, гребінка, вовкова жінка.** (гра [ФЕМ])

Вовк за горою, я за другою.
Вийшла матінка з кочергою
Вовчика бити, гусей оборонити.

Матінка: Гуси, Гуси, додому!
Гуси: Не сміємо!
Матінка: Чого?
Гуси: Боїмося!
Матінка: Кого?
Гуси: Вовка!
Матінка: Що він робить?
Гуси: Гуску скубе!
Матінка: Яку?
Гуси: Сіру, білу, волохату!
Матінка: Біжить, мої дітоньки, до хати!

Гусенята біжать, вовк намагається спіймати одного з «гусенят»

Вовк: Ну, що, будемо битися чи миритися?
Матінка: Битися!

Матінка перетягує ланцюжок «гусенят» від вовка до себе

- Тссс! Соловей **зозулю** просить, щоб дала ключі від вирію.

♪ **Ой закувала** (веснянка [53, с.16])

Харитинка Миколкові

Ще й загада(ла)

Ой загадала,
Роби, роби, Миколко, ой, ой,
Та й комі(рку)
Та й комірку,
Та й проруби віконечко
Та й з причі(лку)

Та й з причілку,
Щоб до мене соловейки
Та й приліта(ли).
Ой прилітали,
Та щоб мене молоденьку
Та й звеселя(ли).

- Перелітні птахи летять табунами! *(показує рукою)*
- **НА ДРУЖНУ ВЕСНУ!** *(гуртом)*

ВЕСНЯНОКА-ПАНЯНОЧКА

*У народознавчому дійстві беруть участь діти
середнього та старшого шкільного віку*

- Весна – наша мати. Хто не посіє, не буде збирати.
- Весна – раз красна.

♪ Ой весна, весна, днем красна, (веснянка [ФЕМ])

Що ти нам, весно, принесла?
Принесла я вам літечко
Ще й зеленее житечко.
Ще й червоненькі ягідки.
Хорошіі наші парубки.
Хороші наші та й не всі –
Красувався кукіль у вівсі.

- За давніми віруваннями весну приносили на крилах птахи.
- Не тільки птахи. Дивилися, коли це щука-риба хвостом лід розбиває.

♪ Та була зима та холодная, (веснянка [ФЕМ])

Та й стала весна.	
Та й стала весна,	Аж мале дитя,
Та й наїхали, та й рибалочки	Та й узяли ж та мале дитя
Рибки ловити.	На білі руки.
Рибки ловити.	На білі руки.
Та й не впіймали, та й рибки-щуки,	Та й однесли ж ти, та мале дитя
Впіймали лина.	У каззонній дом.
Впіймали лина	
Та й роздивились, та й розсмотрелись,	
Аж мале дитя.	

- Колись рік поділяли на дві частини – теплу й холодну: літо й зиму. Літо більше любили, ніж зиму, тому й питають: «Скільки Вам літ?»
- І правда. Ми ж співаємо: «Ой ти весно-красно, що ти нам принесла?» – А вона відповідає: «Принесла я Вам літечко»

♪ Ой ти, весно красна, що ти нам принесла? (веснянка [ФЕМ])

Дівкам по віночку, хлопцям по кийочку.
Хлопцям по кийочку – стадо гонити.
Дівкам по віночку – до церкви ходити.
Ой ти жайворонку, ти ранняя пташка.
Ой чого ж ти вийшов із вир'їчка рано?
Ой не сам я вийшов. Сам Бог мене вислав.
І й дав мені ключі та й по правій ручці.
Літечко откривати, зиму закривати.
Літо зустрічати, зиму проганяти.

- Дійсно, весна – це початок тепла, коли проростають перші цибулинні квіти: проліски, гусяча цибуля.
- А от я уявляю весну, як красиву дівчину. Її гукають, і вона приходить, лине луками та квіти розсипає, а за нею птахи летять...

- Та приносить те, що люди очікують:
 Ой весна, весна, — днем красна!
 Що ж ти нам, весно, принесла?
 — Принесла я вам літечко,
 Ще й рожеву квіточку,
 Та вроди, Боже, житечко,
 Ще й озимую пшеницю
 І усякую пашницю.
- Та яка вона дівчина? Вона молодиця, у неї й дочка є – Весняночка-паняночка, яка зимує тут і нікуди не відлітає та ще й займається прядінням та ткацтвом.
 Ой весно, весно да весняночко,
 Де твоя дочка да паняночка?
 Десь у садочку шиє сорочку;
 Шовком да біллю да вишиває,
 Своєму милому пересилає.
- От цікаво, Весна приходить здалека, з теплих країв, а її дочка Весняночка тут зимує.

♪ **Весняночка-паняночка, де ти зимувала?** (веснянка [ФЕМ])

У лісочку за дубочку на сорочку пряла.
 Як виведу нитку – горобцю на свитку.
 Як виведу другу – горобцю на пу-гу!

- Щось вона дуже маленька, не більше горобця – «у садочку на листочку пряла на сорочку». А в інших піснях вона пряде «на листочку», «на пеньочку», «на кілочку», «на пісочку», «на орісі», «на кленочку», «на дубочку», як якась гусинь виводить нитку.
- Точно, лялечки саме так виводять нитку й роблять кокон, у якому й зимують.
- Ми в школі вивчали харчовий ланцюжок. Спочатку після зими мають прокинутися комахи, щоб було чим житися птахам. Може, веснянка – це комаха? Софійка точно знає, вона захоплюється зоологією! Що скажеш?
- Наочним образом нашої весняночки-паняночки можуть виступати комахи. Серед них ентомологи виокремлюють загін *веснянок* (plecoptera), походження яких сягає найдавніших часів (відомі з перських відкладень), а назва пов'язана з весняною порою року. У веснянок, як і в поденщин і бабок, личинки живуть у воді, і дорослі комахи мають дві пари перетинчастих крил, що укріплені густою мережею жилок. Це доволі крупні комахи з темними досить жорсткими покривами. До групи веснянок у світі належить битько 2000 видів. Веснянки масово вилітають навесні і є поживою для птахів, що повернулися з теплих країв. Ось і харчовий ланцюжок.
- Так от чому Весняночка літає, у вікна заглядає. Наочно-образні уявлення наших пращурів і спричинили створення образу Весняночки-паняночки!

♪ **Весняночка-паняночка,** (веснянка [34, с. 145])

Де ти зимувала?
 У лісочку на кленочку
 На сорочку пряла.

Весняночка-паняночка,
 Прийди, не барися,
 Щоб іти дівкам на вулицю,
 Дома не журиться.

Весняночка-паняночка,
 Заглянь у віконце.
 Хай повіє теплий вітер,
 І пригріє сонце.

- –(гуртом) Із Весною вас!
- Та Весняночкою-паняночкою!

КУПАЛЬСЬКІ ЗАБАВИ

*На сцену виходить гурт-1 з лялькою Маринкою,
утворює хоровод, співає*

♪ Кротове колесо (купальська [ФЕМ])

Вище тину стояло,
Много дива видало
Чи бачило колесо,
Куди милий поїхав?
За ним трава полягла,
І діброва весела.
Купала на Йвана.

Скакав горобець по вулиці,
Скликав дівчат на вулицю
Купала на Йвана.
На Купала відьма плігала.
Купала на Йвана.

*Співаючи, виходить гурт-2. Перший учень несе деревце Марину.
Той, хто ніс ляльку Маринку з гурту-1, ховає її за спину*

♪ Як летів шеремет (купальська [ФЕМ; 29, с. 43])

Та й упав в очерет.
Скрізь вода та ліліє,
А на морі хвиля біла,
На долині роса впала,
На вулиці челядь грала
У Купала.
Вигріло сонечко на Йвана!
А в перше віконце
Галочка, як сонце.

Приспів : А я на Йвана ягід нарвала.
А я й на Петра пірижків напекла.
У Купала.
Вигріло сонечко на Йвана!
А в друге віконце
Катруся, як сонце.

- Доброго вам дня!
- Із святом Купала!
- І вас із святом!
- А Ви хіба готові до свята? Співаєте, а Марени у вас немає, а у нас он яка красуня
(показує на прикрашене деревце)
- Є в нас красуня лялечка! (виносять ляльку наперед, підносять до деревця)
- Давайте разом заспіваймо!
- Давайте! (співають, перегукуючись)

♪ Купала на Йвана (2) (купальська [ФЕМ])

На калину роса впала,
В нас на вулиці Купала.
Купала на Йвана (2)
Пішли дівки по ягідки,
Молодиці по суніці.
Купала на Йвана (2)
Усі дівки назбирали,
А Марійка не набрала.
Купала на Йвана (2)
Гайда, дівки, по лісочку,
Може, знайдем Мариночку.
У!

Купався Іван, доведеться і нам.
Купався Мусій, доведеться й усім.
Купався Денис, на коляці завис!
У!
Я на Йвана хліб саджала,
А на Петра вибирала
Купала на Йвана (2)
А у Йвана жінка Ганна,
А в Мусія Федосія,
А в Дениса жінка лиса.
Купала на Йвана (2)

*Співаючи, відходять на задній план, збирають квіти, спілкуються. Чути вигуки.
Поступово дівчатка розходяться на дві сторони*

- Пішли вогнище робити!
- А кропиву різати?
- І кропиву, і будяки!

На передній план виходить хлопчик.

- Гей, Марина!

Кілька разів кличе і з боків чує

- Я тут!
- Я тут!

Дівчатка підбігають, сміються, закручують хлопчика

- Де я?
- На купальській галявині.
- А ви хто? Я вас не кликав.
- Кликав!
- Кликав!
- Гукав!
- Я коня шукаю.

♪ Пасла дівка воронії коні. (лірична [ФЕМ])

Пасуючи, коней погубила.

Пасуючи, коні погубила.

Шукаючи, сама заблудила.

Я думала, що дуб зелененький.

Коли стояв козак молоденький.

– Здорові були, парні молодії,

Чи не бігли сюди коні воронії?

– Бігли, бігли, не знаєш, якії,

Скажи же, дівко, яка в них прикмета?

– Чорним шовком позапутувані,

Сріблом, золотом позануздувані.

– Загадаємо тобі чотири загадки,

Відгадаєш, тоді коні знайдеш.

– Ой що то біжить ой біз повода?

Ой що ж горить та й біз полим'я?

А що росте та й біз коріня?

А що цвіте літо й зиму?

– Вода біжить та й біз повода.

Зоря же горить та й біз полемія.

Камінь росте та й біз коріня.

Сосно цвіте літо й зиму.

- Хлопчик, ти мабуть забув, що сьогодні свято Купала.
- Хто не піде на Купала
- Щоб йому ноги поламало!
- Я не забув! На мене хлопці чекають – вогнище робити, а я коня загубив!
- Значить ти не козак! Будеш Купайлом! (*беруться за руки навколо хлопця*)
- Я козак, та мабуть відьма коня вкрала...
- Не відьма, а ми – лісові й польові русалки!
- Та ні! Ви дівчата з сусіднього села.
- Ні, ми русалки!

Сміються, біжать хороводом кругом хлопця, який відмахується від них полином

- Цур на вас! Віддайте коня!
- Відгадай загадки – віддамо коня.
- Де Купайло зимувало? (2)
- Зимувало в лісі,
- Ночувало в стрісі!
- Де Купайло зимувало? (2)
- Зимувало в пір'ячку,
- Літувало в зіллячку.
- Де Купайло ночувало?

- На бабиній стрісі,
- У відьми в колісці.

♪ **Де Купайло ночувало?** (купальська [ФЕМ])

Де Купайло ночувало?	Вечеряло воно:
Купала на Йвана. (2)	Груші в борщі,
Ой що ж воно	Купала на Йвана. (2)
Та й вечеряло?	Груші в борщі,
Купала на Йвана. (2)	Комарі в ющі,
	А жуки в капусті.
	Купала на Йвана. (2)

Чути іржання коня («I-го-го»)

- Ось і твій кінь знайшовся!
- Святкуймо Купала з нами!

♪ **Дівка Марина броду стояла** (купальська [40, с. 78])

На Купала.
Дівка Марина броду стояла
На Івана².

В броду стояла, перевіз держала.
Прийшли до неї хлопці-молодці.
– Дівко Марино, перевези нас.
– Ой рада би я вас перевезти,
Та прийшов мій брат з далеких країв.

Він привіз мені аж три радості.
Радість первая – золотий перстень.
Радість другая – шовковий платок.
Радість третя – сам живий, здоров.

- Час палити вогнище

♪ **Бігло Купало через наше село.** (купальська [ФЕМ])

Стовпом дим, стовпом дим.	
Сіло спочивати на дядькову хату.	А Йванкова голова закурилася
Купала на Йвана.	Та й димить, та й димить.
А дядькова хата запалилася	А дівчата з radoщами носять воду пригорщами
Та й горить, та й горить.	Все тушить, все тушить.

На задньому плані дівчата стрибають через кропиву.

- От і минула половина літечка...

♪ **Ой Петре, Павле, Іване,** (купальська [ФЕМ])

Половини літечка немає.	А сонечко вгору йде та й грає,
Половини літечка немає,	А Іванко коника сідлає.
А сонечко вгору йде та й грає.	А Іванко коника сідлає
	Та те літечко доганяє.

- Не сумуйте! Це ж тільки половина літечка!
- Он яка спека! До зими ще далеко!
- Гайда купатися! Сьогодні ж Купала!

² Інші куплети виконуються за структурою першого

«СЬОДНІ КУПАЛА, А ЗАВТРА ІВАНА»

Сценарій створила Н. П. Олійник й додала пісень М. О. Семенова для виступу 06.07.2013 р.
на святі Купала в Музеї народної архітектури та побуту України, Київ

Дійові особи: Кума Наталя – КН
Кума Мирослава – КМ
Дівчинка1 – Д1
Дівчинка2 – Д2
Співачки колективу «Мережка» – гурт (Д3, Д4,...)

Виходить Кума Наталя з двома дівчатками, які несуть ляльку Маринку з окуги³

КН: Добрий день, дорогі люди (*до глядачів*), зі святом Купала Вас!
А чи не бачили ви моєї куми? Як це ви можете не знати моєї куми? У нас на Харківщині її всі знають. Вона багато цікавого знає, уміє співати, а ще, за нею завжди цілий гурт дітей бігас.

Чути спів купальської пісні

♪ **Сьодні Купала, завтра Івана.** (купальська [40, с. 69-70])

Купала! На Йвана!	
А у Йвана сестра Вляна.	Плаття синеньке замочилося.
Купала! На Йвана!	Купала! На Йвана!
Ходили дівочки кругом Мариночки.	Як купався Денис та й на кладці завис.
Купала! На Йвана!	Купала! На Йвана!
Дівка Маринка утопилася.	Як купався Іван, доведеться і нам.
Купала! На Йвана!	Купала! На Йвана!

КН: Ось побачите, я правду кажу.
А ми оце з дітками зробили Мариноньку, точнісінько таку, як у нас колись в Шевченківському районі на Харківщині робили.
Дивіться, яка красива: з окуги, осоки, рогозу... Про подібних Мариноньок писав іще наприкінці ХІХ століття відомий дослідник Куп'янщини Петро Іванов.
А он і моя кума йде. Я ж казала, що її важко не помітити.

Підходить гурт

КН: Здрастуйте, кума!

КМ: Добрий день!

КН: А де це ви скільки дітей набрали?

КМ: Так вони ж у нашому колективі «Мережка» співають. Хто тепер співає, а хто вже виріс із дитячого віку, а все одно співає.

КН: А ну ж, заспівайте ще.

♪ **Купала на Йвана** (купальська, див. текст пісні на с. 24 [ФЕМ])

КН: Я бачу вони у вас дружні.

КМ: А як же! Із дев'яносто першого року співаємо, уже мами й дітей своїх привели.
Ми ж етнографи й фольклористи! Народні традиції вивчаємо, пісні співаємо.

♪ **Де Купайло ночувало** (купальська, див. текст пісні на с. 26 [ФЕМ]).

³ Окуга, куга (Schoenoplectus Palla.) — рід переважно багаторічних зіллястих рослин з родини осокових. Стебло куги майже безлисте, циліндричне. Квітки дрібні, зеленкуваті, зібрані у щиткоподібно-волотисті суцвіття завдовжки до 10 см, цвітуть у червні-липні. Білі основи стебел куги можна їсти сирими, а її кореневища містять велику кількість крохмалю.

КМ: На Слобожанщині побутує традиція проводити свято біля деревця, навкруг якого сідали, викопавши кільцевий рівчачок. Зручно сидіти, опустивши ноги в рівчачок. Згадували померлих родичів, вечеряли в дружному колі. Для купальського деревця в одних селах зрубували вишеньку, в інших кленку – чорноклен татарський, який називали Мареною. А в Нововодолазькому районі та деяких інших селах ставили вербиченьку.

♪ **Ой не стій, вербо, над водою,** (купальська [ФЕМ])

Бо гірка вода під тобо(ю).

Я з-під тебе, вербо, воду брала,

З-під тебе, вербо, вмивала(ся).

З-під тебе, вербо, вмивала(ся),

На серед моря купала(ся).

На серед моря купалася.

На бережечку сушила(ся),

На бережечку сушилася,

Мати на дочку сварила(ся)

Перестань, мати, сваритися,

Я більш не буду барити(ся).

КН: Кума, а ви знаєте, у нас на Слобожанщині дівчатка дружать, а на Купала кумляться. Я двох жінок знаю, їм уже скоро по 80 років буде, а вони в дитинстві як покумилися, то й досі куми. І одна одній «брешеш» не скаже.

КМ: А як же вони кумилися?

КН: Дуже просто. Збивали дві палки навхрест, на цій основі робили ляльку Маринку, ходили з нею вулицями села з купальськими піснями, а тоді йшли на кладовище до могилки своїх родичів, ставали на коліна, одна з одного краю могилки, біля хреста, а друга з іншого, із Маринонькою, і кумилися. Дівчатка, а ну, покажіть.

Дівчатка стають на коліна, між ними лялька Маринка

Д1: *(із-за Мариноньки)* Ку-ку, кума.

Д2: Ку-ку, кума.

Д1: Не будеш сваритися?

Д2: Не буду.

Д1: До віку?

Д2: До віку.

Д1: До суду?

Д2: До суду.

Д1: До смерті?

Д2: До смерті.

*Дівчатка підходять одна до одної,
через Мариноньку тричі цілуються й обмінюються хустками*

КН: Оце все дійство повторювали тричі, і вже вони куми.

КМ: Так оцей обряд можна з будь-якою Маринонькою робити? Бо на Слобожанщині це могла бути і гілка дерева, наприклад чорноклен, як оце у нас є. А в Балаклійському районі будяк виконував роль Мариноньки. Знаєте, отой білий шо на луках росте з квіточками красивими, через нього ще діти стрибають.

КН: Та ні, кума, обряд робили тільки з лялькою в образі людини. Хоч у нас на Харківщині і купальське деревце, і ляльку називали ще Уляниця, а в Борівському районі Соломида.

КМ: А чого Соломида?

КН: Так вона ж с соломи була зроблена. А ви знаєте, кума, на Куп'янщині Мариноньок ліпили із глини. А в селі Малій Вовчій Вовчанського району ляльку Уляницю вистругували із крейди. Її замотували, як немовля, і носили вулицями села, а під вечір кидали у річку і бігли в село не оглядаючись, бо боялися, щоб лялька їх не наздогнала.

КМ: Ой як цікаво. Так і ми приготувалися до свята.

Діти водять хоровод навколо ляльки Маринки, співаючи пісню

♪ Як летів шерemet (купальська, див. текст пісні на с. 24 [ФЕМ])

КН: *(до гурту)* От молодці!. Бачу, що ви віночки сплели, ляльку Маринку зробили, купальське деревце нарядили. Що ж ви ще збираєтесь робити?

Гурт: Будемо пускати віночки на воду.

– Куліш зваримо.

– Вогнище розпалимо.

♪ Бігло Купало через наше село (купальська, див. текст пісні на с. 26 [ФЕМ])

КМ: Хай малі стрибають через кропиву. Через вогнище тільки старшим дозволено стрибати. А потім підемо до води. Дівчата на виданні пускали віночки на воду, щоб знати в яку сторону заміж іти. А ще на Харківщині віночки несли на городину, щоб був гарний урожай. Віночки кидали і на стріху, щоб блискавка не запалила хату.

КН: А в селі Гетьманівці Шевченківського району дівчата кидали вінки на дах хати того хлопця, який їй подобався, а зранку дивилися, коли віночок не зів'яв, то вона вийде за цього хлопця заміж, а коли зів'яв – то не її доля.

КН: А хто мені скаже, чому люди стрибають через вогонь?

ДЗ: Щоб здоровими бути!

КН: Правильно. Уважали, що у вогні згорають і хвороби, і гріхи. Щоб очиститися, треба було через вогонь тричі перестрибнути, а то кажуть: «На тобі щось негарне висить».

КМ: Коли стрибали через вогонь, співали:

♪ Дівка на Купала на вогонь стрибала. (купальська [ФЕМ])

Як була нечиста, то чистою стала.

Цур, йому, пек йому, Нечистому тому.

Пропалю сорочку, як піду додому.

У!

КН: Це нічого, що сорочку пропалиш, за те – очистишся.

Кума, а шо ж це дівчата у Вас у віночках, а хлопчики без головних уборів. Так не годиться. Дівчата на Харківщині завжди хлопцям плели капелюхи з трави. Дівчата, ану, давайте нашого капелюха.

Дівчата дістають капелюх із трави й надівають на хлопчика

♪ Коло Купала обметено (купальська [ФЕМ])

Ще й барвіночком заплетено (2)

Рутою, м'ятою обтикано.

Всіх на Купала закликано. (2)

Ой наші хлопці недбайлиці –

Не вирубали Купайлиці. (2)

Ой якби ж вони про нас дбали,

Нам би Купайлицю зрубали. (2)

Ой Купайлицю вирубали,

Нас на вулицю викликали. (2)

КМ: У купальську ніч берегли господарі корів від відьом, бо вони могли прийти й видоїти корову. А ще, відьма могла прийти до купальського вогнища, щоб узяти попіл для своїх негарних справ. Тож в селах Дворічанського району попіл заливали водою, або згрібали й кидали у річку, щоб відьмі не досталося.

КН: А ще хлопці в ніч на Купала ходили в ліс шукати квітку папороті.

КМ: Там, кажуть, страшно було і дуже небезпечно. І щоб там не чути було, оглядатися не можна, бо нечиста сила наздожене.

КН: У нас один пішов в ліс по квітку папороті, зірвав її... і тікати додому. А там і нявкало, і гавкало, і казнашо робилося. Мужик добіг до двору та через тин треба було лізти, а тут його жінка каже: «Давай я подержу квітку, поки ти через тин перелізеш». Чоловік же і віддав. А як переліз через тин, то ні жінки, ні квітки. Кажуть, то відьма була, вона квітку папороті й відібрала.

КМ: На Купала багато небезпек. Це чарівна ніч. Вогонь і вода набувають надзвичайної сили. Наприкінці свята Марену і деревце, і ляльку топили у водоймищі.

♪ **Сьогодні Купала, а завтра Івана.** (купальська [53, с. 19-20])

Приспів:

Скрізь вода та лілеями,
А на морі вода грає,
На долині роса впала,
На юлиці в'ють Купала на Йвана⁴
Ой, ішли дівочки в ліс по ягідочки.
Дівка сирітка іде попереду.
Ой, прижилось їй та Дунай брести.
Дівці-сирітці та перед вести.
І перед повела і Дунай побрела.
Замочилася і втопилася.

Прийшли слихи аж до батенька, –
Батько плаче, а Дунай скаче
Прийшли слихи та до мачухи, –
Мачуха плаче, а Дунай скаче.
Лісом несли, ліси шумлять,
Полям несли, поле скаче,
Селом несли, село плаче.

КН: У нас чарівна ніч попереду. Підемо шукати квітку папороті?

КМ: Мені бабуся з Великих Хуторів розказувала, що також пішов один сміливець в ліс по квітку папороті і знайшов її в обичайці з-під сита. Ту квітку охороняла велика черепаха. Він ухватив квітку, і тікати, а черепаха за ним. Чоловік добіг додому, зачинив за собою двері, черепаха вдарилася об двері і розбилася. А чоловік так злякався, що дуже захворів і невдовзі помер.

КН: А от ще історія про квітку. Дівчина поверталася з поля і бачить: перед нею вогник летить. Вона здогадалася, що ця іскра – квітка папороті. І тут вона почула чоловічі голоси й сховалася в коноплі – здогадалася, що то Нечисті полювали на квітку. Як розмова припинилася, вона вийшла з конопель на дорогу. Ні людей, ні квітки. Отака історія.

КМ: Краще в ліс вночі не ходити, бо це небезпечно. Давайте в ігри пограємо!

Гурт: Давайте.

Ігрова програма складається з ігор весняно-літнього циклу та приурочених до Купала. Проводиться на галявині з залученням глядачів

♪ **Ой на горі гречка** (гра [ФЕМ]),

Гра «в горю дуба» (гра [ФЕМ]),

Гра «в Дріхмана» (гра [ФЕМ]),

♪ **Соловеєчко, сватку** (гра ФЕМ),

♪ **Чорнобривий корольок** (гра [31, с. 48]),

Гра «в Панаса» (гра [ФЕМ]),

тощо.

---

⁴ Приспів повторюється після кожного рядочка.

ПЕТРІВОЧКА

Програму виконують школярі середнього та старшого віку

- Через тиждень після Трійці або Зелених Свят у православних та греко-католиків розпочинається багатоденний піст – Петрівка. Закінчується він у день пам'яті Святих Апостолів Петра та Павла – 12 липня. Оскільки дата Зелених Свят залежить від Великодня, триває Петрівка від 8 до 42 днів.
- За легендою, це жінки попросили Петра встановити піст (Петро більше співчував жінкам, а Павло – чоловікам), бо починалася косовиця й чоловіки начебто поїдали всі молочні продукти, що збіднювало сімейний стіл.
- «Хто в Петрівку сіна не косить, той зимою і в собак їсти просить».
- Однак робота була важкою, тому й піст не був занадто суворим.

♪ Вийшли в поле косарі (косарська [3, с. 232-234])

Косить ранком на зорі.

Приспів:

Гей, нуте, косарі,
Бо нерано почали;
Хоч не рано почали,
Так багато утяли!

Приспів

До обіду покосили,
Гострі коси потупили.

Приспів

По обіді спочивали,

Гострі коси поклепали.

Приспів

Увечері холодком
Йшли додому всі рядком.

Приспів

А в стоги як пометаєм,
То добряче погуляєм!

Приспів

- На літо припадає найменше свят, адже «Один літній день рік годує».
- Свято Петра і Павла символізувало початок жнив. До цього дня годилося зжати бодай один сніп, адже «як зажнеться, так і обіжнеться». Петра вважають сторожем поля, майбутнього врожаю, бджільного взятку.

♪ Ой літає соколонько по полю (жнивна [31, с. 47])

Та збирає челядоньку додому.

Іди, іди, челядонько, додому.

Вигуляла все літечко по полю.

Вигуляла все літечко ще й жнива,

Заболіла голівонька ще й спина.

- У липні відзначаємо лише три народні й церковні свята — Купала, Петра й Павла та Прокопа.
- Купала – одне з найяскравіших. Воно разом із Петрівочкою припадає на той літній час, коли ночі найкоротші, а дні – такі довгі, але треба зробити дуже багато роботи, щоб усе встигнути, щоб мати не сварилася.

♪ Ой не стій, вербо, над водою (купальська, див. текст пісні на с. 28 [ФЕМ])

- Петрівський піст не дуже суворий, бо дозволяє утримуватися від риби, вина та масла в понеділок, середу і п'ятницю, а в інші дні – лише від риби. (Уживати рибу дозволяється також у суботу та неділю, і на храмові свята. Не забороняється також варена їжа з олією).
- Народне свято Купала припадало на час петрівочки.
- Над Купайлом насміхалися, бо воно вечеряло недбайливо приготованою, хоч і пісною їжею: борщем, юшкою, капустаком

♪ Де Купайло ночувало (купальська, див. текст пісні на с. 26 [ФЕМ])

♪ **Я на Йвана хліб саджала** (купальська, див. текст пісні на с. 24 [ФЕМ])

♪ **Дівка на Купала на вогонь стрибала** (купальська, див. текст на с. 29 [ФЕМ])

- До Петра жінки білили хати, прикрашали рушниками стіни та ікони, прибирали подвір'я. Із Петрівкою співпадають найтепліші дні.
- Із цього приводу казали: «У Петрівку день як рік», і найкоротші ночі, тому й «Мала нічка-петрівочка, не виспалась наша дівочка...»

♪ **Та Петр-Іване, Петрівочка,** (петрівська [ФЕМ])
На пеньки ножки позбивала,
Не виспалася наша дівочка. На терен очі повиймала.
Череду гнала, задрімала, На терен очі повиймала.
На пеньки ножки позбивала. Та й чередоньки не догнала.

- На Петра й Павла виготовляли обрядове печиво — мандрики. Ці смачні пампушечки пекли з сиру та борошна, замішених на сметані та яйцях.
- А зозулі переставати кувати після Петра й Павла. Кажуть: «На Петра зозуля мандрикою вдавилася», або «ячмінним колосом вдавилася», або «галушкою».
- Стосовно цього існує така легенда. Апостол Петро, мандруючи по світу, вирішив перепочити під кроною дерева. Поклав поруч себе торбинку та й заснув.
- Тим часом непомітно підкралася зозуля, зазирнула в неї, побачила мандрику й уквала. Проте як тільки стала її їсти, одразу ж вдавилася. У такий спосіб Бог покарав нечестиву птаху. Ось чому, стверджує легенда, після Петрового дня зозулі перестають кувати. Однак, якщо ж кування чути й по Петрові, то це, за народним віруванням, віщує лихо.
- Петрівочка припадає на середину літа. Спека, хоча «капосному поросяті й у Петрівку холодно», важка робота.
- Під час посту існують не лише харчові обмеження: «Я і в нас, так і в вас мороз на Петрівку. Два парубки на печі зморозили дівку».
- Довгі дні під час Петрівки були до краю заповнені господарською роботою. Дівчата не встигали виспатися.

♪ **Ой ви, дівчата, голубоньки,** (петрівська [ФЕМ])

Та й зберемося до купоньки.
Та й зберемося до купоньки, Та збудять мене раніш тебе
Та й заспіваєм петрівочки. Ранню росу й оббивати.
Ой Петрівня, зозуленька, Ранню росу й оббивати,
Та не куй рано у діброві. Ще й капустоньки поливати.
Та не куй рано у діброві, Та й ранню росу ж оббивати
Не збуди ж мене молодо(ї). Ще й капустоньку поливати.

- А на Петра й Павла розговлялися: варили борщ з півня, молочну кашу, пекли мандрики, пироги з сиром, а іноді ... з горобцями!

♪ **Як орав мужик край дороги.** (2) (жартівлива [24, с. 82-83; ФЕМ])

Гей, цоб, цабе, рябе, край дороги, гей!⁵
Та в його воли в круторогі. (2) Повісили торбу на березі. (2)
А плугатарі бородаті. (2) Та й а та торба з пирогами. (2)
Та вони зроду нежонаті. (2) Та начинені горобцями. (2)
А погоничі чорноброві. (2) Та й а ту ж торбу дівки вкрали. (2)
Та й доорались до берези. (2) Та вони ж дуже реготали. (2)

⁵ Усі куплети співаються за структурою першого.

ПРИКМЕТИ ОСЕНІ

- Із вереснем приходиться осінь. За церковним календарем більш, ніж 300 років тому новий рік починав свій відлік із вересня. Саме тому й навчальний рік починається з вересня.
- Є припущення, що назва місяця пов'язана з рослиною вересом, яка цвіте рожево-бузковими квітами з серпня до кінця жовтня.
- Проте переважна більшість європейських мов послуговується латинською назвою «септембр, що означає – сьомий». У Давньому Римі він насправді був сьомим місяцем, бо річне літочислення починалося з березня, як і в наших пращурів-слов'ян.
- Із середини вересня відлітали у вирій птахи.

♪ Вилітала галка з глибокого балку. (лірична [ФЕМ])

Та й сіла й упала галка на високій сосні.
На високій сосні, де гілки розкошні.
Та й не хилися, сосно, бо й так міні тошно.
Не хилися, сосно, бо й так мені тошно.
Тай не хилися, гілко, бо й так(и) міні гірко.
Тай не хилися, гілко, бо й так міні гірко.
Та й гірко ж той дівчині на чужій країні.

- Наші пращури, побачивши в небі ключ журавлів, приказували: «Із чужої стороньки повертайтесь додомоньку!» Моя бабуся розповідала, що її мати загортала в хустину грудочку землі і тримала її до весни. А коли помічала перший журавлиний ключ, що повертався додому, ту грудочку одразу закопувала в полі чи в городі. Це віщувало щедру й дружну весну.
- А 14 вересня за старим стилем день Семена, Симеона, до цього дня слід було посіяти озимину. Казали: «Хто не посіяв до Семена, в того життя буде злиденне».

♪ Ой з-за гори та й буйний вітер віє. (лірична [ФЕМ])

Ой там удівонька та й пшениченьку сіє. (2)
А посіявши, та й стала волочити,
А заволочивши, стала бога проси(ти): (2)
«Ой уроди, Боже, та й пшениченьку яру
На вдовиних діток, на вдовину славу». (2)
Ой ще удівонька додому не дійшла,
А вже люди кажуть: «Пшениченька зійшла». (2)

- 19 вересня – день Михайла Чудотворця. У цей день не можна було працювати. А хто порушить цей закон, того обов'язково спіткало лихо.
- 28 вересня церква відзначає свято Воздвиження хреста Господнього, але в народі називали це свято Здвиженням і пов'язували з плазунами. Справді, у цей час змії, ящірки, вужі, збираючись у кубло, готувалися до зимової сплячки. Тому в цей день не можна ходити до лісу, щоб змія не вкусила.
- 30 вересня – день Віри, Надії, Любові та їхній матері Софії. Жінки в цей день не починали будь-якої важливої роботи.
- Про вересень казали: «Рум'янець року».
- Як вересніє, то й дощик сіє.

♪ Дощ іде, дощ іде, до берези липне. (лірична [39, с. 104-105])

Козак коника веде, а дівчина кличе. (2)
Ой хоч клич, хоч не клич, моє серденьтко.
Ой рад би я тебе взять, так не велить батько. (2)

Так не велить батько ще й уся родина.
 Ой дівчино-серденя, личко, як калина. (2)
 Личко, як калина, васильками пахне,
 Цілував би я тебе, поки ти не заснеш. (2)
 Я й націлувався, я й намиливався,
 Як у саду соловей, я й нащебетався. (2)
 Сидить утка на пеньку, та й сидячи кряче.
 То ж не утка, то дівчина за козаком плаче. (2)

- Взагалі, тепла осінь – на довгу зиму.
- А багато жолудів – на холодну зиму і врожайне літо!
- З’явилися опеньки – скінчилося літо.
- Калина рано зачервоніла – на ранню і люту зиму.

♪ **Ой у лузі калина стояла,** }² (лірична [ФЕМ])
 Ту калину дівчина ламала.
 Ту калину дівчина ламала. }²
 Вона всіх парубків чарувала.
 Лиш одному нічого зробиць – }²
 Він до неї щовечора ходить.
 – Ой дівчино, личка рум’яного, }²
 Полюби ти мене, молодого.
 – Ой рада б я тебе покохати, }²
 Так боюсь я козацької зради.

- Починається жовтень. 1 жовтня – день Ярини. Якщо на Ярини відлетять журавлі, то через два тижні чекай морозів.
- Аж ось і 14 жовтня (1.10) – Покрова Пресвятої Богородиці.
- Покрова – перше велике осіннє свято, коли вже закінчилася важка робота в полі, і селяни можуть відпочити, зайнявшись домашніми господарчими справами.
- До свята готуються заздалегідь: мажуть долівки в хаті, у сінях, білять стіни. Покрова є початком досвіток і вечорниць.

♪ **Ішов Гриць з вечорниць** (жартівлива [ФЕМ])
 Темненької ночі.
 Сидить сова на дорозі –
 Витріщила очі.
 Гриць на неї: «Гиля, гиля!»
 Вона й полетіла
 Якби в Гриця не палюшка,
 Сова б Гриця з’їла!

- Покрова є покровителькою весілля. Якщо в цей день вітер, то буде великий попит на наречених.
- Раніше кожна дівчина ходила до церкви і ставила свічку перед образом Покрови Богородиці з молитвою: «Свята Покрівонько, покрий мені голівоньку, хоч хусткою, хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою».
- Кажали: «На Покрову – реве дівка як корова» – що заміж не вийшла, а після свята казали: «Хоч би за старця, аби не остаться».
- Після Покрови починається сватання – «Прийшла Пречиста – несе старостів нечиста», а потім і весілля.

♪ **Як ішли ми долом.** (весільна [ФЕМ])

Як ішли ми долом,
Не долом – подолом.
Червона калина
Доріженьку вкрила.
Молодая Галя
Дружок запросила.

♪ **Ой де ж ми бували.** (весільна [ФЕМ])

Ой де ж ми бували,
Ой що ж ми видали?
Видали ми диво,
Зеленеє пиво.
Два вінці на стільці,
Третій на горильці.

- Покрову вважали своєю заступницею запорізькі січові козаки, які мали церкву її імені, і не шкодували нічого для прикрашення своєї святої золотом, сріблом та коштовним камінням. Так само назвали найдавнішу харківську церкву і монастир засновники нашого міста, віддаючи своє життя під Божий захист.
- Святом Покрови літо завертається на осінь, що відбилося в численних народних прикметах:
  - Якщо до Покрови не відлетіли журавлі, сподівайся нескорої зими.
  - Якщо на Покрову не вкрита снігом земля, то не буде снігу й у листопаді.
  - Якщо в день свята вітер з півночі – жди холодної зими, а як із півдня – то теплої.
  - Хто лежить до Покрови, той продасть всі корови.
  - Прийшла Покрова – усохла діброва.
  - Прийшла Покрова – сиди, чумаче, дома.
  - Про жовтень кажуть: «Вересень пахне яблуками, а жовтень – капустою»

♪ **Капуста ланами.** (весільна [ФЕМ])

Капуста ланами
Понад берегами.
Братік і сестричка,
Вечеряйте з нами!

♪ **Не я ту капусту садила.** (весільна [ФЕМ])

Не я ту капусту садила,
Не я й поливала.
Не жаль мені буде,
Як пойдять люди.

- У жовтні тільки руки зябнуть, а в листопаді й ноги дубіють, бо листопад – жовтню син, а зимі рідний брат. Він зимі ворота відчиняє.
- У листопаді для хліборобів наставав перепочинок. Урожай зібрано, починалася пора весіль, вечорниць.

♪ **Ой на хаті зілля.** (весільна [ФЕМ])

Ой на хаті зілля,
А в хаті зілля,
Молодий Іванко,
Як золото сяє.

- 4 листопада святкували Казанський день або Казанської Божої матери.
- Від 8 листопада – від дня Дмитра – домашніх тварин вже не виганяли на пасовисько.
- 21 листопада після дня Михайла закінчувалися весілля. Казали: «На Михайла зима на білому коні приїжджає», «Від Михайла зима морози кує».
- Після 27 листопада – дня Пилипа – починався Різдвяний піст – Пилипівка. А там і до Коляди недалечко.

♪ **Коляд, Коляд, кабанів колят,** (колядка [34, с. 17])

Солому січуть, пироги печуть.
Сіно смажуть, пироги мажуть.

ЯК МИ КОЛЯДУВАЛИ

Дійові особи:

Дівчатка молодшого віку – Д1, Д2, Д3, Д4, Д5, Д6, Д7 та ін.

Учні старших класів – У1, У2, У3

Лілія Володимирівна, учителька – ЛВ,

Іванко – Ів,

Домовий – Дом

Гурт дітей молодшого віку йде сценою та співає

♪ **Коляд-Коляд-колядниця**, (колядка [40, с. 41-42])

Добра з медом паляниця,

А без меду не така.

Дайте, дядьку, п'ятака,

А ви, тьотю, гривню,

А то в вікно гримну!

Раптом помічають, що в куточку стоїть дівчинка (Д1) і плаче, до неї підходять, намагаються втішити

Д2: Що сталося?

Д3: Не плач, сьогодні ж свято!

Д4: Чого ти плачеш?

Д1: Та я загубилася...

Д5: Тебе батьки загубили?

Д1: Ні, ми гуртом ходили колядувати, мене старша сестра взяла з собою. Я ніколи в цьому районі не була. Вони зайшли в якусь квартиру, я трохи відстала. Тепер не знаю, де вони. *(плаче)*

Д4: Не сумуй! Ми знайдемо твоїх друзів. Упевнена, що їх зустрінемо. Як тебе звати?

Д1: Крістіна.

Д2: А поки пішли з нами, Крістіно, бо змерзнеш.

Д6: А ти вмієш колядувати?

Д1: Зараз спробую.

♪ **Ой на горі, на гіронці**. (щедрівка [ФЕМ])

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір.

Добрим людям на весь вечір!

Там Танюша сад садила⁶.

Сад садила, поливала.

Поливала, промовляла.

Роди, Боже, яблучка, горішки.

Яблучками підкидати,

А горішками качати.

Д3: Ти просто молодець! Тільки це ж не колядка, а щедрівка.

Ми через тиждень підемо щедрувати й тебе запросимо.

Д1: Ой пробачте.

Д3: А ми любимо співати про Миколку. І тебе навчимо.

Нам треба зайти до сусідів, у них син Микола.

Д5: Він перейшов до п'ятого класу, треба побажати йому розуму набиратися.

Д6: Давайте згадаємо!

⁶ Приспів співається після кожної строфи.

♪ **Миколка коника сідає.** [колядка ФЕМ]

Миколка з дворика з'їжджає.
Вийшов його батечко,
А він його питає:
– Синочок мій!
Куди коня сідлаєш?
Куди з двору з'їжджаєш,
Синочок мій!

Миколка коника сідлає.
Миколка з дворика з'їжджає.
– Я поїду до царя,
Добиватися царства,
Таточку мій!
Хоч я царства не доб'юся,
Так я ума наберусь,
Таточку мій!

Д7: Ні, давайте спочатку зайдемо до нашої вчительки Ліліани Володимирівни.

Д5: Я так люблю, коли вона казки розповідає. А син її так добре співає.
А мені більше подобаються страшні історії.

Д8: О-о-о! Так вона знає стільки історій!

Д9: А про домових знає?

Д5: От ти й спитай.

Д3: Та ми всі попросимо, вона й розкаже.

Тим часом на сцені з'являються Ліліана Володимирівна з сином Іваном, які виносить стілець і плед. За пледом ховається домовий. Учителька сідає в крісло, укривається пледом. Іванко стає поруч. Гурт дітей підходить до їхнього помешкання, стукає у двері

Гурт: Чи можна заколядувати?

ЛВ: Заходьте. Ми на вас чекали.

Гурт: Добрий день!

Ів: І Вам бути веселими та здоровими!

♪ **А в нашого Йванка ворота новії.** (колядка [ФЕМ]) *Приспів*

Приспів: Радуйся!
Ой радуйся, Сус Христос,
Веселися, Боже наш,
Що спородив на світ нас
Для Христа.
Ворота новії стовпи золотії.

Стовпи золотії, весь двір на помості.
Приспів
А нашого Ваню та й треба женити.
Приспів
Невісточку взяти, нею замишляти.
Приспів

ЛВ: Ой широ дякуємо за таку колядку. Будемо думати,
як його оженити. (*Сміється*)

Ів: Та мені ще рано.

ЛВ: Отримайте коляду – Вашу заслужену нагороду (дає пакет із цукерками).

Гурт: Дякуємо.

Д2: Ліліано Володимирівно, а кажуть, Ви знаєте багато історій про нечисту силу.
І про домових знаєте.

ЛВ: А як же! У кожного в хаті живе домовичок.

Д3: Та не може бути. У нас я ніколи не бачила.

ЛВ: Може й не бачили, бо ховається, але він є. Сідайте і слухайте. Розкажу-розкажу,
тільки й мені дайте послухати колядку, що співають дівчині.

♪ **Ой гула, гула кам'яна гора.** (колядка [ФЕМ])

Приспів: Ой дай Боже,
Ой гула, гула кам'яна гора.
Святий вечір.

Та не вродила шовкова трава⁷.
А уродило зелене вино.
Дівка Галочка вино стерегла.
А стережу чи, куріпко заснула.
Як налетіли райські пташки.

Та й подзьобали зелене вино.
Як проснулася дівка Галочка.
«Ой шуги, шуги, райські пташки.
Нам цього вина багато треба:
Братів женити, сестер 'ддавати».

ЛВ: Дякую. Сідайте і слухайте. Мені бабуся розповідала, що у них в домі в сінях з'явилася на стелі мокра пляма. І дощу не було. Залізли на горище – усе сухо. А пляма не висихає. І по горищу ніхто не ходить, і зливи не було. Бабуся й сказала: «Це Домовий напісяв. Нам тут не жити». Дійсно, сім'я незабаром виїхала з будинку.

Д2: Так це в сільській хаті, а у нас квартири в багатоповерхівках.

ЛВ: Ну, та й що? У кожного є Домові. Моєму Івану було. Захворів, температура під сорок. Я так розкакую?

Ів: Так. Вже були сутінки, сонце сідало. А мені так погано, весь горю. Дихати тяжко. І тут бачу, якийсь маленький волохатий чоловічок підходить до ліжка, залазить на мене, обнімас. Ми заснули, а коли я прокинувся, температура була нормальна. Це Домовичок жар забрав.

ЛВ: Та я про себе розкажу. Знаю, що коли приходить Домовий, треба його спитати: «На худо чи на добро?» Як він скаже «Ху!», то це погано. Так от, я вже засинала, а хтось як стрибнув мені на груди та почав давити, душили.

*Із-за крісла вискакує Домовичок і стрибає на руки Ліліани Володимирівни, обнімає за шию.
Дівчатка верещать*

ЛВ: На худо чи на добро?

Дом: На добро!

ЛВ: Не бійтеся, це моя онучка пустує!

Д7: Ой, як вона нас налякала!

ЛВ: Так ви ж і хотіли налякатися.

Стукають у двері

Гурт: Чи можна заколядувати?

Ів: Заходьте, будь ласка.

Гурт: Добрий день!

У1: Так от ти де, а ми тебе шукаємо! *(звертається до дівчинки, що загубилася)*

*Крістіна кидається назустріч старшій сестрі. Домовичку надівають маску Кози.
Іванко прив'язує Козу мотузкою, Міхоніша з мішком, розігрують народну драму*

♪ **Ой коза-коза, яка ти дурна.** (народна драма – колядка [ФЕМ])

Яка ти дурна та й нерозумна,
Вхватила серпок, побігла в лісок,
Нажала травиці з овсяної снопок.
Десь і взялись охотнички,
Хвалились, грозились козу й убити.
– А я тіх стрільців та й не боюся.
Тіки боюся одного діда,
В одного діда сіда борода.
Он мене сколе, он мене сколе.

З правого вухка потече юшка.
А коза впала – нежива стала.
– Устань, козо, пробудися,
Старшому, младшому поклонися,
А ти, хазяєчка, не скупися.
Дай кусок сала, щоб коза встала.
Дай мірочку жита, щоб була коза сита.
Дай мірочку гречки на варенички,
А зверху ковбаса. І колядка вся!

⁷ Наступні куплети співаються за структурою першого.

РІЧНЕ КОЛО ОБРЯДОВИХ СВЯТ У ПІСНЯХ

Виходить хлопчик, читає вірш приурочений Масляній

Іду я та іду – (народний вірш [44, с. 180-181; ФЕМ])

Стоїть хатка на льоду	Яєшня шкварчить –
Ковбасою защеплена,	На всю хату пищить!
Маслом запечатана.	А вареники!
Гризнув ковбаси – вщепнулося,	Взялися в боки
Куснув сала – відомкнулося,	Та навскоки!
Лизнув масла – відпечаталося.	Стрибають!
Заходю туди, а там таке! –	У сметанку плигають!
Матінко, яке!	А я на них ласку мав!
Борщик кипить –	Та в безденний глечичок
На всю хату клекотить!	І поскладав!

Два пісенних гурти, наприклад, дві групи молодшого та старшого віку, по черзі виходитимуть на сцену зі святковими атрибутами й виконуватимуть пісні до свят річного кола

– Масляна прийшла!

Діти молодшої групи тримаються за руки, співаючи, ідуть змійкою по сцені

♪ **Туман танчик виводив.** (2) (масляна [ФЕМ])

Що виведе, та й стане. (2)	
По дівочках погляне. (2)	Що хлоп'ятам шапки зняв. (2)
Чи всі дівки у танку. (2)	Я дівчатам хвіст задрав. (2)
А де взявся сірий вовк. (2)	А хлоп'ята за кийки. (2)
Перебив нам весь танок. (2)	Давай, вовче, ягідки. (2)

Старша група виводить козла, перша пара утворює ворітця, через які проходить ланцюжок дітей

♪ **Ой скочив козел в огород, в огород!** («водять козла» від Масляної [ФЕМ])

Приспів: Зелена моя руточка, жовтий цвіт. У-у!

Та й поїв козел лук, часник, лук, часник.

Приспів

Узяли козла за ріжок, за ріжок.

Приспів

Повели козла на торжок, на торжок.

Приспів

Продали козла за сім кіп, за сім кіп.

Приспів

Купили собі чорнила, чорнила.	<i>Приспів</i>
<i>Приспів</i>	Чорнилом бровки чорнити, чорнити.
Купили собі, білила, білила.	<i>Приспів</i>
<i>Приспів</i>	Білилом щочки білити, білити.
Купили собі красила, красила.	<i>Приспів</i>
	Красилом губки красити, красити.

Діти молодшого віку виходять із жайворонками з тіста на гілочках

♪ **Ой ти, весно красна, що ти нам принесла.** (веснянка, див. текст на с. 22 [ФЕМ])

Виходять старші діти, в руках тримають гілочки верби

- ♪ **Ой вербо, вербо, на тобі кориця дубова.** (веснянка на Вербну неділю [ФЕМ])
Дубова. Схилила гілля додолу. Ночує. Ніхто тії зозулі не чує.
Додолу. На зеленую діброву. Не чує. Та тільки почула Галечка.
На дібров'є. Де соловейко гніздо в'є. Галечка. Рано по воду й ідучи.
Гніздо в'є. Де сива зозуля ночує. Ідучи. На плечах відеречка несучи.
Несучи. Її Василько зустрічає. Несучи. Її Василько зустрічає.
Встрічає. З плечей відеречко знімає. Встрічає. З плечей відеречко знімає.
Знімає. До свого серденька пригортає. Знімає. До свого серденька пригортає.

*Молодша група співає, тримаючись за руки та йдучи по колу,
у середині кола вінок зі свічкою*

- ♪ **Крокове колесо вище тину стояло** (купальська, див. текст на с. 24 [ФЕМ])

Старші діти тримають букети квітів, овочі, пиріжки

- ♪ **Ой не стій, вербо, над водою** (купальська, див. текст на с. 28 [ФЕМ])

Молодші діти виходять з різдвяними пряниками в руках, співають колядку

- ♪ **Під ліском, ліском, під дубиною.** (колядка [ФЕМ])

Ой дай, Боже.
Під ліском, ліском, під дубиною
Святий ве[чір]⁸.

Оре Петруньо новеньким плужком
Новеньким плужком, рябеньким бичком.
Прийшла до нього матінка його:
«Ори, синоньку, дрібну скибоньку.
Як нажнеш кіпок, як на небі зірок!»

Старші діти співають щедрівку, у руках гілочки сосни, дзвоники, горицики з кутею

- ♪ **Та й здоров же будь, пан-хазяїну.** (колядка [ФЕМ])

Чи ти ще лежиш, то прокидайся.
Та й прокидайся, та й прибирайся.
Буде до тебе аж троє гостей.
Та й аж троє гостей, троє радостей.
А що перший гость – ясне сонечко.
А що другий же гость – ясенький місяць.
А що третій гость – дробен дощичок.

Підходить гурт малечі

– З празничком!
– (усі разом) Будьте здорові!

⁸ Наступні куплети співаються за структурою першого.

«МІСЯЧИКУ, МІЙ БРАТІКУ»

(народні уявлення про сонце й місяць)

Виходять кілька дівчаток середнього та старшого віку, виконують триголосну щедрівку

♪ ☀ ☾ **А в полі, в полі там три доріжки** (шедрівка [ФЕМ])

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на весь вечір!

Там збиралося три товариша.

Приспів

Перший товариш – ясне Сонечко.

Приспів

Другий товариш – ясенький Місяць.

Приспів

Третій товариш – дрібненький Дощик.

Приспів

- Які поетичні стародавні уявлення про Всесвіт! На свято Сонце й Місяць приходили до селянина!
- Це тому, що люди вважали їх вищою силою, а, може, й богами. На небі жила сім'я: Сонце – матінка, Місяць – батько, а зірочки – їхні дітки!

Підходять діти молодшого віку

- А я думала, чого це в колядці, що співають дівчині, весь час згадується сонечко. Це ми з вами «сонечки»!

♪ ☀ **Дівко Галочко, ходімо гулять.** (колядка [ФЕМ])

Приспів: Ой рано,

Ой рано-рано зійшло *сонечко* кохане.

Подружки мої, ніколи мені.

Приспів

Бо прийшов мій брат з далеких країв.

Приспів

Він привіз мені три подарочки.

Приспів

Первий подарок – шовковий платок.

Приспів

Другий подарок – золот перстеньок.

Приспів

Третій подарок – зелена сукня.

Приспів

Діти по черзі загадують загадки

- Висить золоте яблуко, а дістати не можна.
- (*гуртом*) Сонечко!
- Що горить, а попелу нема?
- (*гуртом*) Сонечко!
- Усі його люблять, усі його чекають. А хто подивиться, кожен скривиться.
- (*гуртом*) Сонечко!
- Так, не дарма кажуть: «Не дивись на **сонце**, бо станеш косий».
- Раз Сонечко люди вважали божеством, тепер я розумію, чому кажуть: «Не показуй пальцем на **сонце**, бо усохне палець!»
- Не можна плювати на **сонце**, бо язик одпаде!
- Слушайте, а пам'ятаєте колядку дівчині, де згадується місяць?
- Та це колядка про кохання. Дівчина вибирає, за кого заміж іти, а хлопець – це Місяць!

♪ ☾ **Жала Марійка шовкову траву.** (колядка [53, с. 13; 54, с. 26])

Приспів: На зорі,

На зорі рано при *місяцеві* ясенько.

Та й загубила золотий перстень.

Приспів

Та й і наняла три косарики.
Приспів
Косить, косарі, шовкову траву.
Приспів.
Первому буде золотий перстень.
Приспів

Другому буде шовкова трава.
Приспів
Третньому буде сама молода.
Приспів
Не сама з собою – з отцом, ненькою.
Приспів

- Мені здається, що «місяць» люди частіше згадують, ніж сонце.
Місяць лютий питає, чи обутий?
- Прийде **марець**, змерзне старець.
- «Ніч яка **місячна**, зоряна, ясна, (*уривки з пісень можна промовити чи проспівати*)
Видно, хоч голки збирай.
Вийди, кохана, працю зморена,
Хоч на хвилиночку в гай».
- «Чом ти не прийшов, як **місяць** зійшов, як я тебе ждала,
Чи коня не мав, чи стежки не знав, мати не пускала?»
- Ви про який «місяць» говорите – календарний чи той, що на небі?
- Та не дарма календарний місяць і небесне тіло називають одним словом «місяць», бо стародавній календар був місячним. За місяцем стежити легше. Місяць буває повним, старим, але спочатку він народжується, його називають молодим. Побачивши молодий **місяць**, народ йому кланяється.
- **Молодик** як бик! Багато хвороб можна вилікувати тоді, коли Місяць народжується. Може, у когось зуби болять? Щоби зуби не боліли, треба побачити молодий **місяць**. Я й замовляння знаю:
«**Молодик, молодик!**
В тебе роги золоті: твоїм рогам не стоять, моїм зубам не боліти!»
- І я вмію лікувати зуби: «**Місяцю-Маю**, чогось я тебе питаю: чи болять у мерця зуби? – Ні, не болять, не щемлять. – Щоб же не боліли і не щеміли у рожденої, хрещеної раби божої Настусі!»
- **Місяць** має зв'язок зі світом мертвих, він повновладний князь нічного світу.
- Жах який! Уже не болять, це просто карієс, піду до стоматолога.
Краще згадаємо про хлопців

♪) **Понад нашим садочком**, (веснянка [ФЕМ; 35, с. 5; 53, с.8-9])

Понад нашим вишневим
три *місяці* рядочком. (2)

А що перший же місяць – (2)

Молодий же Іванко (2)

А що другий же місяць – (2)

Молодий же Василько (2).

А що третій же місяць – (2)

Молодий же Миколка (2).

Понад нашим садочком,

Понад нашим вишневим

Три зірочки рядочком (2).

А що перша зірочка – (2)

Молода же Марійка (2).

А що друга зірочка – (2)

Молода же Парася (2).

А що третя зірочка – (2)

Молода же Наташа (2).

- А мені подобається веснянка:

♪) **Ти, Місяцю-перекраю, не світи нікому**, (веснянка [ФЕМ])

Тільки світи миленькому, як іде додому.

Тільки світи миленькому воскову свічку,

А щоб було виднесененько брести через річку.

Річку брести, Дунай плисти та й не замочиться,
Щоб до мене, миленької та й не запізниться.

- Кохалися, кохалися – і побралися. На весіллі співають про молоду, вона ж, як сонце.

♪ ☀ **Із-за гори кам'яної сонце вгору йде**, (весільна [ФЕМ])

А дівчина до батенька на пораду йде.

– Ой порадь, порадь, мій батеньку, порадь же мене.

А як прийду повінчана, чи приймеш мене.

– Ой одрізна скиба хліба, та й не притулю,

А як прийдеш повінчана, то я й не прийму.

- А братик – то місяць.

♪ ☾ **Місяць дорогу просвіти**, (весільна [25, с. 55])

Братік сестрицю випроводи.

Та будь здорова, як вода.

Оце тобі, сестрице, дорога,

Та будь багата, як земля.

Та йди до свекра здорова.

Та будь хороша, як рожа.

Старша дівчинка або двоє розповідають легенду

- Місяць місяцем, а без сонечка й життя немає. От послухайте: «Колись на Лису гору ні одна жива душа не потикалася. Боялися туди ходити, бо якраз посередині гори була бездонна прірва. І жила там, казали, нечиста сила. Чим тільки диявол не манив до себе людей, та все марно. І вирішив він тоді велике зло їм причинити: сховати у темну яму сонце, щоб вічна ніч на землі настала.
- Так і зробив. Як тільки сонце скотилося до заходу, він ухопив його й у своє лігво потяг. Ждуть-пождуть люди сонця, а воно не сходить.. Така ніч настала, що за крок нічого не видно. Коли це – блись – і загорівся на Лисій горі вогник.
- То сатана знак подає, то він манить, – казали старі діди. – Не йдіть туди ніхто, а особливо грішні, бо лихо вам буде. А дівтора тієї поради не послухала. Не було на них ніякого гріха, нічого вони не боялися. Зібралось хлопчаків із десятків і подалися вони потай від батьків на гору. – Доки, – кажуть, без світла сидіти? Украдемо у нечистого вогонь і на весь світ багаття розпалимо!
- Та не так-то просто було той вогник украсти. Що наблизяться до нього, а він шасть – і вже ген далі горить. Отак манив диявол хлопців, поки вони в яму не попадали!
- Попадали і пішли блукати темними норами. Блукали-блукали, коли враз стало видно їм, як удень. Дивляться: а в одній заглибині сонце лежить за ґратами, а на тих ґратах три здоровенних замки висять.
- Ну, хлопці, не довго думаючи, розбили замки камінням і випустили сонце з неволі. Знайшло воно вихід, вилинуло з прірви і дітей за собою винесло.
- Знову день повернувся на землю. Пораділи люди, птахи та звірі, а нечиста сила провалилася зо зла в чорну яму і згинула на віки вічні.
- Ну і справді, дівчата, як сонце сходить, треба працювати, а заходить, можна й погуляти. Раніше ж годинника не було. За цілий день натомишся,

♪ ☀ **Вже сонечко котиться**, (жнивна [ФЕМ])

Нам додому хочеться,

Поки приказ прикажеться,

А ми не йдемо, Приказу ждемо.

Пара коней запряжеться.

Сідай, поганяй, Боже, помагай!

Сідай та й біжи, Боже, поможи!

- Коли сонечко заходить і погода ясна, стає «так **місячно**, хоч голки збирай!».
- Козак до дівчини йде та примовляє «Аби **місяць** на мене світив, а зорі хоч потухнуть. **Місяць** – козацьке сонце».
- Не можна пальцем указувати на **місяць**, бо палець усохне. А якщо і вказувати, то після цього палець треба тричі покусати.
- Народ тому й любить Місяць, що при ньому зустрічаються, спілкуються, кохаються
- Ой ще **місяць** не зійшов, – Зійде ж бо він, зійде!
Ще мій милий не приходив, – Прийде милий, прийде!
- Світи, світи, **місяченьку**, та на мій перелаз,
Прийди, прийди, мій міленький, до мене ще хоть раз.
- А все ж таки місяць – не сонце «Ой **Місяцю-місяцю!** Світиш, та не грієш – даремно в Бога хліб їси».
- Коли заходить Сонечко, Місяць освітлює Землю!

♪ ☀ **Зайшло сонце за віконце**, (лірична [53, с. 44])

За сад-виноград
Цілуйтеся, милуйтеся,
Ой хто кому рад.

А дівчина козакові
Раденька була,
Взяла його за рученьки –
В садок повела.

Не журися, дівчинонько,
Ти ж будеш моя,
Єсть у мене батько й мати
Ще й брат і сестра.

Сама сіла край віконця,
Зажурилася,
Що за такого молодого
Заручилася.

Єсть у мене бочка пива
Ще й друга вина.
Єсть у мене дівчинонька
Возлюблена.

- Поле не міряне, вівці не лічені, пастух рогатий.
- (*малеча гуртом*) Небо, зорі, **місяць!**

♪ ☾ **Місячику, мій братіку!** (щедрівка [ФЕМ])

Вийди, вийди, постій рано,
Поки я бички позапрягаю,
Жито, пшеницю позасіваю
Без кукілю, без метлиці⁹.
Сиві баранці – на жупанці,
Чорні ягниці – на рукавиці.
Щедрий вечір!
Виносьте млинці!

⁹ Кукіль, мітлиця – бур'яни.

«ЛЕТІЛИ ГУСИ»
(качка, гуска та лебідь у народній уяві)

Кілька дівчат старшої групи виходять, співаючи ліричну пісню про нещасливе кохання

♪ **Летіли гуси та й з дале-, з далекого краю** (лірична [ФЕМ])

Та й зболотили же воду же та й на тихому Дунаї.
Та бодай ви, сірі гуси, же та з пір'я-, з пір'ячком пропали,
Та як ви нашу же пару же та й розпа-, та й розпарували.
Та як ми любилися же та як го-, як голубів пара,
А тепер розійшлися же, та як чор-, як чорная хмара.
Та як ми любилися же та як зер-, як зерно в орісі,
Та тепер розійшлися же, та як ту-, як туман по лісі.

Найстарша дівчина або керівник пояснюватиме міфологічні уявлення наших пращурів

- Дівчата, чого ви засумували? Весна, гуси-лебеді та інші пташки повертаються.
- Так, Мирославо Олександрівно, але чомусь від гусей одні неприємності, завжди вони віщують розлуку, розпач, навіть кажуть: «Почув **гуску** – не до ладу».
- Гусей підпускати – означає збрехати, пустити плітку.
- Ой гиля. гиля, **сірії гуси**,
Не мутить водиці коло Марусі.
- Гиля, гиля, **білі гуси**, додому
Та не робить в саду шкоди нікому.
- Ой на воді **два лебеді**, обидва біленькі,
Не будемо, серце, в парі через воріженьки.
- Ой крикнула **сіра утка** по тім боці ставу:
«Сватай мене, козаченьку, не вводь мене в славу!»

♪ **Налетіли сірі гуси на став жирувати**, (лірична [ФЕМ])

Наїхали козаченьки в село зимувати. (2)
Жирували сірі гуси – знялись полетіли,
Зимували козаченьки – знялись виїздили. (2)
Чом ти мене, моя мамо, рано й не збудила,
Та як тії козаченьки з села виїздили? (2)
Тим я тебе, моя доню, рано й не збудила,
Що твій милий попереду – щоб ти й не тужила. (2)
Ти думаєш, моя мамо, що я й не журюся,
А як вийду за ворота – од вітру хилюся. (2)
Ти думаєш, моя мамо, що я і не плачу –
За дрібними слізеньками стежечки не бачу. (2)

- А поміркуймо разом, чому це качки, гуси та лебеді в народній уяві такі небезпечні? Мабуть-таки, це пов'язано з давнім світосприйняттям...
- Ми вивчали, що слов'яни, як і багато інших народів, уявляли світобудову у формі дерева. Воно має три яруси – підземне царство, землю й небо. Тварини опанували цей світ. Змію, мишу ототожнювали з нижнім ярусом, а соколів, солов'їв – із верхнім.
- Але ті тварини, що могли перебувати в усіх трьох ярусах мали особливі якості. До них належать **качка, гуска та лебідь**. Вони можуть не тільки високо й далеко літати, а й пірнати – бувати у царстві мертвих. Ті, хто вхожі до «того світу», несуть небезпеку людям цього світу.
- «Той світ» – не обов'язково царство мертвих, швидше – це чужий край, що відрізняється побутом і звичаями. Птахи, які літають далеко, від інших племен приносять чужі звичаї. Іде дівчина заміж в далекий край, до чужого роду – як їй тяжко.

♪ **Гиля, гиля, сірі гуси** (лірична [53, с. 98])

Гиля, гиля, до води.
Коли мене вірно любиш,
До свекрухи не веди. } 2

А свекруха-лепетуха,
Як у полі лобода.
Вона мене захопоче –
Я дівчина молода. } 2

Гиля, гиля, сірі гуси,
Гиля, гиля, на овес.
Зав'язала світ головці –
Пожурився рід увесь. } 2

Гиля, гиля, сірі гуси,
Гиля, гиля, в суточки.
Зав'язала світ головці –
Я ж думала шуточки. } 2

Гиля, гиля, сірі гуси,
Гиля, гиля, на ріку.
Зав'язала світ головці –
Не розв'яжу й до віку. } 2

- У весільних піснях дівчину називають білою лебідкою, свекруху – «утонькою», адже дівчина, що йде заміж, переходить до чужого роду, наче йде до «іншого світу».
- У весільних піснях, що співають сироті, батька порівнюють із селезником, а матінку – із утінкою. «Та й ходила Галочка по крутій горі, набачила селезника на тихій воді. Пливи, пливи, селезнику, тихо по воді, прибудь, прибудь, мій батенько, тепер к мені»...
- Що ж, ідеш заміж – треба звикати, усім годити.
- Гуси-лебеді є небезпечними, особливо для маленьких дітей. Пам'ятаєте казку... «Гуси-лебеді давно собі погану славу нажили, багато шкодили й маленьких дітей крали». Вони викрали братика дівчинки, яка порушила заборону – «не ходити з двору».
- Гуси-лебеді служили Бабі Язі, що жила в хатинці на курячих ніжках. У казці Баба Яга має ознаки володарки царства мертвих – «морда жиліна, нога глиняна».
- У казці «Біла вуточка» через злодійку-відьму княгиня перетворюється на білу качечку, а її діти – на каченят.
- «Кря, кря, мої діточки!
Кря, кря, голуб'яточки!
Погубила вас відьма стара,
Відьма стара, змія люта,
Змія люта, підколодна;
Забрала у вас батька рідного,
Батька рідного – мого чоловіка.
Потопила нас у бистрій річеньці,
Перетворила нас на білих вуточок,
А сама живе – величається!»
- І в казці про Івасика-Телесика бабу-ягу називають змією. Але ж Телесика врятувало гусеня!
- А ви помітили, що рятівником завжди буває якесь зашипане гусеня або замориш. Як ви думаєте, чому?
- Через свою слабкість чи хворобу такі гуси не можуть далеко літати, а значить – служити бабі-язі... або не переймають ворожі звичаї!
- Так, і в піснях гуси-лебеді віщують, що хлопець або дівчина відбилися від роду.

♪ **Ой на морі на синьому два лебеді б'ються.** (соціально-побутова [31, с. 79])

Вже ж на тебе, гарний хлопче, кайдани куються. (2)

Ой куйтеся, не куйтеся – мої не будете,
прийде така час-година – сами опадете. (2)

Сидить хлопець у неволі, сорочку латає,
ніхто ж його не спитає, бо роду не має. (2)

- Та невже ці водоплавні птахи такі небезпечні?
- Не завжди. У стародавніх колядках утітка світ збудувала: пірнула на дно моря, дістала грудку глини – і утворилася земля. І живе вона на морі.

♪ **Стояв замет та й сокирчастий.** (щедрівка [ФЕМ])

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір.

А на тім заметі та й стояв Миколка.

Приспів

Держав коня та й за поводи.

Приспів

А вуточку та й за ниточку.

Приспів

А соловейка та й за ретязочок.

Приспів

Пустив коня та й у чисте поле.

Приспів

А вуточку та й на синє море.

Приспів

А соловейка – в зелений садочок.

Приспів

- Відгадайте загадки!
- А що плава сіреньке по морю?
- Утка-качка!
- Ой за лісом, за пралісом талалай кричить?
- Гусак!
- Біле, як сніг, надуте, як міх, лопатами ходить, а рогом їсть.
- Гуска!
- Сидів тур на турах, на дванадцяти горах, кличе сина-лебедина з-за Китай-города?
- Знаю-знаю, гуска на яйцях!
- А які ви прикмети знаєте?
- Качки скубуться, дощ буде.
- Про бліду чи хвору людину кажуть: «Такий білий, що аж лебеді вхvatять».
- Значить лебеді на той світ проводжають.
- Про щасливу дитину кажуть: «Росте, як утя на воді».

♪ **Кря, кря, качка йде,** (забавлянка [28, с. 101])

Каченят веде,

На попасочку,

Та по рясочку,

На зеленую травицю,

На холодную водицю.

- Яка багата народна уява! У весільних піснях матінка проворна, моторна, як утітка.

♪ **Ой матінко вутко.** (весільна [ФЕМ])

Ой матінко вутко,

Ворочайся прудко.

Ворочайся швиденько,

Дружечки близенько.

♪ **За вгородом качки пливуть.** (жартівлива [59, с. 37-38])

Каченята крячуть.

Вбогі дівки заміж ідуть,

А багаті плачуть.

Вбогі дівки заміж ідуть

З чорними бровами.

А багаті вдома сидять

З кіньми та з волами.

- Он гуси летять! (*вказують на далечінь*)
- (*разом вигукують*) Гуси, гуси, колесом! Червоним поясом!
- Гуси, гуси! Нате вам на гніздечко, а нам на здоров'ячко!
(*кидають догори соломку*)

КОНИКИ (образ коня в народній культурі)

Ідея сценарію Вероніки Драннікової (Д1) – учениці 5 класу

- Д1 Дівчата! А мені сьогодні кінь наснився!
- Д4 Тобі пощастило, адже кінь символізує вірність і доброзичливість. Тебе очікує приємна зустріч. А якої масті був кінь?
- Д1 Білий і такий красивий!
- Д4 Ну, білий – це чудово. Світлі коні віщують добрі новини, багатство, велику радість. А як він наснився? Ти на ньому їхала?
- Д1 Так.
- Д4 Скакати на коні – це великий успіх.
- Усі От пощастило...
- Д1 А в мене сестра займається кінним спортом.
- Д2 Це чудово, а як звати коня?
- Д1 Її коня звати Мазайка. Він дуже слухняний. І такий розумний.

♪ Наш коник, як вуточка (весільна [29, с. 22])

Наш коник, як вуточка,
Не треба ні пруточка.
Сам доріжку знає,
Бог йому помагає.

- Д3 А загалом у слов'ян кінь – це священна тварина, уособлення могутності та життєвої сили, він символізує швидкий біг часу. Кінь є зв'язком між смертними людьми й вічними богами.
- Д6 Еге ж, ми вивчали, що князь Олег прийняв від свого коня смерть, яку волхви напрозорчили.
- Д4 Хто бува на коні, бува й під конем.
- Д3 Так-то так, але давня людина вважала себе господарем, відповідальною за тварин – представників підземного, наземного й небесного світів. Про це йдеться у щедрівці.

♪ Стояв замет та й сокирчастий (щедрівка, див. текст на с. 47 [ФЕМ])

- Д4 Вероніко, а якого кольору кінь Мазайка?
- Д1 Не кольору, а масті. Пам'ятаєте казку про сивку-бурку, як Іванко гукав: «Сивка-бурка, віщий каурка! Стань переді мною, як лист перед травою!» – і такий кінь красень до нього прибігав: «Кінь біжить — земля дрижить, із вух полум'я, із ніздрів валить дим стовпом. Прибіг і став кінь перед Іванком, як укопаний. А Мазайка гнідий – сам коричневий, а грива і хвіст чорні.
- Д8 Раніше люди тільки на конях і їздили: і на ярмарок, і до церкви, і славу собі здобувати. Згадаємо колядку?

♪ Миколка коника сідлає (колядка [ФЕМ])

Миколка з дворика з'їжджає.
Вийшов його батечко,
А він його питає:
– Синочок мій,
Куди коня сідлаєш,
Куди з двора з'їжджаєш,
Синочок мій?

Миколка коника сідлає
Миколка з дворика з'їжджає.
– Я поїду до царя
Добиватися царства
Таточко мій!
Хоч я царства не доб'юсь,
Так я ума наберусь,
Таточко мій!

- Д5 Вероніко, а як твоя сестра їздить верхи?
 Д1 Упевнено, тільки вона на тренуванні впала з коня та зламала ногу.
 Усі От жах!
 Д1 Але кінь її не залишив, а ліг біля неї.
 Д4 З доброго коня не шкода і впасти.
 Д2 А сестра не кинула займатися кінним спортом?
 Д1 Звичайно ж ні. Її вилікували, і вона знову почала їздити верхи.
 Д3 Раніше диких коней приручали. Тепер таких майже не залишилося. А дикого коня важко спіймати й приручити.

♪ **Із-за гаю зеленого.**

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір,
 Добрим людям на здоров'я!

Кінь вороний вибігає.

А спіймає пан Іванко.

Приспів

Приспів

Ніхто його не спіймає.

Та поїде за гірочку.

Приспів

Приспів

Не спіймає, зануздає.

За гірочку по жіночку.

Приспів

Приспів

- Д4 Котрий кінь везе, то його ще й поганяють.
 Д2 У колядках і щедрівках про коней згадують, а в веснянках, купальських?.. Пригадаємо?

♪ **Ходить кониченько понад гречкою** (купальська [ФЕМ])

За ним козаченько з вуздечкою.

– Ой постій же, коню, я й осідлаю,

Поїду дівчину одвідаю.

А чи ж вона жива та чи здорова,

Молода дівчина же чорноброва?

- Д6 Усе коні та й коні. Уявіть, що ми не на метро чи машинах їдемо до школи, а на конях. Їх треба напувати, годувати, стайні будувати, прив'язь біля гімназії зробити...
 Д7 Еге ж, пальне, гаражі, стоянки.
 Д6 Ми на весілля їздили, так нам лімузин замовили.
 Д1 А раніше на весілля на конях їздили.
 Д6 То кінь, а це машина! Знаєш скільки кінських сил має – не те що в того коня. У нього тільки одна коняча сила, у джипа 500, а в лімузина – 700!
 Д1 Ну, та й що! Тепер стародавнє весілля здається таким романтичним...

♪ **Ой коні, коні – ведмеді**, (весільна [ФЕМ])

Чи доведете княгиню?

Чи доведете ви скриню

Та й у добрую й годину?

- Д9 А я чула, що іноді кажуть «на кінський Великдень», це означає те саме, «коли рак свисне». Але при чому тут коні?
 Д5 У с. Семенівці Дергачівського р-ну на Масляну не козла, а коня водили.
 Д3 А я читала, що болгари суботу першого тижня посту й називали «Кінським Великоднем». Одразу після Масляної вони прикрашали коня стрічками, квітами та їздили дивитись, чи проросла озимина. Шанували коня і в Сербії, і в Македонії, і в Боснії. У цей день влаштовували кінські біга, годували коней спеціальним хлібом.

- Д8 Це не дивно, адже наш край переселенський. Мабуть, у нас колись оселилися сім'ї південно-західних слов'ян.
- Д5 100 років тому кіннота – це ознака будь-якої армії. Про це й колядка є:

♪ **Із-за гор-гори стоять тумани** (колядка [ФЕМ])

Ой дай, Боже.
Із-за гор-гори стоять тумани.
Святий вечір!¹⁰

То ж не тумани – то з коней пара.
То з коней пара – солдатська слава!

- Д9 Тумани-тумани... Коли кінь лягає на землю, буде сира погода.
- Д7 Коли коні сплять стоячи, буде холодно, а коли лягають – буде тепло.
- Д9 Копита в коней потіють – на тепло.
- Д4 Кінь хропе – на негоду, фиркає – на тепло, трусить головою й задирає її догори – на дощ, лягає на землю влітку – буде негода, узимку – сніг.
- Д3 Вершники стежили за поведінкою коней, знали всілякі прикмети. А як красиво виглядали на конях!

♪ **Не плач, мати, не журись,** (козацька [ФЕМ])

На те молод уродивсь, да
Гей! Гей! Йо-хо-хо!
На те молод уродивсь¹¹.

Тоді, мати, заплачеш,
Як на війні побачиш.
Як на війні, на війні
На вороному коні.

На вороному коні,
На черкеському сідлі.

На черкеському сідлі,
Ще й шабелька при боці.
Ще й шабелька при боці,
Нагаєчка у руці.

- Д1 Кінь – вірний товариш. Він часто рятує свого хазяїна, із поля бою виносе пораненого, а якщо козак загинув, кінь розкаже батькам про сина.

♪ **Ой на горі вогонь горить** (козацька [ФЕМ])

Ой на горі вогонь горить.
Та-ра-ра-ра.
Вогонь горить.¹²
А в долині козак лежить.

А в долині козак лежить.
Накриті очі китайкою
Червоною козацькою.
Що в головах ворон кричє,
А в ніженьках коник скачє.
– Біжи, коню, дорогою.
Широкою степовою.
Як добіжиш до плота,
Грякнеш коню, копитом.

Вийде батько розгнуздає,
Вийде батько, розпитає:
– Ой ти, коню вороненький,
А де ж наш син молоденький?
– Не плач, мати, не журися,
А твій син оженився
Та взяв собі панночку –
В чистім полі земляночку.

¹⁰ Наступні куплети співають за структурою першого.

¹¹ Наступні куплети співають за структурою першого.

¹² Наступні куплети співають за структурою першого.

«Я КОЗА ЯРАЯ»
(міфологічне сприйняття кози)

Діти виходить на сцену, співаючи, «водять козла»

♪ Ой скочив козел в огород, в огород! У! (весняна гра [ФЕМ])

Та й поїв козел лук-часник, лук-часник. У!

Узяли козла за ріжок, за ріжок. У!

Повели козла на торжок, на торжок. У!

Продали козла за сім кіп, за сім кіп. У!

Що перша копа – житечко, житечко.

А друга копа – пшениця, пшениця. У!

А третя копа – то ячмінь, то ячмінь. У!

- У нас кізонька народилася!
- Яка? Маленька, гарненька?
- Біленька!
- Значить буде Білочкою.
- А може, Сніжаною?
- Ні, ми вирішили назвати її Марточкою, бо тепер же март.
- Не март, а березень. Минулого року ми свою березневу кізоньку назвали Берізкою.
- А у нас Муха й Сивуха. Одна прудка, а інша сивенька.

♪ Козуню-любуню, пристань до мене (народна дитяча [14, с. 19; 31, с. 110])

Нічого робити не будеш в мене.

Приспів: Гоп-гоп, козуню, гоп-гоп, сіренька,

Гоп-гоп, козуню, моя маленька.

У мене водиця віконцем тече,

У мене горобчик хліба напече.

Приспів

У мене лисиці спечуть паляниці,

У мене ведмідь ізварить обід.

Приспів

У мене синиці зв'яжуть рукавиці

А їжаки – зіш'ють кожухи.

Приспів

У мене кріт посадить кріп,

У мене тхори посадять боби.

Приспів

- А в нас кізонька й цапок, так дідусь назвав їх Мешкою та Бешкою.
- А у нас цапок чорний, так ми його кличемо: «Циган, Циган!», – а він роги наставить і біжить, як скажений.
- А я помітила, що цапків часто називають Борьками.
- Мабуть, тому, що вони люблять боротися, битися, бодатися.
- Пограємо в козлика?
- А може, у козу?

(Промовляють лічилку)

- Іде коза, брикає,
Бородою хитає.
А борідка хитається,
За будяки чіпляється.

Копитами цок-цок-цок!
Вибігає і цапок.
Не коліться, будяки,
Бо потопчуть вас цапки.
Туп!

Діти обирають козу, вона стає далі, а діти сміються з кози

- Коза, ме-е-е!
- Бя-я-я!
- Стриба, як цап на городі!
- Коли б кізка не скакала, то б і ніжку не зламала.

♪ **Де то та кізонька, що тут була?** [14, с. 19]

Скочила через пліт та й тупнула.
В городі кізонька капусту їсть
Своїм вороженька на злість, на злість.
На тотож капуста росла, росла,
Щоб її кізонька знайшла, знайшла.

- Вона не хоче нас ловити
- Не хоче, як кіт сала, як кобила вівся, як коза сіна.

Коза намагається спіймати когось із дітей

- Уставайте, козли, задирайте хвости,
Бо глибоко брести, бо далеко брести.
- Коза з вовком тягалася – тільки шкурка зосталася.
- Побігли кози в лози! (*Коза впіймала дівчинку*)
- Не буде з кози м'яса!
- І коза наша, і м'ясо наше.
- Куліш – не каша, п'ять рублів – не гроші,
Швець – не купець, а коза – не товар.
- І чому це кажуть, що з кози худоби не буде? І молоко, і сир такі смачні та жирні.
А коров'яче молоко якесь рідке та солодке – вода!
- І шкурка козиняча ніжна, м'якенька... а кажуть: вербові дрова, козиний кожух
та й випре дух.
- Так то козел, а з кізоньки багато користі.
- Козак не без долі, дівка не без щастя,
Риба не без луски, бути **козі** на торзі!

Один гурт співає жартівливу пісню

♪ **Ой я молода, на базар ходила** (жартівлива [за мотивами 59, с. 42-43])

Ой я молода, на базар ходила я.
На базар, на базар, на базар ходила я. (2)
Ой я молода, кізоньку купила,
Ой я молода, кізоньку купила я.
Кізоньку, кізоньку, кізоньку купила я. (2)
Будемо кізоньку добре доглядати. (2)
І гостей дорогих будем частувати. (2)

Гурт малечі співає жартівливу

♪ **Казав батько: «Козу дам** (жартівлива [ФЕМ])

Ще й з маленьким козеням».

Приспів: Ковар-возе, бовар-батька,
Неверве да яверве.
Шевервеньке ковар-возе,
Невервем!

Будем козу доїти,
Будем кашу варити.

Приспів

Будем кашу варити.
Будем діток кормити.

Приспів

- Слухайте, що було з моєю тіткою. Ішла вона додому обідати. Стежинка проходила близько кладовища. І тут бачить, що поряд пасеться таке гарне біленьке козенятко, – і до неї. Тітонька простягає руку до кізоньки, щоб погладити її і так ласкаво говорить: «Кізонько, кізонько»... – а вона її передражнює людським голосом, – «Кізонько, кізонько». Тітка остовбеніла, а потім як побіжить із переляку.
- А що було з моїм дядьком! Він повертався з вечорниць, темрява, тільки зорі на небі. Уже й додому недалеко, а тут десь взялася біленька собачка, крутисся під ногами, заважає йти. Він нахилився роздивитися, що воно таке. А в собачки жіноче обличчя, а на голові козинячі роги. Ледве не вмер з переляку. Мати його валер'янкою напувала.
- Так то відьми були. Взагалі-то нечиста сила цапів боїться, цапів спеціально в стайні держать, щоб домовик коней не заїздив.
- А за козами слідкувати треба, напувати, випасати.

♪ **Пасла Насточка свою кізоньку** (колядка [ФЕМ])

Приспів: За двором.

За двором, двором,
За зелененьким явором.

Ой пасла, пасла та й загубила.

Приспів

Батеньку, піди кізоньку знайди.

Приспів

Батечко пішов, кози не знайшов.

Приспів

Матінку, піди кізоньку знайди.

Приспів

Мамочка пішла, кози не знайшла.

Приспів

Братіку, піди кізоньку знайди.

Приспів

Братічок пішов, кози не знайшов.

Приспів

Васильку, піди кізоньку знайди.

Приспів

Василько пішов, кізоньку знайшов.

Приспів

- А я тепер кіз пасу з мобількою, щоб не заблукати і кіз не розгубити!
- Покажи. Круто. І камера є!
- А поліфонія?
- А як же! І МР-3 плейер, і Інтернет!
- Вау!...
- Тепер ти розумна, а коза дурна!

♪ **Ой коза, коза, яка ти дурна** (народна драма – колядка, див. текст на с. 38 [ФЕМ])

...

А ти, хазяєчка, не скупися.
Дай кусок сала, щоб коза встала.
Дай мірочку жита, щоб була коза сита.
Дай мірочку гречки на варенички,
А зверху ковбаса. І колядка вся!

СЛІДАМИ КОЗИ-ДЕРЕЗИ

Казка

Поетичний переказ М.О. Семенової з додаванням пісень із дитячої опери М.В. Лисенка «Коза-дереза»

Дійові особи: Сороки-казкарки (2-4 дівчинки), Баба, Дід, онучка Марійка (чи онук Данилко) Коза, Лисиця, Вовк, Гуси, Засць, Ведмідь, Рак, гурт співачок.

(На школярах у народних строях елементи одягу дійових осіб)

Сороки: Ми сороки-білобоки,
(спочатку Крила – вгору, крила – в боки,
разом, *(Промовляючи, машуть «крилами»)*
а потім Ми літали, стрекотали
по черзі) Та казки для вас збирали.

Ми сороки довгохвості,
Ви прийдіть до нас у гості,
Заспіваємо пісні,
Що лунають навесні.

Але перше, ніж співати,
Подивіться, біля хати
Дід із бабою стоять,
Між собою гомонять.

Баба: Ой ти, діду, мій дідусю,
За Марійку я боюся:¹³
І худенька, і бліда,
Хоч не горе, так біда.

Дід: Це нічого, для дитини
Ми придбаєм вітаміни.
Я на ярмарок піду
І козу вам приведу.
Не хворітиме онука,
Молоко – корисна штука.
Про це знає цілий світ,
Стануть щоки – маків цвіт.

Сороки: Одягнув дід новеньку свитину,
А Марійка червону хустину,¹⁴
І пішли на базар вони з хати,
Бо так люблять удвох мандрувати.
А дорога стелилася лісом,
Де зустрітися можна із лисом,
Де горіхи збирають більчата,
І танцюють веселі зайчата.

---

¹³ За Данилка я боюся:

Хоч розумний та малий,
А худенький і блідий.

¹⁴ А Данилко нову сорочину.

- Гурт: **Ой на горі гречка**, – (гра [24, с. 78, ФЕМ])
 Сидить зайчик.
 Він ніжками чеберяє.
Приспів: Я б так чеберяла,
 Якби такі ніжки мала,
 Як той зайчик.
Ой на горі жито, Сидить зайчик. Він ніжками чеберяє. <i>Приспів</i>	Ой на горі просо, Сидить зайчик. Він ніжками чеберяє. <i>Приспів</i>
- Сороки: Люблять зайчики пустувати,
 Як не бачить зайчиха-мати,
 А за тином, горошком повитим,
 Там лисичка живе працьовита.
- Лиса **Я лисичка, я сестричка** (пісня Лисички [14, с. 20])
 Не сиджу без діла:
 Я гусятка пасла, } 2
 Полювать ходила. }
 А тепер мені в неділю
 Треба відпочити,
 Свою хатку гарнесенько } 2
 Треба прикрасити. }
 А щоб краща, а щоб краща
 Була моя хатка,
 Піти треба у гайочок } 2
 Квіточок нарвати. }
- Сороки: А на ярмарку стільки товару,
 Що здається, не буде замало:
 Гори яблук, картопля та дині,
 Гуси, качки, індички та свині,
 Коні, кури, ... та що там казати,
 Діду ж дуже потрібна коза.
- І знайшли цю красуню рогату,
 Довгоногу, струнку, волохату.
 І хоч грошей сплатили чимало,
 Дуже радо вони заспівали.
- Гурт: **Ой я, молода, на базар ходила**, (жартівлива, див. текст на с. 52 [59, с. 42-43])
- Сороки: Ось наступного ранку онуку¹⁵
 Шле дідусь на зеленії луки.
- Гурт: **Пасла Марійка свою кізоньку** (колядка, див текст на с. 53 [ФЕМ])
- Сороки: Паслась цілий день коза –
 Сивочола дереза.
 Увечері питає дід,
 Як пройшов її обід?

¹⁵ онука

- Дід: **Кізонько, моя люба,**
Кізонько, моя мила,
Чи ти пила, чи ти їла?
Чи ти пила, чи ти їла?
- Коза: **Ні, дідусю, я й не пила,**
Ні, дідусю, я й не їла.
Тільки як бігла через лісочок,
То вхопила кленовий листочок,
А як бігла через гребельку,
То вхопила водиці крапельку.
- Гурт: А як бігла через гребельку,
То вхопила водиці крапельку
- Дід: Що ж ти цілий день робила?
Наша кізонька не їла!
Мабуть, квіточки збирала,
Кізоньки не доглядала!¹⁶
Я за кізоньку боюся.
Пасти хай іде бабуся!
- Гурт: **Ой да за городом кози пасла,** (жартівлива [59, с. 44-45])
Гей! Ю-ха-ха!
За городом кози пасла,
Чуки-руки, ром-бом-бом,
Назбирала сиру-масла,
Гоп тірі, ром-бом-бом!
Ой да назбирала сиру-масла,
Гей! Ю-ха-ха!
Назбирала сиру-масла,
Чуки-руки, ром-бом-бом,
Вареників наварила
Ой да вареників наварила.
Гей! Ю-ха-ха!
Вареників наварила,
Чуки-руки, ром-бом-бом,
В гості хлопців запросила,
Гоп тірі, ром-бом-бом!
- Дід: **Кізонько, моя люба,**
Кізонько, моя мила,
Чи ти пила, чи ти їла?
Чи ти пила, чи ти їла?

---

¹⁶ Що ж ти цілий день робив,
Що козу занастив?
Мабуть, палички стругав,
Кізоньки не доглядав!

- Коза: **Ні, дідусю, я й не пила,**
Ні, дідусю, я й не їла.
Тільки як бігла через лісочок,
То вхопила кленовий листочок,
А як бігла через гребельку,
То вхопила водиці крапельку.
- Дід:
(бабусі) Що ж ти цілий день робила?
Наша кізонька не їла.
Мабуть, в холодочку спала?
Кізоньки не доглядала!
Козу пасти сам піду!
Все до діла доведу!
- Гурт: **Казав батько: «Козу дам!»** (жартівлива, див. текст на с. 52 [ФЕМ])
- Сороки Дід погнав козу на трави,
До води на край галявин
Увечері з букетом квітів
Він питається, чи сита?
- Дід: **Кізонько, моя люба,**
Кізонько, моя мила,
Чи ти пила, чи ти їла?
Чи ти пила, чи ти їла?
- Коза: **Ні, дідусю, я й не пила,**
Ні, дідусю, я й не їла.
Тільки як бігла через лісочок,
То вхопила кленовий листочок,
А як бігла через гребельку,
То вхопила водиці крапельку.
- Дід: Ах, ти козо вередлива,
Ти капризна, недбайлива!
Геть іди від нас у ліс!
Хай тебе там вовчик з'їсть!
- Гурт: Геть іди від нас у ліс!
Хай тебе там вовчик з'їсть!
- Сороки: Через тин коза стрибнула,
Сірим хвостиком махнула,
І побігла в темну хащу,
Бо не любить дід ледащих,
Особливо брехунів!
Хай їм буде сто чортів!
- Гурт: **Де то та кізонька, що тут була** (див. текст на с. 52 [14, с. 19])
- Сороки: Довго бігла, аж тремтіла,
Поки ноги не втомила,
Зайняла чиюсь хатинку,
Завалилась на перинку,
Двері міцно защепила –
Їй в чужій оселі мило.

Коза сідає на стільчику в колі, утворенім учасниками гурту

- Сороки: Ледве дух перевела,
З'їла жмут соломи,
Хтось ворота відчиняє –
Заєць йде додому.
З'являється Заєць, намагається відчинити хатку
Він спочатку здивувався,
Тягне двері, смика,
Потім вщерть перелякався,
Бо у хаті лихо!
- Заєць: Хто там?
- Коза: **Я коза ярая!** (пісня до казки [14, с. 38; 6, с. 25])
Півбока драния,
Півбока луплена,
За три копи куплена.
Тупу, тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Лапками загребу,
Хвостиком замету.
Тут тобі смерть!
- Заєць: Ой ви зайці, ой зайчихи!
В ліс до нас забігло Лихо!
- Гурт: Ой ви зайці, ой зайчихи!
В ліс до нас забігло Лихо!
- Гурт: **Сидить зайчик на морозі, а мороз аж тисне.** [14, с. 50]
Воно ж, бідне зайченятко, навіть ані писне.
Лапки, ушка задубіли, в жилах кров холоне.
Мерзне бідне зайченятко, мерзне на загоні.
Ось лісок, а там весело в лісовій громаді.
Поскочив би він до ліса, та вовк на заваді.
Весь трясеться, стулив ушка, не дримає око.
Мерзне бідне зайченятко в полі одиноко.
- Заєць: Ой хто ж мені допоможе?
З хати геть іди, вороже!
З'являється Лисиця
- Гурт: – **Добрий вечір, лисонько, куди йдеш?** (2) [6, с. 59]
Скажи мені правдоньку, де живеш? (2)
– Отут живу в хатоньці край води. (2)
А ти туди, зайчику, не ходи. (2)
- Лисиця: Ну, пішли, Сіренький хвостик,
(до Зайця) Запроси мене у гості.
- Заєць: Ой, Лисичко, не до сміху!
Поселилось в хаті Лихо!
Ой хто ж мені допоможе?

Лисиця: З хати геть іди, вороже!
Коза, гурт **Я коза ярая!** (пісня до казки, див. текст на с. 58)

Лисиця: Я боюся йти до хати!
Підемо вовчика шукати!

Баба, гуси, вовк грають у гру

Баба: Гуси! Гуси!

Гуси: Га-га-га!
Дай нам, бабо, пирога!

Баба: То летіть скоріш до хати,
Буду я вас частувати!

Гуси: Ми не можемо. За гаєм
Вовк зубастий нас чекає.

Баба: То летіть та бережіться!
Хижаку не попадіться!

Гуси біжать до баби, Вовк устигає вхопити кілька гусок

Гурт: **Щітка-гребінка, вовкова жінка** (гра [ФЕМ]),
Вовк за горою, я за другою.
Вийшла матінка з кочергою
Вовчика бити, гусей оборонити.

Матінка: Гуси, гуси, додому!

Гуси: Не сміємо!

Матінка: Чого?

Гуси: Боїмося!

Матінка: Кого?

Гуси: Вовка!

Матінка: Що він робить?

Гуси: Гуску скубе!

Матінка: Яку?

Гуси: Сіру, білу, волохату!

Матінка: Біжіть, мої дітоньки, до хати!

*Наприкінці гри на сцені дві команди: Вовк з гусенятами, яких він упіймав,
та Матінка (Баба) із гусенятами. Вони будуть змагатися, зчепившись руками.
Переможе Матінка, яка перетягне гусенят на свій бік*

Баба: Не чіпай! Вони мої!

Вовк: Ні! Мої, а не твої!

Баба: Досить-досить сперечатися!
Краще будемо змагатися.

*Дві команди Вовка й Матінки змагаються, перетягуючи палицю чи взявшись за руки.
Гусенята ланцюжком*

- Лисиця: Досить гратися, Вовчино,
Сіроокий сірячино!
Злодій в ліс до нас прибився,
В хаті Зайця опинився.
- Вовк: Хто це там такий-сякий?
Ну, ведіть мене мерщій!
- Лисиця: На Козу нема управи!
- Вовк: Та хіба ж важка та справа?
Гей, з хатини виходи!
До біди не доводи!
- Заєць: Ой хто ж мені допоможе?
- Вовк: З хати геть іди, вороже!
- Коза, гурт **Я коза ярая!** (пісня до казки, див. текст на с. 58)
- Вовк Хтось у зайця хатку вкрав,
Щось у мене купа справ!
- Сороки: Раптом в хащі шум і тріск,
І гудіння бджіл, і виск.
Це ведмідь іде гуляти –
Друзів медом пригощати.
- Гурт: **По галявці лісовій, [6, с. 68-69]**
Як мороз був міцний,
Йшов ведмідь в затишок свій
В теплій шубі хутряній.
До свого ішов барлога,
Не збиваючись з дороги,
Як проходив через міст,
Став лисиці він на хвіст.
Здійняла лисиця крик,
Зашумів темний ліс,
І ведмідь злякався, втік,
На сосну стару поліз.
На сосні веселий дятел
Білці хатку конопатив,
Він сказав: «Ходить навчись!
І куди стаєш, дивись!»
Тоді вирішив ведмідь:
Як зима – треба спать,
По стежинках не гулять,
На хвості не наступать.
У барлозі він без страху
Взимку спить під сніжним дахом
А радіє неспроста,
Що родився без хвоста.
- Вовк: Захисти, косолапий наш Брате,
(до Ведмедя) Бідолашного Зайчика хату.
Бо туди грізний злодій заліз...
Як від нього позбавити ліс?

- Лисиця: На Козу нема управи!
- Ведмідь: Злодій в лісі? –
Кепські справи.
- Заєць: Ой хто ж мені допоможе?
- Ведмідь: З хати геть іди, вороже!
- Сороки: І ведмідь не зміг прогнати –
Хатку не схотів ламати
- Вчений Рак почув про лихо
І приліз до хати тихо.
- Рак, гурт **А я рак-неборак цівки суче** (гра, [31, с. 31-32])
Щуконька, рибонька
До гори скаче –
То в гору, то в долину. (2)
- Зайчик: Ой, хто ж мені допоможе?
- Рак: З хати геть іди, вороже!
- Коза: **Я коза ярая** (*не доспіває*)
(Рак сунеться до Кози)
- Рак: Злодій, геть з чужої хати!
Зайця треба шанувати!
- Коза: Я коза ярая (*верещить*)
- Рак: А я Рак-неборак.
Як ущипну, буде знак
- Коза: Ой рятуйте, добрі люди!
Більш поганою не буду!
Мій Дідусь! Моя Бабуся!
Я додому повернуся.
Лиш пробачте ви мені
Недоречності сумні!
- Дід, Баба,
Марійка (чи
Данилко)
- Коза: Добре, віримо тобі, недотепо.
Ми не маємо серця на тебе.
Буду я про Марієчку дбати
І щодня молочком частувати¹⁷.
- Гурт: **Танцювала риба з раком, риба з раком**, (жартівлива [51, с. 23-24])
А петрушка з пастернаком, з пастернаком.
А цибуля з часником, а дівчина з козаком. (2)
- Танцював сніп з перевеслом, з перевеслом,
А коновка з коромислом, з коромислом
А макітра з макогоном, сміялася під ослоном. (2)

¹⁷ Данилочка

РІПКА

Сучасна казка, поетична версія Марини Дунець,
учениці 10 класу Харківської гімназії № 6,
вихованки фольклористично-етнографічного гуртка «Мережка»

Дійові особи: Дівчатка (Д1, Д2, Д3, ...) – школярки молодшого віку.
Казкарки (К1, К2, К3,...) – учениці старшої школи.
У дійстві беруть участь 18 учнів, семеро з яких виконують ролі Ріпки,
Діда, Баби, Онучки, Собачки, Кішки, Мишки

Пісня у виконанні дівчаток молодшої групи

♪ **Ходить гарбуз по городу, (жартівлива [24, с. 81-82])**

Питається свого роду:

– Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?

Обізвалась жовта диня,

Гарбузова господиня:

– Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові.

Д1: Бач, дівчата наші йдуть!

Д2: То ходім просить їх тут
Казку знову нам казати!

Д3: Так! Йдемо! Йдемо!!!

Д4: Дівчата!!!

К1: Що, хитрунки? Що хотіли?

Д2: Та ми тут... В нас тут діло...

К2: Та кажіть уже скоріше!
Щось зламалось? Щось не вийшло?

Д3: Ні, нічого... Нам би казку!

К3: Знову казку? Що за сказ тут?
Третій раз уже на тижні!
Звикнете іще!

К1: Та тиш ти!
Не лякай дівчат! Не хочеш –
То й мовчи собі...
Щоночі
Плаче дівка-молодиця,
Що сидить у тій світлиці,
Котра...

Д3: Ні, не це, не хочем!

Д1: Нам страшну давай!!!

К2: Поночі
Парубки шукали цвіту

Квітки папороті... Віти
Лоскотали їм обличчя...
Ну, а потім, на узбіччі...

Д4: Тю, таку ви вже казали!
Й не страшна вона! Ви замість
Розкажіть страшну-страшну,
Щоб мурашки аж....

К3: Та ну!
Ще вигадувать! Ходімо!

К1: Ні, постіймо, це не діло!
А якщо...

Шепоче на вухо подругам-Казкаркам, усі сміються...

К2: Та, добре, хай там...

К3: Згодна, згодна! Починайте!

К1: Слушайте нас добре, дітки:
Ми розкажем казку «Ріпка»...

Д1: Що ви? Що ви? Нецікаво!

Д2: І не страшно!

Д3: Без кошмарів!

Д4: Знаємо уже таку!

К2: Ні, не знаєте!

Д2: Чому?

К1: Ось побачите! Ця казка
Ще страшніша ніж...

Шепоче щось старшій із Дівчат (Д1) на вухо

Д1: Будь ласка,
Розкажіть тоді скоріше!

К3: Тільки будьте ви тихіші!

К1: Отже, жив був дід на світі...

(пісеньки про Діда)

♪ Ходив дід по гриби, (забавлянки [ФЕМ])
Баба по опеньки,
Дід свої погубив,
Бабині ціленькі!

Ой чук, чук чук,
Наловив дід шук,
А бабуся пліточок –
Годувати діточок!

К1: Отже, жив був дід на світі,
Та такий старий... В лахмітті
Все ходив... Та мав город він
Десять соток!!! Та у котрім
І капуста, і квасоля,
І усяка бараболя...

К3: Все що хочеш там росло...
Та в умі йому було
Посадити в себе ріпку,
Щоб на заздрість всім сусідкам....

К2: Врешті-решт, зібравши сили,
Взявся дід за це діло...
К1: Буде ріпка превелика,
Треба дощика покликать!

♪ **Іди, іди, дощику,** (заклички дощу [ФЕМ])
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику.
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею.
Мені каша, тобі борщ,
Щоб ішов великий дощ!

♪ **Дощику, дощику, припусти**   **Дощику, дощику, припусти**
На бабині капусти,
На дідові дині,
Щоб не з'їли свині.   На бабині капусти,
На дідове сіно,
Щоб воно присіло.

К1: Ріпка виросла велика,
Як свиня і три індики!
Дід узяв за чуба ріпку –
Тягне-тягне... Дуже кріпко
У землі вона застрягла...

К2: Бабу кличе він Палагну!

(пісенька про Бабу)

♪ **Тра-га-га, тра-га-га,** (забавлянки [ФЕМ])
Сіла баба на kota,
Поїхала в гості,
Поламала кості! *(насміхаються над бабою)*

♪ **Тра-га-га, тра-га-га,**
Сіла баба на kota,
Поїхала до попа –   – А де є тії дівки?
Попа дома нема.   – Парубки забрали.
– Де ж той піп?   – А де ж тії парубки?
– Поїхав у ліс.   – Пішли на войну.
– Де ж той ліс?   – Де ж та війна?
– Цвітами заріс.   – Посеред г...на.
– Де ж ті цвіти?   Їхали татари.
– Дівки порвали.   Г...но розтоптали.

К1: От із хати баба вийшла,
Вся ошатна дуже, пишна!
Діда узяла за спину
Й почали тягти! Без спину
Все крехтіли раз за разом,
Зрозуміли тільки з часом,
Що самі вони безсилі –
Внучку кликать заходились...

♪ **Дівко Галочко, ходімо гулять** (колядка дівчині, див. текст на с. 31 [ФЕМ])

К2: Внучка Галочка – дівчина,
Що до неї всі мужчини
Та й по черзі залицялись,
Бо то ж дуже до лиця їй
І коралове намисто,
І віночок, і барвіста
Сукня, стрічка у косі...
Люблять Галочку усі!

К1: От взялась вона за бабу...
Тягнуть-тягнуть – надто слабо...
Треба ще їм допомоги –
Кличуть Жучку для підмоги.

(Пісня про Собачку-хорта)

♪ **Ой дзвони дзвонять** (гра [24, с. 4])

Хорти вовка гонять
По болотам, очеретам,
Де люди не ходять.

К3: Жучка, то була хортиця:
Дід купив її в мисливця,
Бо бува, і сам він часом
Йде на лови, тільки, власне,
Вполював за весь цей час
Двох зайців лише...

К1: Та вас те, напевно, не цікавить...
Отже, Жучку попрохали...
Тягнуть-тягнуть... Все те марно,
Хоч і роблять це старанно...
Що ж, не стало більше сили,
Ваську кликати заходились...

К2: Кіт Васько був ловеласом:
Він виходив час від часу
Лиш щоб подружку свою,
Білошерстую Луню,
Чистокровної породи
Та прекраснішої вроди,
Навістити у садочку...
Ну, а так, сидів в куточку.

(Пісеньки про Кішку – коліскова)

♪ **Пішла киця по водицю** (коліскова [ФЕМ])

Та й упала у криницю.
Пішов котик рятувати,
За вушечка витягати.
– Дай, кицю, лапку,

Витягну на кладку.
Дай, кицю, хвостик,
Витягну на мостик.
А-а-а-а.

♪ **А в котів-вуркота** (забавлянка [ФЕМ])

Була мачуха лиха.

Вона його біла, приговорювала:

– Піди, котик, на торжок,

Купи мені пірижок,

А я тобі заплачу

Кочергою по плечу.

- К1: Кіт ледачо вийшов з хати:
Не хотів він працювати,
Баба ж з дідом пригрозили,
Ковбасою поманили...
За собаку кіт узявся
Та роботою зайнявся...
Тягнуть-тягнуть – все без зрушень...
А на вулиці задушно,
Утомились всі, їй-богу,
Треба дуже допомоги...

- К3: Тільки глянь – пробігла мишка –
Кіт схопив її за ніжку
Та і каже – допоможеш –
Відпущу тебе... Крий, Боже,
Ошукати схочеш, мишко,
Тут тобі і буде кришка!

(Пісня про Мишку)

♪ – **Мишко, мишко, подряпушко**, (забавлянка [ФЕМ])

Де ти була?

– В Бога жила.

– Що робила?

– Платки ткала.

– Що ти заробила?

– Кусок сала.

– Куди положила?

– На мисничок.

– Куди впало?

– В помийничок.

Мишка бігла:

Пі-пі-пі-пі(*лоскочуть*)

- К1: Ухопила з переляку
Мишка котика за лапу,
Кіт собаку як затисне,
А хортиця – внучку, звісно,
Внучка бабу ту, Палагну,
Обійняла якось знагла,
- К2 Баба діда як схопила –
Зразу видно: буде діло!
- К3: Ріпку дід узяв за чуба
Закрехтів, затиснув зуби
Й закричав: «Ану, давай!
Дружно ріпку витягай!!!».
- К4: Як вони усі у зборі
Потягли та аж до болі...
Та і витягли нарешті!....

*Дійові особи беруться одна за одну, щоб зрушити з місця дівчину,
яка удає з себе ріпку та... витягають її. Однак малеча незадоволена сюжетом*

- Д1: Що ж за казка це? Доречні
Тут були б якісь кошмари!
- Д3: Ми ж тоді у вас прохали!!!...
- Д2: Де ж вампіри?
- Д1: Де пірати?
- Д3: Відьми, упирі кудлаті?
- К1: Заспокойтеся, дівчата,
То, повірте, лиш початок....
Отже... Викопали ріпку,
Ну, а там у ріпці...
- К3: Дірка!...
- К2: Чорна-чорна...
- Д3: Дуже дивно...
- Д1: Ну, а що ж в ній?
Подиви-но!!!
- Д2: Ой, там щось страшне сидить!
Ой, боюсь дивитись!
- К3: Цить!
- К1: Тихо будьте! Зазирни-но –
Чорний жук там!
- Дівчина-Ріпка утворює долонями коло, куди дівчинка встромляє руку*
- Д2: Ой, вкусило!!!!

Малеча нарешті лякається

Казка завершується гуртовим виконанням жартівливої пісні навколо Ріпки

♪ **По дорозі жук, жук.** (жартівлива [59, с. 11-12])

По дорозі чорний.
Подивися, дівчинонько, } 2
Який я моторний.

Який я моторний
І у кого вдався,
Хіба ж даси купу грошей, } 2
Щоб поженхався!

По дорозі галка,
По дорозі чорна.
Подивися, козаченьку, } 2
Яка я моторна!

Яка я моторна,
Гнучка, чорнобрива.
Як побачиш – аж заплачеш, } 2
Що я вередлива!

РУКАВИЧКА

(казка як календар природи річних пересторог)

*Дійові особи молодшої групи: Дівчинка 1, Дівчинка 2, Дівчинка 3,
Мишка, Жабка, Зайчик, Лисичка, Вовчик, Кабан, Ведмідь
та інші учасники фольклористичного гурту*

- Дівчинка 1:* Дівчатка! Вітаю всіх із Новим роком!
Дівчинка 2: Дякуємо! Ти що зиму згадала? Весна на дворі!
Дівчинка 3: А мабуть, вона згадала, що давні слов'яни святкували Новий рік навесні.
Дівчинка 1: І так і ні, я казку прочитала – «Рукавичка»...
Дівчинка 2: А до чого тут «Рукавичка»?
Дівчинка 1: Як ви не розумієте? У ній же якраз про річне коло йдеться.
А починається все з весни!
Усі: З Миші!?
Дівчинка 1: Так, з Мишки-Шкряботушки!
Дівчинка 3: От відгадайте: Хвіст – як ниточка, само – як калиточка, а очі – як сім'я
Усі: Мишка.
Дівчинка 2: А ми гуляли в лісопарку й бачили, як мишка по снігу бігла...
Дівчинка 3: А в моєї бабусі в селі миші зерно поточили.
Дівчинка 1: Так-от, миші після зими шукають собі їжу поблизу людського житла,
люди чують їхнє шкряботіння. І це буває в березні-квітні – на початку
стародавнього Нового року.
Дівчинка 2: Які вони небезпечні, ці миші!
Дівчинка 1: А ми зараз у цю казку пограємо! У «Рукавичку»!

Діти утворюють коло, узявшись за руки.

Це коло й буде рукавичкою, у середину якого будуть пускати лісових мешканців

- Дівчинка 3:* Біжить Мишка, бачить – рукавичка лежить (її дід загубив) та й улізла
в ту рукавичку.
Мишка: Я тут буду жити!
Пісня   **♪ Мишко, мишко, подряпушко,** (забавлянка [ФЕМ])
(співають   Де ти була?
усі, Мишка   – В Бога жила
відповідає)   (далі див. текст на с. 66)
Дівчинка 2: Коли це Жабка плигає та й питає:
Жабка: А хто-хто в цій рукавичці?
Мишка: Мишка-Шкряботушка, а ти хто?
Жабка: Відгадай загадку: «Ситий кусок під тинном скаче».
Мишка: Невже Жабка-Скрекотушка?
Жабка: Так. Пустити мене!
Мишка: Іди!
Дівчинка 2: Я знаю, чому першою була мишка, а другою – жабка. Сніг розтанув,
вода прогрілася.

Дівчинка 1: У травні-червні вдень чути жаб'яче квакання, а вночі – скрекіт.

Дівчинка 3: Аби болото, а жаби будуть.

Дівчинка 1: А знаєте, в цей час мисливські тварини линяють, а казки придумували давні мисливці, і тварини їм підказували пору року.

Жабка й – Кум! Кум!

Мишка – Ква! Ква!

– Що робиш?

– Сиджу!

– Іди до мене!

– Ква! Ква! Іди сама, тобі ближче

Дівчинка 3: Одступись, зелена жабо!

Усі: **Як на нашій та вулиці** (веснянка [ФЕМ])
Ряба жаба лізе.
Бодай тобі та, Іванко,
Голова облізе

Дівчинка 2: От їх уже двоє. Коли біжить зайчик. Підбіг до рукавички та й питає:

Зайчик: Хто-хто в цій рукавичці?

Мишка: Мишка-Шкряботушка

Жабка: Жабка-скрекотушка, а ти хто?

Зайчик: Той, хто влітку сірий, а зимою білий – я Зайчик-Побігайчик. Пустіть і мене!

Мишка: Та йди, тільки пісню заспівай.

Усі та **Ой на горі гречка** (гра, див текст на с. 53 [ФЕМ; 24, с. 78])
Зайчик Сидить зайчик (*стрибає через перехрещені палиці*)

Дівчинка 2: От ловкий заєць! Шилом моря не нагрієш,
волом зайця не здогониш!

Дівчинка 3: Під яким деревом заєць сидить, як дощ іде?

Усі: Під мокрим!

Дівчинка 1: А колись після третього приплоду в липні-серпні було так багато зайченят, що від вовків і лисиць прибігали до людей, на городи – капусту їсти. Кому це сподобається ?

Дівчинка 2: От їх уже троє. Коли біжить Лисичка та й питає?

Лисичка: А хто, хто в цій рукавичці?

Мишка: Мишка-Шкряботушка.

Жабка: Жабка-Скрекотушка.

Зайчик: Зайчик-Побігайчик, а ти хто?

Лисичка: А я Лисичка-Сестричка, пустіть і мене!

Мишка: А ти нас не з'їси?

Лисичка: Що ви, що ви! (співає)

- Лисичка:*   **♪ Я Лисичка, я сестричка, не сиджу без діла** (див текст на с. 53 [14, с. 20])
- Усі:*   **♪ Добрий вечір, Лисонько, куди йдеш?**
(див. текст на с 58 [6, с. 59])
- Лисичка:*   Я Лисичка-Сестричка, хатоньки не маю, пустіть мене!
- Усі:*   Та йди!
- Дівчинка 1:* Лисиці з виводком виходять на полювання влітку й до кінця літа тримаються стадом, а у вересні-жовтні вже стають небезпечними, нахабними, не цураючись ні свійських качок, ні гусей, ні курей.
- Дівчинка 3:* От вже їх четверо стало. Аж суне Вовчик та й питається:
- Вовчик:*   А хто, хто в цій рукавичці?
- Мишка:*   Мишка-Шкряботушка.
- Жабка:*   Жабка-Скрекотушка.
- Зайчик:*   Зайчик-Побігайчик.
- Лисичка:*   Лисичка-Сестричка, а ти хто?
- Вовчик:*   Та я Вовчик-Братик.
- Усі:*   **♪ А де взявся сірий вовк,**   (2) (масляна, фрагмент [ФЕМ])
Перебив нам весь танок.   (2)
Що з хлоп'яток шапки зняв,   (2)
А дівчатам хвіст задрав,   (2)
А хлоп'ята за кийки –   (2)
Давай, вовче, ягідки!   (2)
- Вовчик:*   Ось, пригощайтесь, тільки пустіть.
- Усі:*   Та йди!
- Вовчик:*   (дає корзину, охає) Ох, вовча натура, вдача собача... Дощ лле, як із бочки, обмок, як вовк, обкис, як лис...
- Дівчинка 1:* Від листопада до січня вовча зграя стає дуже небезпечною. У грудні настають «вовчі дні», що в українському народному календарі випадають на Коляду.
- Дівчинка 2:* От їх уже п'ятеро. Де не взявся – біжить Кабан.
- Кабан:*   Хро-хро-хро! А хто в цій рукавичці?
- Мишка:*   Мишка-Шкряботушка.
- Жабка:*   Жабка-Скрекотушка.
- Зайчик:*   Зайчик-Побігайчик.
- Лисичка:*   Лисичка-Сестричка.
- Вовчик:*   Вовчик-Братик. А ти хто?
- Кабан:*   А я Кабан-Іклан. Пустіть мене!
- Мишка:*   Оце лихо! Куди ж ти тут улізеш?
- Кабан:*   Та вже влізу. Пустіть!
- Лисичка:*   А ти загадку відгадай. Виса висить, хода ходить, виса впала, хода з'їла.
- Кабан:*   Та це ж свиня чи кабан!
- Лисичка:*   Та що ж з тобою робити, – іди! Тільки пісню заспівай!

Усі: **♪ Коляд, коляд, кабанів колят,** (колядка, див. текст на с. 35
[34, с. 17])

♪ Ой ви, гості мої, ви прибудьте до нас! (жартівлива, [ФЕМ])
Єсть у мене кабанець, я заріжу для вас!
Ходить кабан по двору, голову донизу.
Ти не бійся, кабанець, тебе не заріжу!   (2)

Дівчинка 1:   У грудні-січні кабани в лісі дуже небезпечні. У них поганий зір, але надзвичайно тонкий слух. Роздратований кабан може кинутися на будь-який шурхіт. Його удару ніхто не витримує.

Дівчинка 2:   Уже їх шестеро та так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить Ведмідь та й собі до рукавички.

Ведмідь: А хто, хто в цій рукавичці?

Мишка: Мишка-Шкряботушка.

Жабка: Жабка-Скрекотушка.

Зайчик: Зайчик-Побігайчик.

Лисичка: Лисичка-Сестричка.

Вовчик: Вовчик-Братик.

Кабан: Кабан-Іклан. А ти хто?

Ведмідь: Як вас багато! А я Ведмідь-Набрідь. Пустить і мене!

Кабан: Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

Ведмідь: Та якось будемо!

Кабан: Та вже йди, тільки скрасчку.

Дівчинка 1:   З січня до початку весни бродячий ведмідь, що прокинувся до строку, є дуже небезпечним.

Дівчинка 2:   Тепер ми знаємо, що казка «Рукавичка» містить головні календарні застороги цілого року.

Дівчинка 3:   Дивна казка, але я не пам'ятаю пісні про ведмедя...

Ведмідь: Зате прислів'я є: «Не грай із ведмедем, бо він тебе задавить!»

Дівчинка 2:   Як вели ведмедя до меду, то вуха урвали, а як тягнули од меду, то урвали і хвіст.

Дівчинка 3:   Чи хто видав, щоб ведмідь щебетав?

Дівчинка 1:   Ведмідь не защебече, а ми можемо, бо я згадала пісню, хоч і не про ведмедя, так про сильних, волохатих коней-возовиків:

♪ Ой коні, коні – ведмеді (весільна, див текст на с. 47 [ФЕМ])

Дівчинка 3:   А тут мисливський собачка прибіг і дідову рукавичку знайшов.

Дівчинка 1:   Отже, з Новим роком усіх!

Усі: ІЗ ВЕСНОЮ!

ШКОЛА ЧАКЛУНІВ

(народна метеорологія)

У програмі беруть участь діти різного віку.

Роль учительки (У) виконує старшокласниця чи керівник гурту

- Ти читала про Гаррі Потера?
  - І читала, і фільм дивилася, тепер глитаю Таню Глотер.
  - І я захоплююсь. От пощастило дітям народитися чарівниками!
  - Та це все придумали письменники.
  - Не кажи! Щось придумали, а все ж таки відьми, знахурі й мудрі люди на світі є, і багато чого від них можна навчитися.
  - Я б перша записалася до школи чаклунів, якби вона була.
  - Точно, Настусю, з тебе б вийшла прегарна відьмочка!
  - А я і так навчаюся в бабусі Дусі. Минулого літа ми врятували город від посухи.
- Усі: Як?
- Треба з молитвою перед ворітьми встромити в землю ножа. А ще впіймати жабу... і підвісити в садочку, щоб дощ закликала...

Чути пісню. Підходять кілька старших дівчат

♪ **Скавав горобець по вулиці** (купальська, див. текст на с. 24 [ФЕМ])

Скликав дівчат на вулицю

Приспів: Купала на Йвана!

Тим часом Настуся дістає іграшкову жабу, лякає дітей, усі верещать.

- У: Не пищіть! Ми чули вашу розмову й вирішили відкрити школу чаклунів. Хай це буде цікавою грою, але навчатися будемо серйозно. Чарівницею можна стати, коли ти допитлива та спостережлива, а ну, біжімо до батьків, дідусів, бабусь, розпитаймо про прикмети на погоду, завтра урок метеорології.

Усі розбігаються, чути дзвоник, діти збігаються зі стільчиками чи виносять лавку, накривають її рядом – утворюється клас, до якого заходить учителька

- У: Доброго сонячного дня вам. Я вчителька метеорології школи чаклунів Катерина Сонечко. Усі виконали домашнє завдання?

Усі: Так!

- У: Добре. Починаємо з головного. Сонце і місяць. Їх не можна не побачити. Вклонімося небесним світилам!

Гурт: ♪ **А в полі, полі там три доріжки** (щедрівка [ФЕМ])

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на весь вечір!

Там збиралося три товариша.

Приспів

Перший товариш – ясне сонечко.

Приспів

Другий товариш – ясенький місяць.

Приспів

Третій товариш – дрібненький дощик.

Приспів

- У: Так. Дякую. Що можна сказати, спостерігаючи за сонцем і місяцем?
- Сонце заходить за хмару – на негоду.
  - Коли при заході сонця обрій червоний, наступного дня буде вітер.
  - Коли місяць блищить – на добру погоду.
  - Літній ранковий туман – на ясну погоду.
  - Коли місяць у тумані, як за решетом – на завірюху. Про туман і пісня є.

Гурт: **♪ Ой розстелився туман при долині, (лірична [ФЕМ])**

- Ой залицявся козак до дівчини. (2)
 – Ой ти, дівчино, гарна та пишна,
 Чом ти до мене з вечора не вийшла? (2)
 – Ой, як до тебе з вечора ходити –
 Люті морози хтять заморозити. (2)
 – Ой ти, дівчино, не бійся морозу –
 Я ж твоє личко до свого приложу. (2)
 Я ж твоє личко до свого приложу,
 Я ж твої ніжки в шапочку вложу. (2)
 – Твоя шапочка дуже дорога,
 За чотири воли вона купляная. (2)
 – За чотири воли, за п'яту корову.
 Люблю дівчину гарну, чорноброву. (2)

- У: Так-так. А які прикмети ви ще знаєте?
- Сонце пригріває – усе доспіває.
  - Місяць у кружку несе воду в ріжку.
  - Місяць ріжками вниз – на тепло й добрий врожай.
  - Чистий схід сонця – на суху погоду.

У: Молодці! А тепер відгадайте загадку: «Сонце пече, липа цвіте, день прибуває – коли це буває?»

Гуртом: У липні.

- Сьомого липня святкують Купала. Рясно цвіте гречка – на спекотне літо.

У: Любі школярі, відпочинимо. Фізпауза! Пострибаймо, як на Купала.

Гуртом співають, двоє дівчаток стрибають через палиці, покладені навхрест.

♪ Ой на горі гречка – сидить зайко

(гра, див. текст на с. 55 [24, с. 78, ФЕМ])

- У: Правильно. Від ваших відповідей стало спекотно. Як передбачити насування холодів?
- Коли кури, гуси кучкуються й ховають голови під крило, – на холод.
  - Горобці ховаються під стріху – жди заморозків.
  - Кінь лягає на землю перед снігопадом.

У: Так, так, багато снігу – багато хліба, а пісню знаєте? Хай сніжок розтане.

Гурт: **♪ Упав сніжок на обліжок та взявсь водицею. (веснянка [ФЕМ])**

- Та взявсь водицею,
 Лучче бути дівицею, чим молодичею.
 Чим молодичею,
 А у ньеньки рідненької рушник на кілочку.

Рушник на кілочку,
А в свекрухи-клопотухи віник у куточку.
Віник у куточку,
Бо у нььки рідненької можна й погуляти.
Можна й погуляти,
А в свекрухи-клопотухи вдосвіта вставати.
Вдосвіта вставати,
Бо у нььки рідненької є час спочивати.
Є час спочивати,
А в свекрухи-клопотухи весь день працювати.

- А я спостерігала, коли кіт шкрябає підлогу, буде вітер і завірюха.
- Кіт дере стіну – на негоду, лежить черевцем догори – на відлигу.
- А згорнувся клубочком і вткнувся писком у лапки – на мороз.

У: Заспівай, будь ласка, про котика.

- **Коти білі, коти сірі**, (колискова [45, с. 31])
Коти пелехаті,
Не ходіть по хаті,
Не збудіть дитяти.
Дитя мале плаче,
Воно спати хоче
  - Уночі на печі,
Вранці на лежанці,
В обід у колисці
В червонім намисті.
- Дівчинка 2 дістає кудлатого іграшкового кота, лякає дітей*

У: Не пустуйте! Звернімо увагу на небо та хмари. Що віщує дощик?

Гурт: **І шумить, і гуде**, (жартівлива [59, с. 79-80])

Дрібний дощик іде.

– Ой хто ж мене, молодую,
Та й додому одведе?

Обізвався козак

На солодкім меду:

– Гуляй, гуляй, дівчинонько,
Я й додому одведу.

– Не веди ж ти мене,

Не прощу я тебе.

Бо лихого мужа маю,
Буде бити мене.

У: Чудово, а прикмети на дощ знаєте?

- У вухах свербить і дримається – на дощ.
- У поросяти мокра щетина – на дощ.
- Коза хвостом крутить – на дощ.

У: Як це вона крутить? Покажіть.

Співають, супроводжуючи спів рухами

Гурт: **Я коза ярая, півбока драная** (див. текст на с. 58 [14, с. 38; 6, с. 25])

У: Тьфу! Тьфу! Тьфу! (*через ліве плече*) А ще прикмети на дощ?

- Ліс без вітру шумить – на дощ.
- Як роси немає – буде дощ.
- Кроти вилазять із-під землі – перед дощем.
- Низька й положиста веселка – на дощ.
- Чим зеленіша веселка, тим густіший буде дощ.

- Мошкара літає низько – перед дощем.
  - Зелена дощова жаба змінює своє забарвлення на коричневе – чекай дощу.
- У: Закличте дощ!!!

♪ **Дощику, дощику, припусти** (заклички дощу, див. текст на с. 64 [ФЕМ])

У: Досить! Досить! Я вже вимокла. Припиніть. Час вийти сонечку.

♪ **Вийди, вийди, сонечко, на дідове полечко.** [б, с. 41]

На бабине зіллячко, на наше подвір'ячко,
На весняні квіточки, на маленькі діточки.
Там вони граються, тебе дожидаються.

- Хмари пливуть високо – буде добра погода.
- Літній ранковий туман – на ясну погоду.

У: Добре, бачу! Дякую!!! Усім 12 балів!

Заспів гуртовий, дівчатка по черзі проспівують наказ матері

♪ **Дрібний дощик іде, поливає баню,** (жартівлива [ФЕМ])

- Мені мама говорила, щоб любила Ваню.

Дрібний дощик іде, поливає кришу,

- Мені мама говорила, щоб любила Гришу.

Дрібний дощик іде, поливає грушу,

- Мені мама говорила, любити Андрюшу.

Дрібний дощик іде, поливає липу,

- Мені мама говорила любити Пилипа.

Дрібний дощик іде, поливає сливу,

- Мені мама говорила любити Максима.

Дрібний дощик іде, поливає вишню,

- Мені мама наказала, щоб я заміж вийшла!

БІЛЯ ДЗЕРКАЛА

(міфологія дзеркала)

Дівчинка вибігає на сцену із дзеркальцем у руках, пускає до залу зайчиків, вигукує

- А я зайчиків пускаю, весну, весну закликаю!
А я зайчиків пускаю, і весну нам викликаю!

Кілька дівчаток із дзеркальцями виходять їй на зустріч

- І ми зайчиків пускаємо,
Про весну всім сповіщаємо! *(пустують із зайчиками, сміються)*
- Покажи, яке в тебе дзеркальце?
- Ой, як леліточка!
- А що таке лелітка? *(розгублено)*
- Це ж блискітка, іскра, іскринка. А леліти – це виблискувати, блищати, струмувати, виблискуючи! Як тепер вода повсюди блищить, бо сніг тане, калюжі, струмки на сонці іскряться.
- Пам'ятаєш, на Купала шанують воду, а в Лимані співають «скрізь вода та ліліє»

♪ **Як летів шерemet** (купальська, див. текст на с. 24 [ФЕМ, 29, с. 43])

- Вода не лише блищить. Вона – як дзеркало! У тиху воду можна подивитись і себе побачити. Кажуть: подивлюсь у воду на свою уроду.
- От відгадайте. Хто завжди правду каже?
- *(разом)* Дзеркало!
- І я знаю загадку про дзеркало, тільки не розумію її.
Дивлюсь – не надивлюся, а все смерті боюся. Чому смерті?
- А ти хіба не помічаєш, що дзеркала й вода дуже схожі, бо мають властивість відбивати нас. Біле, як сніг, а хто подивиться, видно всіх.
- *(разом)* Дзеркало!
- Хто показує кожному інше обличчя, бо свого не має.
- Звичайно, дзеркало. А все ж таки, чому «смерті боюся»?
- А тому що «вогонь і вода добрі служити, а лихі панувати». Вода небезпечна!
Втопитися можна!

♪ **На кладочці ноги мила**, (лірична [ФЕМ])

Поки хвиля із ніг збила.
Ой Дунаю, Дунаєчку,
Візьми ж мене, хазяєчку.

Ой ви, шуки, їжте руки,
А ви, соми, їжте ноги,
Біле личко не займайте,
Нехай воно помиється.

Біле личко не займайте,
Нехай воно помиється,
Нехай воно помиється,
Прийде милий, подивиться.

А миленький здогадався,
За відерця та й подався.
Ой, Дунаю, Дунаєчку,
Верни ж мені хазяєчку.

- За народними повір'ями, щоб не було біди перед дзеркалом не можна їсти й пити, бо з'їси свою красу та здоров'я.
- Не можна спати, бо воно не дасть добре виспатися.
- Не можна лаятися, бо дзеркало образиться, і все тобі пригадає.
- Я зранку завжди підхожу до дзеркала, усміхаюсь собі, щоб день пройшов добре. Не можна давати своє люстерко неприємній чи поганій людині.
- Не можна дивитись у дзеркало разом із подругою, бо одна в іншій відіб'є хлопця чи подругу, як у пісні про двох сестер.

🎵 **Було в вдови дві дочки** (2) (лірична [ФЕМ])

Обидві, як зірочки.

Старша меншу питає, (2)

Кого ж вона кохає.

Менша старшій відмовля, (2)

Що кохає Василя.

Ходьом, сестро, до броду, (2)

Подивимось у воду.

Подивимось у воду, (2)

Котра краща на вроду.

Старша меншу попхнула (2)

Та й на море гукнула:

– Пливи, сестро, потопай, (2)

Про кохання забувай.

- Так, вода небезпечна...
- Не вода, а заздрісна сестра.
- А я чула, що молоду будуть спіткати невдачі, якщо вона до дня весілля буде на себе дивитись у дзеркало в повному весільному вбранні.
- Та уникнути неприємностей цілком можливо, якщо приміряєш весільну сукню, та хоч одну печатку не надівай. А молодим навпаки треба подивитися в день весілля у дзеркало, щоб воно запам'ятало їхню щасливу пару.

🎵 **Бреди, Марусю, бреди** (весільна [25, с. 45])

Та не бійся холодної води,

Височенько піднімайся,

Свого роду сподівайся.

- А кажуть, як розіб'ється дзеркало, то розіб'ється сім'я, чи любов або хвороба нападе, а то й помре хтось із роду.
- А я чула – як лежить у домі покійник, щоб ніхто в сім'ї більше не помер, треба завішувати дзеркала. Не можна бачити померлого в дзеркалі. Дзеркало ж подвоєє покійника. Загадку знаєш? – Біле, як сніг, а як подивишся туди, то буде два.
- Так, це дзеркало.
- А мені бабуся казала, що дзеркала завішують, щоб душа небіжчика не заблукала. Бо душа 40 днів по смерті перебуває в рідному домі, а тоді відлітає до раю, от і завішують дзеркала, щоб душа, потрапивши до дзеркала, не налякала людини.
- А я знаю, що не можна дивитись у дзеркало вночі або при свічах, бо побачиш нечистого!!!
- Ой не лякай! Це коли ворожиш на Новий рік. Так ми й не ворожимо. І води не боїмося, хоча... з нею слід бути обережними. Як там у загадці? – Іду-іду, ні дороги, ні сліду, назад озирнуся – смертоньки боюся.
- Це човен на воді. А ми, як риби у воді! Чого нам сумувати?

🎵 **Ой не стій, вербо, над водою** (купальська, див. текст на с. 28 [ФЕМ])

- Подружки, викиньмо з голови всі забобони.
- Подивимось у дзеркальця, усміхнемось, відзеркалимо нашу радість усім і скажемо: Усе буде добре!

*Кожен учасник дійства має дзеркальце, усміхнувшись якому,
посилає усмішки-«зайчики» глядачам.*

- (разом) УСЕ БУДЕ ДОБРЕ!

МУЗИЧНІ ЗАГАДКИ

*На сцену виходить співачка, виконуючи перший куплет самотійно,
на другому куплеті до неї приєднуються подруги.
Звучить двоголосна колядка*

♪ **Стелили мости, з калини трости.** (колядка [ФЕМ])

Приспів: Калина! Калина рясна,
Дівочка красна, дівчина.

Через ті мости бігла коляска.

Приспів

А в тій колясці дівка в наряді.

Приспів

Зустріло її три розбійнички.

Приспів

Загадали їй дві загадочки.

Приспів

– Як одгадаєш, батькова будеш.

Приспів

Не одгадаєш, то наша будеш.

Приспів

Ой, що ж то росте без коріннячка?

Приспів

Ой, що ж то горить без полум'ячка?

– Знаю-знаю, це стародавня загадка:

«А зоря горить без полум'ячка.

А камінь росте без коріннячка».

А отаку знаєте? – «Що біжить без повода?», або

«Тече-тече – не витече, біжить, біжить – не вибіжить».

– Та звичайно ж – річка. Мою, краще одгадайте –

«Без голови, без тіла на 1000 км залетіло»

– Радіохвилі! Це сучасна загадка! А я знаю стародавні народні загадки! От спробуйте відгадати: «Уранці ходить на чотирьох, удень на двох, а ввечері – на трьох».

– *(Усі разом)* Людина! Це людина!

– Я придумала! Хай відгадками будуть пісні.

– *(Усі разом)* Добре придумала. Спробуймо!

– Слушайте загадку й думайте про відгадку:

«Поле не міряне, вівці не лічені, а пастух рогатий».

(щедривка, де згадується Місяць)

♪ **А в полі, в полі там три доріжки** (щедривка [ФЕМ])

– І мою загадку послухайте: «Ждуть, ждуть, а як прийде – ховатися почнуть».

(пісня, у якій згадується дощ)

♪ **Дощ іде, дощ іде, до берези липне.** (лірична [39, с. 104-105])

Козак коника веде, а дівчина кличе. (2)

Ой хоч клич, хоч не клич, моє серденьтко,

Ой рад би я тебе взять, так не велить батько. (2)

Так не велить батько, ще й уся родина.

Ой дівчино-серденя, личко, як калина. (2)

Личко, як калина, васильками пахне,

Цілував би я тебе, поки ти не заснеш. (2)

Я й націлувався, я й намиливався,

Як у саду соловей, я й нащебетався. (2)

– Ой як гарно! Це чудовий дощик.

- От відгадайте таку загадку: «Батько ще на світ не народився, а син уже по світу находився».

- Щось не знаємо. На Іру подивіться. Мабуть, вона знає, таке хитре обличчя.

(Гра заспіває козацьку пісню, де згадується вогонь)

♪ Ой на горі вогонь горить (козацька, див. текст пісні на с. 50 [ФЕМ])

- Мою відгадайте: «У нашої гладухи нема ока, нема вуха, тільки один рот». Думайте, думайте. От ще про неї: «У нас була така корова, що їла солону й дрова». Ну, тепер відгадаєте «Усім готує, усіх годує, а сама не їсть»

(пісня про піч)

♪ Наша піч регоче. (весільні [32, с. 121-122])

Наша піч регоче.
Короваю хоче.
А припічок заливається,
Короваю сподівається

- Як піч згадали, то хочеться чогось смачненького. От я люблю страви із... «Стоїть хлопчик під пеньком, накрив голову брильком».

(пісня про гриби)

♪ Ходив дід по гриби (забавлянка, див. текст на с. 63 [ФЕМ])

- Коли вже йдеться про їжу, то відгадайте: «Стоїть при дорозі, на одній нозі, голова маленька, а в ній – тьма!»

(пісенька про мак)

♪ Соловєчко сватку, сватку, (гра [ФЕМ])

Чи бував же ти в нашім садку,
Чи бачив, як **сіють** мак?
– Отак, отак-так, отак в садку сіють мак,
Отак, отак-так, сіють мак.

...полють

...росте

...ріжуть

...трусять

Чи бачив, як **їдять** мак.
– Отак, отак-так, отак в садку їдять мак,
Отак, отак-так, їдять мак.

- А я придумала відгадку, для якої потрібно дві загадки. От подумайте! Перша: «Батько тисячу синів мав, кожному мисочку справляв, а собі – ні». Друга загадка: «Зелене, а не луг, біле, а не сніг, кучеряве, а волосся немає».

- Друга – це береза, а перша «Батько тисячу синів мав, кожному мисочку справляв...». Та це ж дуб! І пісня є така!

(пісня, у якій згадується дуб і береза)

♪ Ой там в полі та сухий дуб (2) (лірична [40, с. 125])

Ще й біла береза (2)
Та з-під тої та березоньки (2)
Вода протікає (2)
Ой там козак та й молоденький (2)
Коня напуває (2)
Ой пий, коню, та й тую воду (2)
Вода ключовая. (2)

Та й люби, козак, та й дівчиноньку, (2)
Вона молодая. (2)

- І я про дерево знаю загадку: «Тонке, високе, стоїть над водою й сохне».

(пісня, у якій згадується верба)

♪ **Ой вербо, вербо, де ти зросла**, (лірична [40, с. 64-65])

Що твоє листячко вода знесла?
Ой знесла вода ще й холодная,
А я молодая, як ягода.
А я молодая, як ягода.
Не піду заміж не рік, не два.
А піду заміж за п'ятого,
За того п'яницю проклятого.
Ой пропив коня вороного,
Мене посилає по другого.

- А я про тварин знаю загадки. От відгадайте: «Чотири топтала, одне махало да й трав'яний мішок».

(пісня про коника)

♪ **Наш коник, як вуточка** (весільна, див. текст на с. 48 [29, с. 22])

- А от ще одна «Хто родиться з бороною?»

(пісня про козла)

♪ **А в нас на вулиці козел у юпочці**. (лірична [40, с. 61])

Ой люлі-люлі, козел у юпоць...
А в нас на базарі козел у сарахвані.
Ой люлі-люлі, козел в сарахвань...
А в нас на Козинці козел у свитинці.
Ой люлі-люлі, козел у свитин...
А в нас у Куточку козел у шнурочку.
Ой люлі-люлі, козел у шнуроч...

- А я знаю пісню, у якій дві тварини згадуються. Про них і загадки є: «Лазить над нами догори ногами. Завжди мандрує, усе покуштує». А от ще одна: Летить – пищить, сяде – мовчить, а хто його вбиває, той свою кров проливає.

(пісня про комарика)

♪ **Ой що ж то за шум учинився**, (жартівлива [59, с. 95-97])

Що комарик та й на мусі оженився! (2)
Та взяв собі жінку невеличку,
Що не вміє шити-прясти чоловічку. (2)
Що не вміє шити-прясти, ні варити.
Що не вміє з комариком добре жити. (2)
Полетів же комар у садочок,
Та й сів наш комарик на дубочок. (2)
Де взялася шура-бура,
Вона ж того комарика з дуба здула. (2)

- А я згадала одну дуже доречну загадку: «Одній дівчині запропонували з'явитися ні пішки, ні возом, ні полем, ні дорогою, і стати між літом і зимою». Краще за всіх Влада знає!

(Влада заспіває пісню про весну)

♪ **Ой весно, весна днем красна** (веснянка, див. текст на с. 22 [ФЕМ])

- *(Усі разом)* ДЯКУЄМО ТОБІ, ВЕСНО!

«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ»

Г.С. Сковорода

*Виступ на Обласному фестивалі «Сад божественних пісень»,
присвяченому Г.С. Сковороді.*

Фольклорні пісні перемежаються рядками з харківських байок великого філософа [48]

- «Весна люба, ах, прийшла! Зима люта, ах, пройшла!
Уже сади расцвелі і соловйов навелі.

Ах ты, печаль, прочь отсель! Не безобразь красних сел.
Біжи собі в болота, в подземній ворота!»

♪ **Ой весна, весна, днем красна** (веснянка, див. текст на с. 22 [ФЕМ])

- «Щастлів тот і без утех, хто победил смертний грех.
Душа его – божій град, душа его – божій сад.

Жайвонк меж полями, соловейко меж садами;
Тот виспрь, летя, сверчит, а сей на ветвях світіт».

♪ **Ой ти, жайворонку, ти ранняя пташка** (веснянка, див. текст на с. 22 [ФЕМ])

- «О Боже мой, ти мене – град! О Боже мой, ти мене – сад!
Невинность мене – то цвєти, любов і мир – то плоди.

Душа моя єсть верба, а ти єси ей вода.
Пітай мене в сей воде, утєшь мене в сей беде».

♪ **Ой не стій, вербо, над водою** (купальська, див. текст на с. 28 [ФЕМ])

- «Осєнь нам приходіт, а весна прошла;
Мать козльонка родіт, как весна пришла.
Єдва лето запало, а козля цапом стало,
Цап бородатій.
Ах, отвержем печали!
Ах, век наш краткий, малий!
Будь сладкая жизнь!»

♪ **Ускочив козел в огород, в огород.** (весняне водіння козла [58, с. 34-35])
Алєлі ладон(і) у город, у город.¹⁸

Та поїв козел лук, часник, лук, часник.
Іще білу капусту, капусту.
Іще красні буряки, буряки.
Наші хлопці дураки, дураки.
Їдять полову, як бики, як бики.
А дівчата умниці, умниці.
Водять козла по вулиці, вулиці.

¹⁸ Наступні куплєти співаються за структурою першого

- «Єдешь, хочеш нас оставить?
Єдь же весел, целый, здоровий,
Будь тебе ветри погодни,
Тіхи, жарки, ні холодни;
Щастлив тебе путь,
Везде отсель будь!»

♪ **Сидить козак на чорній кручі**, (козацька [ФЕМ])

В задумі буйна голова.
Рядом дівчина чорнобрива, } 2
В неї розплетена коса.

– Ой куди їдеш, виїжджаєш,
Нещасна доленько моя.
На кого ж мене покидаєш, } 2
Для кого чорная коса.

– Ой, Марусино, серце моє,
Я їду в дальній края.
Я за Україну нашу рідну } 2
Ладною шаблю і коня.

- «Я нічого не боюсь; одних грехов я страшусь.
Убий во мнє всякий грех: се – ключ моих всех утех!»

2.2. Етнокультурна компетентність майбутніх освітян

Ми вживаємо вітчизняний термін «виховання», що поступово витісняється запозиченим унаслідок глобалізації освітнього простору поняттям «компетентність». Порівняємо поняття «етнокультурне виховання» й «етнокультурна компетентність».

У вітчизняному тезаурусі категорія «виховання» набула вагомого обґрунтування й розглядається в багатьох аспектах.

У широкому соціальному значенні виховання – це набуття соціального досвіду різноманітної спрямованості (у тому числі й негативної) під впливом суспільства й соціальної дійсності. Щодо етнічної культури, людина насамперед засвоює мову, її лексику, культуру спілкування та традиції соціальної групи. Для людини як представника аграрної цивілізації, яка створила традиційну народну культуру, процес етнізації здійснювався за природних соціальних умов. Щодо мови й мовлення, традиційної обрядовості й побуту, кожен регіон України має певні відмінності в етнічній культурі в результаті міжетнічних контактів, соціально-політичних процесів, історії розселення. Так, слобожани (слобожанці, населяли теперішні Харківську, південно-східну частину Сумської, північно-східні райони Дніпропетровської, східні Полтавської, північні Донецької, Луганської областей та суміжні західні райони Белгородської та Воронежської областей, що тепер входять до складу Російської Федерації) мають певну історію засвоєння Сходу України, спільність мови, особливості традиційно-побутової культури. Іншим етнографічним регіонам властиві специфічні характеристики народного побуту й культури, як-от: Поділля, Покуття, Середнє Подніпров'я, Полісся, Волинь, Буковина, Карпати й Закарпаття, Холмщина й Підляшшя, Південь України тощо.

У ХХ ст. Харків як столиця Слобожанщини (Слобідщини) став мегаполісом – центром науки, індустріального виробництва й сучасної культури. Тож для того, щоб представники інформаційної цивілізації засвоїли цінності культурної спадщини минувшини, відчули себе спадкоємцями етнічної культури в ланцюгу поколінь, необхідно докладати зусиль як державним інституціям, так й окремим фахівцям і педагогам.

Виховання в широкому педагогічному сенсі – це виховна діяльність освітньо-виховних установ, що спираються на педагогічні теорії й передовий педагогічний досвід. У загальноосвітніх навчальних закладах етнокультурному вихованню належної уваги здебільшого не надається, адже метою навчального процесу є досягнення державного стандарту, наприклад, зовнішнім незалежним тестуванням передбачається перевірка рівня навчальних досягнень із державної української мови, однак не враховується етнолінгвістичних особливостей. Елементи етнокультурного виховання можна віднайти в національно-патріотичній роботі закладів середньої та вищої освіти. Етнокультурному вихованню дітей та юнацтва сприяє система закладів позашкільної освіти, підтримуючи діяльність народознавчих, етнографічних гуртків, гуртків народної хореографії та художніх ремесел. У системі культурно-дозвілєвої діяльності заклади культури мають певні успіхи в навчанні й етнокультурному вихованні дітей і молоді, збереженні нематеріальної культурної спадщини. Яскраво репрезентують взірці етнічної культури фольклорні ансамблі, оркестри народних інструментів та інші художньо-мистецькі колективи, створені в музичних школах, клубах; на базі закладів культури та мистецтва відбуваються масові свята за народними традиціями, майстер-класи, тренінги тощо.

У вузькому педагогічному значенні виховання – це цілеспрямована виховна діяльність педагога для досягнення певної виховної мети. Для здійснення етнокультурного виховання за сучасних умов залучення міських дітей до етнічної культури починається в закладах дошкільної освіти, працівники яких навчають дітей спілкуватися українською мовою, прилучають не лише дітей, а й батьків до народних традицій святкування Коляди-Різдва, Масляної, Великодня, Трійці, Купала тощо. Цю роботу з урахуванням віку школярів продовжують учителі загальноосвітніх навчальних закладів. Заклади вищої педагогічної освіти готують майбутніх працівників освіти до здійснення етнокультурного виховання

в системі навчально-виховної роботи. До навчальних дисциплін належить етнопедагогіка, якою з наукового погляду пояснюється світосприймання людини традиційної народної культури та народні уявлення про навчання й виховання молодого покоління.

У *гранично вузькому значенні виховання* – це розв'язання педагогом конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання. Педагог у співпраці з вихованцем сприяє набуттю ним етнокультурного досвіду, тобто під час навчальних занять та в позаурочній роботі цілеспрямовано й систематично впливає на свідомість, підсвідомість, пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери вихованця. Метою такого впливу може бути розв'язання як соціальних (подолання етноконфліктної ситуації, покращення комунікативної культури), так і педагогічних (розвиток наукових, етнолінгвістичних, мистецьких, музичних, художніх здібностей) проблем. Головним же у вихованні особистості є формування високих моральних і громадянських якостей, а для майбутніх учителів – ще й педагогічного професіоналізму.

Зважаючи на багатоаспектність педагогічної категорії «виховання», поняття «етнокультурне виховання» також потребує уточнення, а поширення терміна «компетентність» викликає потребу узгодити його з попередньою термінологічною базою. До того ж є потреба в уніфікації та впорядкуванні термінів, що вживаються в освітянській документації різних країн із метою вивчення й запровадження міжнародного педагогічного досвіду. Зазначимо, що зарубіжні освітяни спрямовують зусилля на виховання толерантності, культури миру завдяки політиці мультикультуралізму в розвинених країнах. Тож при підготовці вчителя розвивають у нього крос-культурну компетенцію (cross-cultural competence), що необхідна для полікультурної та глобальної освіти (multicultural and global education). Культурна компетентність (culturally competent) потрібна для роботи з етнокультурними групами (ethnocultural groups), нею передбачається здобуття різноманітних знань про групу, її історію, культуру й сучасну дійсність.

В Україні з цією ж метою виховання толерантності та взаєморозуміння готують майбутніх педагогів для здійснення етнокультурного виховання, причому вироблена етнокультурна компетентність працівника освіти є складовою його професійної компетентності. У компетентісному підході акцентується увага на вмінні реалізовувати набути знання на практиці. Компетентісний підхід має практичну (яким чином здійснювати діяльність), прагматичну (уміння вирішувати завдання на основі досвіду, реалізовувати знання на практиці) й гуманістичну (усі компетентності є соціальними, бо формуються й функціонують у соціумі й забезпечують взаємодію людини з суспільством та окремими індивідами) спрямованість. Компетенція – це заздалегідь задана соціальна вимога (норма) до освітньої діяльності, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, способів діяльності та ціннісне ставлення до неї. Компетентність – володіння відповідною компетенцією, сформована якість особистості майбутнього вчителя. У такому контексті етнокультурною компетентністю передбачається оволодіння особистістю такими компетенціями, як прийняття відмінностей, повага до інших людей, спроможність гармонійно співіснувати з людьми інших культур, мов і релігій, бути готовими йти на компроміси.

Етнокультурну компетентність та етнокультурне виховання можна зблизити таким визначенням: «*етнокультурна компетентність* – ступінь виявлення людиною знань, навичок і вмінь, завдяки чому вона може правильно оцінювати специфіку й умови взаємодії, взаємовідносин із представниками інших етнічних спільнот, віднаходити адекватні форми співпраці з ними з метою підтримання атмосфери злагоди та взаємної довіри» [65].

За М. О. Шульгою, *етнокультурна компетентність* – особистісна якість, що формується в результаті цілеспрямованого та спонтанного, організованого та стихійного засвоєння людиною (у процесі соціалізації) культури свого народу в усіх її аспектах: традиційно-побутових, фольклорних, професійних, у наукових та емпіричних знаннях, на емоційному й раціональному рівнях. Етнокультурною компетентністю особи охоплюється передовсім знання величезного прошарку елементів етнічної культури, починаючи з елементарних невербальних комунікацій (жести, ритми, пози, міміка, вираз очей)

до узагальнювальних моральних і правових норм, звичаїв, чим організовується життя колективів і спільність у цілому. За сформованої етнокультурної компетентності особа вільно орієнтується в суспільстві, свідомо відбудовує поведінку всередині відповідної культури й водночас відчуває її межі, край, закінчення й початок світу іншої культури. Залежно від умов виховання люди досягають різного рівня етнокультурної компетентності [65].

Тож в Україні етнокультурне виховання молодого покоління сприяє розв'язанню важливих завдань: по-перше, формування культурної ідентичності; по-друге, збереження культурної спадщини України. Вирішення цих завдань розпочинається з залучення молодого покоління до народної (етнічної) культури й підготовки освітян до такої роботи.

Етнічну культуру складають компоненти матеріальної, духовної та соціонормативної культури, що розвинулися в процесі формування й розвитку етносу та є для нього специфічними, такими, що тією чи іншою мірою відрізняються від елементів іноетнічної чи надетнічної («інтернаціональної») культури [36, с. 258].

Опікування долею нації, духовним розвитком молодого покоління, збереження національної культури розпочинається з дослідження етнокультурних процесів, механізму їх функціонування й розвитку. Цей механізм спрямований на збереження етнічного ядра культури – *традиційної народної культури (ТНК)* як культури неписьменної традиції (її трансляція відбувається шляхом усного та невербального спілкування), що впродовж багатьох століть виробляла, головним чином, селянська громада, утілюючи самотутній світогляд, світосприйняття, соціальний досвід своїх носіїв [45].

Формою збереження й передачі інформації був фольклор. В усній поетичній творчості народу відбилися традиції виховання. Жанрово-фольклорні форми корелюють із засобами виховання: колискові, забавлянки, лічилки, загадки, прислів'я, приказки, пісні, казки, легенди, перекази тощо. Дитячими жанрами фольклору ненав'язливо навчають малюків, ознайомлюють із моральними й соціальними оцінками вчинків людей та їхніх взаємин. Пісенна творчість посилює етнопедагогічний вплив, закладає основи суспільної етики.

Майбутні освітяни повинні опанувати етнокультуру й виробити вміння здійснювати етнокультурне виховання різними засобами, найдієвішими з яких є художньо-творчі.

Із науковим аналізом поглядів народу на виховання майбутні освітяни ознайомлюються, вивчаючи дисципліну «Етнопедагогіка». Українська етнопедагогіка – це галузь педагогічної науки, що досліджує своєрідність мети, завдань, методів, прийомів і засобів виховання й навчання, традиційних для нашого етносу (тобто народну педагогіку).

У процесі вироблення професійної компетентності в галузі етнічної культури майбутні педагоги зобов'язані оволодіти глибокими знаннями (зокрема андрагогіки для роботи з батьками), уміннями й навичками, а також сучасними формами, методами вирішення творчих завдань, засобами й технологіями навчання й передачі досвіду вивчення й опанування традиційної народної культури. Підкреслимо, що культуру не можливо вивчити чи придбати, її можна тільки опанувати. Це повною мірою стосується педагога, який покликаний стати носієм фольклорної традиції, нащадком нематеріальної культурної спадщини, щоб зберегти й передати ці скарби прийдешнім поколінням.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. На що спрямована гуманістична парадигма освіти при підготовці майбутнього педагога?
2. У чому полягає суть поняття «суспільство знань»? (Для повноти відповіді скористайтесь статтями з Інтернету)
3. Із яких компонент складається фольклористично-етнографічна діяльність?
4. Як співвідносяться поняття «національне виховання» та «етнокультурне виховання»?
5. Що таке етнічність і чому процес етнізації молодого покоління є актуальним?
6. Дайте визначення поняття «традиційна народна культура».
7. Які цінності людини традиційної народної культури й нашого сучасника можуть бути спільними?
8. Визначте спільне й відмінне в поняттях «драматизація» та «драматургізація».
9. Чим інсценізація, інсценування відрізняється від сценізації?
10. Висвітліть історію фольклористичного руху на Харківщині.
11. Коли було прийнято Рекомендацію для держав-членів ЮНЕСКО ввести в дію Положення про збереження фольклору і як його визначено в Рекомендації?
12. Що таке «нематеріальна культурна спадщина», та які кроки робить Україна для її збереження?
13. Оберіть зі списку кілька відомих дитячих та дорослих фольклорних колективів і підготуйте інформацію про їх діяльність за матеріалами з Інтернету.
14. Які напрями виховної роботи з дітьми та молоддю охоплює Обласний фестиваль традиційної народної культури «Крокове коло»?
15. «Фольклорна» та «фольклористична» діяльність, колектив – у чому різниця?
16. За сценарієм «Весняний щебет» зімітуйте голоси птахів. Які прикмети пов'язані з поведінкою птахів?
17. Як саме наочно-образні народні уявлення вплинули на створення персонажу «весняночка-паняночка» (за сценарієм «Весняночка-паняночка»)?
18. Чому в календарно-обрядових піснях весняно-літнього періоду поширені мотиви парування? Наведіть приклади з фольклорних текстів.
19. Які рослини «брали участь» в обрядах Купальського свята?
20. Як у Слобідській Україні кумилися дівчата?
21. Що робили з купальськими віночками?
22. Для чого стрибали через вогонь, будяки, кропиви на Купала?
23. Для чого на Купала шукали «квітку папороті»? Розкажіть історії, що ви чули про пошук квітки?
24. Опишіть господарські роботи селян, що припадали на час Петрівського посту?
25. Розкажіть про церковне свято Петра й Павла.
26. Що таке «мандрики», які спостереження над природою з ними пов'язані?
27. Назвіть прикмети осені, що пов'язані з рослинним і тваринним світом.

28. Що Ви знаєте про свято «Покрова Пресвятої Богородиці»?
29. Які метеорологічні спостереження пов'язані зі святом Покрови?
30. На теренах України побутував диференційований тип обряду: під час Різдвяно-Новорічних свят кожному члену сім'ї співали різні пісні. Висвітліть їх тематику.
31. Опишіть міфологічні уявлення наших пращурів, утілених в обряді «водіння кози».
32. Висвітліть «ідеологію» свята Масляної.
33. До яких засобів регуляції життя традиційного соціуму вдавалися давні селяни?
34. Для чого «водили козла» навесні? Порівняйте обряди, пов'язані з козлом і козою.
35. Які атрибути календарно-обрядових свят річного кола Ви знаєте?
36. На прикладах календарно-обрядового фольклору висвітліть символіку Сонця й Місяця.
37. Які уявлення пращурів спричинили очікування небезпеки від качки, гуски, лебедя, що відбилося в образах фольклору?
38. Що символізував кінь у народній культурі? Наведіть приклади з текстів різних жанрів фольклору та взірців матеріальної культури.
39. У чому полягає виховне значення вистави «Слідами «Кози-Дерези»»?
40. Висвітліть роль колискових і забавлянок у народній культурі.
41. Доведіть, що казка «Рукавичка» містить календарні уявлення пращурів.
42. Які прикмети пов'язані з метеорологічними спостереженнями (за сценарієм «Школа чаклунів»)?
43. Висвітліть роль води в міфології дзеркала (за сценарієм «Біля дзеркала»).
44. Які загадки пов'язані з космогонічними уявленнями давніх слов'ян?
45. Скориставшись літературою, доберіть загадки про небо, світила, вогонь, воду, землю, тварин та рослини.
46. Які ідеї втілював Г. С. Сковорода в «Харківських байках»?
47. Визначте проблеми залучення дітей та молоді до етнічної культури.
48. Обґрунтуйте актуальність підготовки майбутнього працівника освіти до здійснення етнокультурного виховання молодого покоління.
49. Проаналізуйте поняття «етнокультурна компетентність».
50. Доведіть, що етнокультурна компетентність є важливою складовою професійної компетентності педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Н. Мифология Древней Руси / А. Н. Афанасьев – Москва : Изд-во Эксмо, 2005. – 608 с.
2. Бабичева М. Е. Стилевые различия эпоса и драматургии в связи с проблемой инсценирования [Электронный ресурс]: автореф. дис ... канд. филол. наук : 10.01.08 / М. Е. Бабичева – Москва, 1985. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/stilevye-razlichiya-eposa-i-dramaturgii-v-svyazi-s-problemy-instsenirovaniya> – Название с экрана.
3. Верховинець В. М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошк. і мол. шк. віку / В. М. Верховинець; вступ. стаття та заг. редакція Я. В. Верховинця. – 5-те видання. – Київ : Музична Україна, 1989. – 343 с.
4. Виноградов Г. С. Страна детей: избранные труды по этнографии детства / Г. С. Виноградов. – СПб. : Историческое наследие, 1998. – 550 с.
5. Воропай О. звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Київ : «Оберіг», 1993. – 592 с.
6. Вчимося співати : збірник пісень для 1-3 класів / Упорядник М. К. Яскулко. – Харків : Ранок. – 128 с.
7. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. – Луцьк : Вежа, 1997. – 296 с.
8. Довженюк Г. В. Діти і пісенний фольклор / Г. В. Довженюк // Народна культура українців: життєвий цикл людини : історико-етнологічне дослідження : у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – Київ : Дуліби, 2008. – Т. 1 : Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – С. 117-136.
9. Зимові свята – в Новий рік ворота / Упор. В. Демиденко, В. Осадча, Н. Плотник та ін. – Харків : Регіон-інформ, 2003. – 180 с.
10. Иванов П. В. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / П. В. Иванов. – Харьков : Типография «Печатное дело», 1907. – 216 с., IX с.
11. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6-и т. / С. Килимник. – Факс. Вид. – Київ : АТ «Обереги», 1994. – Т. 1: Зимовий цикл ; Т. 2 : Весняний цикл. – 400 с.
12. К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. – Париж : ЮНЕСКО, 2005. – 231 с. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf>. – Название с экрана.
13. Коваль О. В. «Ой на нашій вулиці розкоші»: сценарії фольклористичних дійств народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького Будинку дитячої та юнацької творчості / О. В. Коваль., Т. П. Коваль ; передм. наук. конс. В. А. Сушко. – Харків : Стиль-Іздат, 2014. – 148 с.
14. Колесса Ф. М. Шкільний співаник : з педагогічної спадщини композитора / Ф. М. Колесса; заг ред, післямова, примітки С. С. Процика; нотне видання друкується за виданням 1925 р. – Київ : Музична Україна, 1991. – 224 с.
15. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс]. {Про приєднання до Конвенції див. Закон N 132-VI (132-17) від 06.03.2008} – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 – Назва з екрана.
16. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / упоряд., приміт. І. Б. Бетко, А. М. Полотай; вступна стаття М. Т. Яценка. – Київ : Либідь, 1994. – 384 с.
17. Кроковее коло : матеріали VII обл. учнів. наук.-практ. народознавчої конф.(4 березня 2000 р.) / за ред. М. М. Красикова та М. О. Семенової – Харків : Фоліо, 2001. – 32 с.
18. Кроковее коло : матеріали обл. учнів. наук.-практ. народознавчих конф. (2000 – 2002 рр.) / за ред. М. М. Красикова та М. О. Семенової. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2003. – 136 с.

19. Кроковее коло : матеріали обл. учнів. наук.-практ. народознавчих конф. (2003-2005 рр.) / наук. ред. та вступна стаття М. О. Семенової. – Харків : Майдан, 2006. – Вип. 3 – 284 с.
20. Кроковее коло : матеріали обл. учнів. наук.-практ. народознавчих конф. / упоряд. Та наук. ред. М. О. Семенової. – Харків : Ексклюзив, 2013. – Вип. 4. – 244 с.
21. Кроковее коло : матеріали обл. учнів. наук.-практ. народознавчих конф. / упоряд. Та наук. ред. М. О. Семенової. – Харків: Ексклюзив, 2015.– Вип. 5. – 308 с.
22. Кузнецов М. А. Эмоциональная память : монография / М. А. Кузнецов. – Харьков : Крок, 2005. – 568 с.
23. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 тт. / Леся Українка. – Київ : Наукова думка, 1977. – Т. 9. – с. 110.
24. Лисенко М. В. Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних / Перевид. праці, що вийшла друком 1908 року; ред. Н. В. Петішкіна. – Київ : Музична Україна, 1994. – 94 с.
25. Лук'янець Г. В. Муравський шлях – 2000 : Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / Упор. Г. В. Лук'янець, М. П. Маслов, О. В. Коваль. – Харків : Регіон-інформ, 2000. – 152 с.
26. Максимович М. М. Дні та місяці українського селянина: пер. з рос. / М. М. Максимович. – Київ : Обереги, 2002. – 189 с.
27. Малочевская И. Б. Режиссерская школа Товстоногова [Електронний ресурс] / И. Б. Молочевская. Отсканировано и приведено в должный вид А. А. Свечниковым. 12.10.2004 г. – Режим доступа: <http://mreadz.com/new/index.php?id=120846&pages=37> – Название с экрана.
28. Муравський шлях-97 : матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції / Упоряд. М. М. Красиков, Н. П. Олійник, В. М. Осадча, М. О. Семенова – Харків : ХДІК, 1998. – 360 с.
29. Муравським шляхом: етнографічний опис та фольклорні матеріали с. Лиман Зміївського р-ну Харківської обл. / Упоряд. В. М. Осадча, М. О. Семенова, М. М. Красиков, Н. П. Олійник [На правах рукопису] – Харків : ХОЦНТ, 1996. – 62 с.
30. Народна культура українців : життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – Київ : Дуліби, 2008. – Т.1. : Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – 2008. – 400 с.
31. Народні мелодії з голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Фонотипічне видання. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 240 с.
32. Осадча В. М. Обрядова пісенність Слобожанщини : навч. посіб. / В. М. Осадча. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2011. – 184 с. ; іл. – (Серія «Слобожанський світ». Вип. 2).
33. Обрядова творчість фольклорних осередків історичної Харківщини : методичні матеріали до засвоєння і творчого втілення обрядової та народнопісенної культури / В. М. Осадча. – Харків : ХОЦНТ : Видавець Савчук О. О., 2010. – 136 с.
34. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / Фольклорні записи та упорядкування В.В. Дубравіна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 446 с. ; іл.
35. Обрядові пісні с. Яковенкове Балаклійського р-ну Харківської обл. [Електронний ресурс] : збірка нотацій / упор., автор нотацій та вступ. статті Д. О. Лебединський. – Харків : Лабораторія фольклору ОЦНТ, 1992. – 16 с. – На правах рукопису. – Режим доступу: http://www.cultura.kh.ua/images/stories/Osadcha_Obriadovi_pisni_sela_Jakovenkove.compressed.pdf . – Назва з екрана.
36. Панькин А. Б. Формирование этнокультурной личности : учеб. пособие / А. Б. Панькин. – Москва : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. – 280 с.

37. Педагогика. Курс лекцій / под. общей ред. Г. И. Щукиной, Е. Я. Голанта, К. Д. Радиной. – Москва : Просвещение, 1966. – 648 с.
38. Педагогика наших дней (Ш.А. Амонашвили, В.Ф. Шаталов, С.Н. Лысенкова) / сост. В.П. Бедерханова. – Краснодар : Кн. из-во, 1989. – 416 с.
39. Пісенна лірика Ключниківки : нотації пісень необрядових жанрів фольклору з с. Ключниківки Миргородського р-ну Полтавської обл. / упор. Г. В. Лук'янець. – Харків : Регіон-інформ, 2001. – 120 с.
40. Пісні Слобідської України : фонографічна збірка / збирацька робота, розшифровка нотних текстів, примітки, упорядкування Л. І. Новикової. – Харків : Майдан, 1996. – 187 с.
41. Пісні Чаркашини / Добірка Леопольда Яценка. – Київ : Громадська організація Фонд «Івана Гончара». Приватне підприємство «Верещинські», 2004. – 56 с.
42. Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій / А. П. Пономарьов. – Київ : Либідь, 1994. – 320 с.
43. Пушкирев В. Г. Фольклорный театр как особая зрелищная форма в культуре России // Мир художественной культуры. – 2010. – № 3. – С. 133-139.
44. Пчілка Олена. Годі, діточки, вам спати! : вірші, оповідання, казки, фольклорні записи: для дошк. та мол. шк. віку / Упоряд. та передм. О. М. Таланчук. – Київ : Веселка, 1991. – 334 с.
45. Рекомендації ЮНЕСКО щодо збереження фольклору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ffr.nm.ru/UNESKO-recommendation.htm>. – Назва з екрана.
46. Семенова М. О. Колискові як творчість роду / М. О. Семенова // Берегиня. Всеукраїнський народознавчий часопис. – 1999. – Число 1. – С. 29-37.
47. Семенова М. О. Метод драматизації у навчанні школярів музичного фольклору // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. / заг. редакція – проф. О.В. Матвієнко, укладач – канд. пед. наук, доц. В. В. Кудіна. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2015. – Вип. № 52. – С. 125-130.
48. Сковорода Г. С. Сад божественных пѣсней. Вірші, байки, діалоги, притчі / упоряд., авт. передм. та приміт. Б. А. Деркач. – Київ : Дніпро, 1988. – 319 с.
49. Скуратівський В. Т. Святвечір : у 2 к. / В.Т. Скуратівський. — Київ : Вироб.-комерц. фірма «Перлина», 1994. – К. I. – 288 с. – К. II. — 192с.
50. Славянская мифология. Энциклопедический словарь / под общ. ред. Н. И. Толстого. – Москва : Эллис Лак, 1995. – 416 с.
51. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – Київ : гол. ред. Української Радянської Енциклопедії, 1977. – 776 с.
52. Смоляк О. С. Український дитячий музичний фольклор: Підручник-хрестоматія для викладачів та учнів. – Тернопіль : Лілея, 1998. – Вип. 1. – 78 с.
53. Стеблянко О. І. Українські народні пісні / О. І. Стеблянко. – Київ : Музична Україна, 1929. – 160 с.
54. Ступницький, В. П. Пісні Слобідської України : фонографічний запис / В. П. Ступницький ; передмова В. М. Осадча. – Репринтне відтворення : Харків : ДВУ, 1929. – Харків : Майдан, 2007. – 51 с. : нот. (Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини. Випуск 1).
55. Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибрані праці / упоряд., підготовка тексту, передмова, післямова та примітки М. М. Красикова. – Харків : Вид-во «АТОС», 2008. – 558 с.

56. Сумцов М. Ф. Слобожане. Історико-етнографічна розвідка / підготовка тексту й мовна редакція Леоніда Ушкалова ; слово до читача та післямова Володимира Фрадкіна. – Харків : Акта, 2002. – 282 с.
57. Сысоева Г. Я. Фольклор на сцене: Учебное пособие для руководителей фольклорных ансамблей. – Воронеж : ВГАИ, 2013. – Вып. 2. – 52 с. ; ноты.
58. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / упоряд. М. О. Семенова. – Харків : Регіон-інформ, 2001. – 160 с.
59. Українські народні жартівливі пісні [Ноти] : пісенник / упор. Г. Я. Гембера. – Київ : Муз. Україна., 1987. – 134 с.
60. Українські прислів'я, приказки, і таке інше. / уклад М. Номіс. ; упоряд., приміт., та вступ ст. М. М. Пазяка. – Київ : Либідь, 1993. – 768 с. («Літературні пам'ятки України»).
61. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 1997. – 172 с.
62. Фольклорні колективи Харківської області. Центр культури і мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cultura.kh.ua/uk/activities/folk-art/region-groups/folklore-groups> – Назва з екрана.
63. Чередникова М. П. «Голос детства из дальней дали...» (Игра, магия, миф детской культуре) / сост., науч. ред., примеч., библиограф указатель В. Ф. Шевченко. – Москва : Лабиринт, 2002. – 224 с. – (Серия «Разыскания в области филологии, истории и традиционной культуры : Школа В. Я. Проппа»).
64. Шипилкина Т. А. Музыкально-игровая драматизация на уроках музыки в начальной школе [Электронный ресурс] / Т. А. Шипилкина. – Режим доступа: <http://school2100.com/upload/iblock/edb/edbcedd7d5b96af151fa306acb6f47ef6.pdf>. – Название с экрана.
65. Шульга М. О. Компетентність етнокультурна / М. О. Шульга // Етнічний довідник : поняття та терміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etnography.national.org.ua/glossary/k.html>
66. Этнопсихологический словарь / под ред. В. Г. Крысько ; акад. пед. и соц. наук. Моск. психол. соц. ин-т. – Москва : МПСИ, 1999. – 344 с.

Семенова Мирослава Олександрівна

Доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Керівник Зразкового художнього фольклористично-етнографічного колективу «Мережка» Харківського центру дитячої та юнацької творчості № 1 Харківської міської ради на базі Харківської гімназії № 6 «Маріїнська гімназія» Харківської міської ради.

Співачка дослідницько-виконавського фольклористичного гурту «Муравських шлях» Харківського обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва

Співзасновник громадської організації «Спілка етнологів і фольклористів м. Харкова»

Заслужена артистка України.

Навчальне видання

СЕМЕНОВА
Мирослава Олександрівна

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Навчальний посібник

Частина 1

СЦЕНАРІЇ
НАРОДОЗНАВЧИХ ДІЙСТЕ

Підписано до друку 28.02.2017 р. Формат 74x105.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк.. 2,87
Наклад 100 прим. Зам. №0445

Видано та надруковано ТОВ «ТО Ексклюзив»
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №347 від 28.02.2001 р.
e-mail: exkluz@ukr.net

